

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Διπλωματική εργασία

Τίτλος:
Μεσαίες πόλεις: προοπτικές ανάπτυξης - Διαφανείς τάσεις
στο ελληνικό αστικό σύστημα

Επιμέλεια:
Βελώνη Μαρία
Νινιράκη Μαριάννα

Επίβλεψη:
Πετράκος Γεώργιος
Πυργιώτης Ιωάννης

ΒΟΛΟΣ, Φεβρουάριος 1997

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Διπλωματική εργασία

Μεσαίες πόλεις: προοπτικές ανάπτυξης
Διαφανείς τάσεις στο ελληνικό αστικό σύστημα

Επιμέλεια:

Βελώνη Μαρία

Νινιράκη Μαριάννα

Επίβλεψη:

Πετράκος Γεώργιος

Πυργιώτης Ιωάννης

ΒΟΛΟΣ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1997

αρ. εισ. 57 / Π.Α.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 1602/1
Ημερ. Εισ.: 17-09-1997
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ - ΜΧΠΠΑ
1997
ΒΕΛ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	5
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	6
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	7
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....	9
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ.....	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	11

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗ ΧΩΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΕΥΡΩΠΗ & ΑΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ

<i>Εισαγωγή.....</i>	14
1.1 ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ.....	15
1.1.1 Διαφανείς τάσεις.....	16
1.1.2 Πρόβλεψη για τις μητροπόλεις.....	17
1.1.3 Οι πόλεις μεσαίου μεγέθους.....	18
1.1.3α Τυπολογία πόλεων μεσαίου μεγέθους.....	19
1.1.3β Ο ρόλος των μεσαίων πόλεων.....	21
1.1.3γ Προβλήματα ανάπτυξης.....	21
1.2 ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	22
1.2.1 Η διαμόρφωση και οι διαφορές τους.....	22
1.2.2 Η νομιμοποίηση του ρόλου της Ένωσης στην άσκηση αστικών πολιτικών.....	25
1.2.3 Αποτελεσματικότητα των αστικών πολιτικών.....	26

1.2.4 Δράσεις της Κοινότητας στον αστικό τομέα.....	27
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΟΛΕΙΣ ΜΕΣΑΙΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ

<i>Εισαγωγή</i>	31
2.1 ΜΙΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΕΣΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΑΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ.....	33
2.1.1 Ευκαιρίες και απειλές για τις μεσαίες πόλεις.....	33
2.1.2 Μεσαίες πόλεις και συμμετοχή τους στα διαστικά δίκτυα συνεργασίας...	34
2.2 ΣΥΝΤΑΞΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ.....	36

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΜΕΣΑΙΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ- Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

<i>Εισαγωγή</i>	40
3.1 ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΜΕΣΑΙΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΩΣ ΤΟΜΕΑΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ - Η ΤΑΞΗ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ.....	42
3.2 ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΠΟΛΕΙΣ ΜΕΣΑΙΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ.....	44
3.2.1 Ο βαθμός εξειδίκευσης.....	45
3.2.2 Συμπεράσματα για τα Μεγάθη Αστικών Κέντρων και Μοντέλων Παραγωγής στο πέρασμα του χρόνου.....	46
3.2.3 Σύγκριση με μεγάλες μητροπολιτικές περιοχές.....	47

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

1.1 ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΧΩΡΙΚΗΣ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ.....	53
1.1.1 Εξέλιξη της αστικοποίησης.....	54
1.1.2 Προσδιοριστικοί παράγοντες της ιδιαιτερότητας του ελληνικού αστικού συστήματος.....	57
1.1.3 Δομή και ιεραρχία του αστικού δικτύου.....	58
1.1.4 Λειτουργία του ελληνικού αστικού συστήματος.....	59

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΕΝΔΟΓΕΝΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΓΕΝΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

<i>Εισαγωγή</i>	62
2.1 ΕΞΩΓΕΝΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗ.....	65
2.1.1 Ανάλυση πληθυσμιακών μεγεθών.....	65
2.1.2 Ανάλυση οικονομικών μεγεθών.....	68
2.2 ΕΝΔΟΓΕΝΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗ.....	79
2.2.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	79
2.2.2 Οικονομική δραστηριότητα.....	83

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΑΠΟΨΕΙΣ, ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

3.1 ΟΙ ΔΥΟ ΑΠΟΨΕΙΣ.....	116
3.2 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΕΘΝΙΚΟΥ-ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ.....	118
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	126
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	135
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	141

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΓΡΟΚ	<i>Αγροτικά Οικιστικά Κέντρα</i>
ΑΣΤΟΚ	<i>Αστικά Οικιστικά Κέντρα</i>
C.B.D	<i>Central Business District</i>
Ε.Σ.Υ.Ε	<i>Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας</i>
EFRD	<i>Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης</i>
Ε.Σ.Χ.Π	<i>Εθνικό Συμβούλιο Χωροταξίας και Περιβάλλοντος</i>
Ε.Τ.Π.Α	<i>Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης</i>
Κ.Ε.Π.Α	<i>Κέντρα Εντατικών Προγραμμάτων Ανάπτυξης</i>
Κ.Π.Σ	<i>Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης</i>
Ο.Τ.Α	<i>Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης</i>
Π.Σ	<i>Πολεοδομικό Συγκρότημα</i>
Π.Σ.Π	<i>Πολεοδομικό Συγκρότημα Πρωτεύουσας</i>
RECITE	<i>Regions and Cities of Europe</i>
Φ.Ε.Κ	<i>Φύλλον Εφημερίδος της Κυβερνήσεως</i>

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για το παρόν αποτέλεσμα της διπλωματικής αυτής εργασίας, στην προσπάθειά μας να διερευνήσουμε τα αστικά ζητήματα με ιδιαίτερη έμφαση στο ζήτημα των μεσαίων πόλεων, θερμές ευχαριστίες οφείλουμε να αποδώσουμε στους υποστηρικτές της, κ.Γ.Πετράκο και κ.Ι.Πυργιώτη καθηγητές του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, για τις πολύτιμες παρατηρήσεις και συμβουλές τους στον τρόπο επεξεργασίας των δεδομένων. Ευχαριστίες οφείλονται επίσης στη Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας και ιδιαίτερα στο υποκατάστημά της στο Βόλο, για τη βοήθειά της στη συλλογή στοιχείων.

Τέλος ευχαριστούμε τους κ. Π. Πανταζή και Ι. Σαράτση για τη βοήθειά τους στη δημιουργία των χαρτών.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

	<u>σελ.</u>
<u>ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ</u>	
Πίνακας 3.1	Αστικός πληθυσμός σε διάφορες χώρες..... 49
Πίνακας 3.2	Αποκέντρωση στις Η.Π.Α..... 49
Πίνακας 3.3	Κλαδική εξειδίκευση στις Η.Π.Α..... 50
Πίνακας 3.4	Κλαδική εξειδίκευση στη Ν. Βραζιλία..... 51
<u>ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ</u>	
Πίνακας 2.1.1α	Κατανομή του πληθυσμού της Ελλάδας κατά κατηγορίες πόλεων, για τα έτη 1971, 1981, 1991..... 70
Πίνακας 2.1.1β	Μέση πληθυσμιακή μεταβολή (1η κατηγοριοποίηση)..... 70
Πίνακας 2.1.1γ	Μέση πληθυσμιακή μεταβολή (2η κατηγοριοποίηση)..... 70
Πίνακας 2.1.2α	Μέσα ποσοστά δηλωμένης ανεργίας για τα έτη 1981,1991..... 74
Πίνακας 2.1.2β	Μέσα ποσοστά απασχόλησης των τριών παραγωγικών τομέων για τα έτη 1981, 1991..... 76
Πίνακας 2.1.2γ	Μέσο ποσοστό μεταβολής απασχόλησης 1981-1991..... 76
Πίνακας 2.2.1	Πληθυσμιακή εξέλιξη των αστικών κέντρων της Ελλάδας άνω των 10.000 κατοίκων 1971-1991 (1η κατηγοριοποίηση)..... 88
Πίνακας 2.2.2	Πληθυσμιακή εξέλιξη των αστικών κέντρων της Ελλάδας άνω των 10.000 κατοίκων 1971-1991 (2η κατηγοριοποίηση)..... 90

Πίνακας 2.2.3	Κατανομή του πληθυσμού της Ελλάδας στα αστικά κέντρα.....	92
Πίνακας 2.2.4	Οικονομικά ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός, ποσοστά απασχόλησης και ανεργίας στα αστικά κέντρα της Ελλάδας 1981, 1991.....	106
Πίνακας 2.2.5	Μεταβολή της απασχόλησης 1981-1991 στα αστικά κέντρα της Ελλάδας.....	109
Πίνακας 2.2.6	Ποσοστιαία διάρθρωση της απασχόλησης 1981-1991.....	114

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 1	Πολεοδομικά Συγκροτήματα και δήμοι και κοινότητες που περιλαμβάνουν.....	136
Πίνακας 2	Δήμοι του Υπολοίπου Αττικής με πληθυσμό > 10.000 κατοίκων.....	137
Πίνακας 3	Απασχόληση κατά ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας στα αστικά κέντρα το 1981.....	138

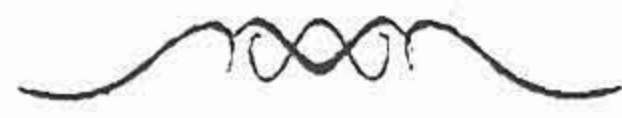
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

	<u>σελ.</u>
Διάγραμμα 2.1.1α	Κατανομή του πληθυσμού της Ελλάδας κατά group πόλεων για τα έτη 1971, 1981, 1991..... 71
Διάγραμμα 2.1.1β	Μέση πληθυσμιακή μεταβολή κατά group πόλεων στην Ελλάδα (1η κατηγοριοποίηση) τις δεκαετίες 1971-1981, 1981-1991..... 72
Διάγραμμα 2.1.1γ	Μέση πληθυσμιακή μεταβολή κατά group πόλεων στην Ελλάδα (2η κατηγοριοποίηση) τις δεκαετίες 73 1971-1981, 1981-1991
Διάγραμμα 2.1.2α	Εξέλιξη του μέσου μεγέθους της δηλωμένης ανεργίας κατά group πόλεων στην Ελλάδα 1981, 1991..... 75
Διάγραμμα 2.1.2β	Μέσα ποσοστά απασχόλησης των τριών παραγωγικών τομέων για τα έτη 1981, 1991..... 77
Διάγραμμα 2.1.2γ	Μέσο ποσοστό μεταβολής απασχόλησης 1981-1991..... 78
Διάγραμμα 2.2.1	Πληθυσμιακή εξέλιξη των αστικών κέντρων της Ελλάδας 1971-1991..... 94
Διάγραμμα 2.2.2	Ρυθμοί μεταβολής πληθυσμού στα αστικά κέντρα της Ελλάδας 1971-1991..... 97
Διάγραμμα 2.2αβ	Πληθυσμιακή εξέλιξη και ρυθμοί μεταβολής στις μητροπολιτικές περιοχές..... 100
Διάγραμμα 2.2.3	Κατανομή του πληθυσμού της Ελλάδας στα αστικά κέντρα..... 101

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

	<u>σελ.</u>
Χάρτης 1	Εθνική επικράτεια και μέσο μέγεθος αστικών κέντρων..... 56
Χάρτης 2.2.1α	Μεταβολή Πληθυσμού 1971-1981..... 104
Χάρτης 2.2.1β	Μεταβολή Πληθυσμού 1981-1991..... 105
Χάρτης 2.2.2α	Ανεργία 1991..... 108
Χάρτης 2.2.2β	Μεταβολή απασχόλησης στον Πρωτογενή τομέα 1981-1991..... 111
Χάρτης 2.2.2γ	Μεταβολή απασχόλησης στο Δευτερογενή τομέα 1981-1991..... 112
Χάρτης 2.2.2δ	Μεταβολή απασχόλησης στον Τριτογενή τομέα 1981-1991..... 113
 <u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ</u>	
Χάρτης 1	Αστικά κέντρα που ο πληθυσμός τους ξεπερνά το μέσο μέγεθος αστικού κέντρου 1991..... 140

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται το θέμα «Μεσαίες πόλεις: προοπτικές ανάπτυξης - Διαφανείς τάσεις στο ελληνικό αστικό σύστημα».

Για την επιλογή του θέματος λάβαμε σημαντικά υπόψη μας τη χωροαναπτυξιακή διάσταση του θέματος, καθώς επίσης και το παγκόσμιο ενδιαφέρον το οποίο στρέφεται στην ανάπτυξη των πόλεων μεσαίου μεγέθους, με στόχο τη δημιουργία ενός ισόρροπου αστικού συστήματος και την ισόρροπη κατανομή των οικονομικών δραστηριοτήτων στο χώρο.

Το έναυσμα για την επιλογή του θέματος δόθηκε από ορισμένα μαθήματα στο τελευταίο έτος σπουδών μας, τα οποία είχαν ως αντικείμενό τους τα αστικά κέντρα και ιδιαίτερα τις πόλεις μεσαίου μεγέθους. Τα τελευταία χρόνια οι πόλεις αυτές καθ'αυτές τυγχάνουν ιδιαίτερης προσοχής και συζήτησης τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στην προσπάθειά μας να υλοποιήσουμε την παρούσα μελέτη συναντήσαμε αρκετές δυσκολίες καθώς σχετικές μελέτες υπάρχουν πολύ λίγες τουλάχιστον στον ελληνικό χώρο. Δυσκολίες συναντήσαμε ακόμη και στη συλλογή πρωτογενών στοιχείων ακριβώς επειδή στις ανάλογες υπηρεσίες δεν υπάρχουν αρκετά καταχωρημένα στοιχεία σε επίπεδο πόλεων αλλά σε επίπεδο νομού, περιφέρειας, ή χώρας και ταξινομημένα με διαφορετικό τρόπο ανά έτος απογραφής.

Η διπλωματική αυτή εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη: Μέρος πρώτο: Αστικό σύστημα και μεσαίες πόλεις στον Ευρωπαϊκό και Διεθνή χώρο, και Μέρος δεύτερο: Αστικό σύστημα και μεσαίες πόλεις στον Ελληνικό χώρο.

Στο πρώτο μέρος όπου έχει ως επίπεδο αναφοράς τον διεθνή χώρο, διερευνώνται οι τάσεις που επικρατούν στα αστικά συστήματα και καταγράφονται οι διεθνείς εμπειρίες επί σχετικών θεμάτων με ιδιαίτερη βαρύτητα στις μεσαίες πόλεις. Στο πρώτο κεφάλαιο περιγράφεται το ευρωπαϊκό αστικό σύστημα, η εξέλιξή του, η θέση των μεσαίων πόλεων σε αυτό και οι πολιτικές που έχουν ακολουθηθεί. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται ο ρόλος των στρατηγικών σχεδίων στην ανάπτυξη των μεσαίων πόλεων κυρίως μέσω δικτύων συνεργασίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο επισημαίνεται ο ρόλος των μεσαίων πόλεων στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας από τη διεθνή εμπειρία.

Το δεύτερο μέρος έχει ως περιοχή μελέτης τον ελληνικό χώρο και εστιάζει το ενδιαφέρον στις πόλεις μεσαίου μεγέθους. Στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζεται το ελληνικό αστικό σύστημα ως προς την ιστορική του εξέλιξη και τα χαρακτηριστικά του. Στο δεύτερο κεφάλαιο μελετώνται πληθυσμιακά και κοινωνικο - οικονομικά μεγέθη για τα αστικά κέντρα της χώρας μέσω επεξεργασίας στατιστικών στοιχείων των τριών τελευταίων δεκαετιών. Στο τρίτο κεφάλαιο παραθέτονται οι απόψεις που επικρατούν για την εξέλιξη του αστικού συστήματος της Ελλάδας και οι τάσεις που καθορίζουν την περαιτέρω πορεία του. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση των στοιχείων που έχουν συλλεχθεί αλλά και από τη συνεκτίμηση απόψεων, πολιτικών και εμπειριών, καταγράφονται στο τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ
ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΗ ΧΩΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΕΥΡΩΠΗ & ΑΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ

Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό αναλύεται μέσα από ένα γενικό πρίσμα το αστικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης τις τελευταίες δεκαετίες. Παρουσιάζεται η εξέλιξη του αστικού συστήματος και οι νέες τάσεις που εμφανίζονται, ως φυσικό επακόλουθο μιας σειράς πραγμάτων. Οι πόλεις της Ευρώπης¹ υπέστησαν ουσιαστικές αλλαγές ως προς το μέγεθός τους (πληθυσμός, έκταση που καταλαμβάνουν) αλλά και ως προς το ρόλο που αυτές διαδραματίζουν ή καλούνται να διαδραματίσουν.

Οι λόγοι που οφείλονται αυτές οι αλλαγές στο αστικό πλέγμα της Κοινότητας είναι πολλοί. Ορισμένοι από αυτούς είναι: οι *οικονομικές αλλαγές* που συμβαίνουν στην Κοινότητα και η προσπάθεια της να διοχετευτεί η οικονομική ανάπτυξη που είναι συσσωρευμένη στους δύο πόλους ανάπτυξης (βόρειος πόλος ανάπτυξης που περιλαμβάνει το παραδοσιακό κέντρο της Ευρώπης Παρίσι - Λονδίνο - Άμστερνταμ - κοιλάδα Ρούρ και νότιος πόλος ανάπτυξης ο οποίος εκτείνεται από τη βόρεια και κεντρική Ιταλία, νότια Γερμανία και Γαλλία και καταλήγει μέχρι την Ισπανία στις περιοχές γύρω από τη Βαρκελώνη και Βαλέντσια) και ως προς τον υπόλοιπο Ευρωπαϊκό χώρο ούτως ώστε να μπορεί να επιτευχθεί η οικονομική συνοχή, που αποτελεί βασικό στόχο της Ένωσης μέσω πολιτικών ενίσχυσης κυρίως των πόλεων μικρότερου μεγέθους. *Η κατάργηση των συνόρων* και η δημιουργία ενός ενιαίου Ευρωπαϊκού χώρου χωρίς σύνορα. Αποτέλεσμα αυτής, αποτελεί η αλλαγή της λειτουργίας πολλών πόλεων. Έτσι πόλεις απόμακρες και περιθωριοποιημένες καλούνται να παίξουν ένα ενεργό και δυναμικό ρόλο. *Η διεθνοποίηση* των πόλεων που προωθεί η Κοινότητα, με τη σύναψη ενός ευρέως πεδίου συνεργασίας μεταξύ πόλεων για ανταλλαγή πληροφοριών και συνεργασίας με στόχο την άνοδο του επιπέδου τους γενικά. Ένα μέρος των αλλαγών οφείλονται στις νέες εξελίξεις που εμφανίζονται στο *σύστημα μεταφορών και τηλεπικοινωνιών* που καλύπτουν το σύνολο της Ευρωπαϊκής επικράτειας, και αλλάζουν τη σχέση μεταξύ του χώρου και χρόνου

¹ Πηγή: "Ευρώπη 2000 Προοπτικές Ανάπτυξης του Κοινοτικού Εδάφους", Βρυξέλλες-Λουξεμβούργο 1992

καθώς επίσης και στις μεταβολές που υφίστανται οι οικονομικό-παραγωγικές δομές των πόλεων.

Για όλους τους παραπάνω λόγους οι αστικές περιοχές και τα προβλήματα που αυτές αντιμετωπίζουν έχουν αποτελέσει την τελευταία δεκαετία ένα σημαντικό πεδίο δράσης της Κοινότητας και μάλιστα πέρα από τα προβλήματα οικονομικής φύσης που συνήθως αντιμετωπίζονται στα πλαίσια της δράσης των διαρθρωτικών ταμείων.

1.1 ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ²

Η Ευρωπαϊκή Ένωση εμφανίζει το μεγαλύτερο βαθμό αστικοποίησης στην υδρόγειο. Με βάση τους υπολογισμούς των Ηνωμένων Εθνών το 1992 το 79% του πληθυσμού της Ένωσης ζούσε σε αστικές ζώνες, έναντι 77% στην Ιαπωνία, 76% στις Ηνωμένες πολιτείες, 67% στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη και μόλις 35% στον υπό ανάπτυξη κόσμο. Το φαινόμενο της αστικοποίησης εμφανίζεται με ρυθμό πιο βραδύ στο Βορρά, ήδη έντονα αστικοποιημένο από τη δεκαετία του '60, και με ρυθμό πιο έντονο στο Νότο και στην Ιρλανδία: η Ελλάδα (64%), η Ιταλία (69%), και η Ισπανία (79%) εμφανίζουν ένα ποσοστό αστικοποίησης πολύ κοντά στο κοινοτικό μέσο όρο, ενώ η Ιρλανδία (58%) και η Πορτογαλία (36%) παρουσιάζουν ακόμη ένα χαμηλό ποσοστό. Το φαινόμενο της αστικοποίησης εμφανίζεται με κάποια χρονική υστέρηση στο Νότο σε σχέση με το Βορρά γεγονός που έχει να κάνει και με το διαφορετικό επίπεδο ανάπτυξής τους.

Ο αστικός χάρτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης χαρακτηρίζεται από ένα πυκνό δίκτυο αστικών ζωνών όπου ένας μεγάλος αριθμός σημαντικών πόλεων ή αστικών συγκεντρώσεων γειτνιάζουν μεταξύ τους. Το 1990 υπολογίσθηκαν περίπου 3560 πόλεις άνω των 10.000 κατοίκων έναντι περίπου 1000 πόλεων της ίδιας κατηγορίας στις Ηνωμένες πολιτείες και στην Ιαπωνία. Η Ένωση έχει 169 πόλεις με πληθυσμό άνω των 200.000 κατοίκων και 32 πόλεις άνω του ενός εκατομμυρίου (βλ. πίνακα 1.1). Το Λονδίνο και το Παρίσι είναι οι μόνες μεγαλουπόλεις που μπορούν να συγκριθούν με πόλεις όπως η Νέα Υόρκη, το Τόκιο, το Μεξικό, το Κάιρο, ή η Βομβάη. Οι πόλεις άνω των 500.000 κατοίκων παρουσιάζουν μία σχετική διασπορά στο κοινοτικό έδαφος.

² Πηγή: "Ευρώπη 2000+ Συνεργασία για τη χωροταξία στην Ευρώπη", Βρυξέλλες-Λουξεμβούργο 1995

<i>Ευρωπαϊκή Ένωση</i>	<i>Πίνακας 1.1</i>
Τάξη μεγέθους	Αριθμός πόλεων
> 10.000	3560
> 200.000	169
> 1.000.000	32

1.1.1 Διαφανείς τάσεις

Εξαρχής σημειώνεται ότι είναι δύσκολο να προσδιοριστούν και να εκτιμηθούν οι αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στο αστικό σύστημα της Ευρώπης. Αυτό οφείλεται κατά πρώτο λόγο στο ότι τα κράτη-μέλη καθορίζουν και ταξινομούν τις πόλεις κατά τρόπο διαφορετικό, κυρίως λόγω των διαφορών που εμφανίζονται στην κατανομή των διοικητικών λειτουργιών, στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης. Το αποτέλεσμα είναι σε ορισμένες περιπτώσεις, αστικές ζώνες που βρίσκονται στο κέντρο μιας μεγάλης πόλης να θεωρούνται αυτόνομες και σε άλλες να εντάσσονται στην πόλη - κέντρο. Κατά δεύτερο λόγο οφείλεται στα δημογραφικά και εδαφικά χαρακτηριστικά καθώς επίσης και στο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, που ποικίλουν από το ένα κράτος στο άλλο. Έτσι λοιπόν, χώρες με μικρό σχετικά μέγεθος και πυκνή κατοίκηση όπως π.χ. οι Κάτω Χώρες ή το Βέλγιο είναι δυνατό να εμφανίζουν ένα αστικό σύστημα με εξέλιξη πολύ διαφορετική από αυτή σε μεγαλύτερες και πιο πυκνοκατοικημένες χώρες όπως η Γαλλία ή η Ισπανία.

Παρόλα αυτά ορισμένες γενικές τάσεις διαφαίνονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Και πρώτα από όλα η διαδικασία της *αστικοποίησης* που ορίζεται ως αύξηση της αναλογίας του πληθυσμού που ζει στις πόλεις, και συνοδεύεται από πίεση για οικιστική ανάπτυξη, συσσώρευση πληθυσμού και δραστηριοτήτων στο κέντρο με προβλήματα υπερφόρτωσης των δικτύων και υπερεκμετάλλευσης πόρων, πιέσεις περιβάλλοντος, και από την άλλη στον αντίποδα, στον αγροτικό χώρο παρατηρούνται φαινόμενα εγκατάλειψης με αρνητικές συνέπειες για το περιβάλλοντα χώρο.

Μία *δεύτερη τάση* που παρατηρείται τη δεκαετία του '80, είναι το ότι πόλεις μεγάλου μεγέθους, άνω των 500.000 κατοίκων φαίνεται ότι παρουσιάζουν ρυθμούς ανάπτυξης γρηγορότερους, όσον αφορά τον πληθυσμό και την απασχόληση, σε σχέση με τις μικρότερες πόλεις στο μεγαλύτερο τμήμα της Ένωσης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού, αποτελούν οι πόλεις στο Βορρά,

Άμστερνταμ, Αμβέρσα, Κολωνία, Δουβλίνο, και στο Νότο όπου η ανάπτυξη είναι ακόμη πιο ισχυρή, τα αστικά κέντρα Παλέρμο, Νάπολη, Θεσσαλονίκη, Πόρτο, Σεβίλλη, Τουλούζη. Η τάση αυτή έρχεται σε αντίθεση με εκείνη που παρατηρήθηκε τη δεκαετία του '70 όπου οι πόλεις μεσαίου μεγέθους γνώρισαν σχετικά έντονη ανάπτυξη, κυρίως στα βόρεια κράτη μέλη ως αποτέλεσμα της παρακμής των βασικών βιομηχανιών που παρατηρήθηκε στις μεγαλουπόλεις (κλωστοϋφαντουργία, σιδηρουργία, ναυπηγεία), και της ανάπτυξης νέων βιομηχανικών δραστηριοτήτων και υπηρεσιών στις μικρότερες πόλεις.

Μία τρίτη τάση αποτελεί η *προαστειοποίηση* που περιλαμβάνει εντονότερη αύξηση στην αστική περίμετρο με μετακινήσεις πληθυσμού και δραστηριοτήτων στα προάστια. Το φαινόμενο αυτό συνήθως δημιουργεί προβλήματα συγκρούσεων χρήσεων γης, αλλοίωσης φυσικών πόρων, οικοσυστημάτων κ.λ.π. από τις έντονες πιέσεις για οικιστική ανάπτυξη, λόγω του ότι στις περισσότερες περιπτώσεις γίνεται απουσία κατάλληλων υποδομών και προγραμματισμού.

Στα λίγα αστικά κέντρα της Ένωσης με πληθυσμό άνω των 2.000.000 κατοίκων, ο πληθυσμός αυξήθηκε στο σύνολο της ζώνης που καλύπτουν, αλλά η άνοδος ήταν πιο αργή στο κέντρο. Την περίοδο μεταξύ 1981-1991, η αστική περιοχή του Παρισιού, της οποίας η μεγέθυνση επιβραδύνθηκε τη δεκαετία του '70, αύξησε τον πληθυσμό της κατά 6.8% παρά την καθαρή αποδημία κυρίως σε γειτονικούς δήμους. Επίσης ο πληθυσμός της Μαδρίτης αυξήθηκε κατά 3.4% παρά την καθαρή αποδημία κυρίως προς την γειτονική πόλη της Γκουανταλαχάρα και το Τολέδο. Η μητροπολιτική περιοχή επίσης της Λισσαβόνας αυξήθηκε κατά 1.3%. Οι περιπτώσεις είναι λίγο πιο πολύπλοκες στο Λονδίνο και τη Κοπεγχάγη. Ο πληθυσμός τους μειώθηκε λόγω της προσέλκυσής του από γειτονικές πόλεις και περιοχές. Όσον αφορά την περίπτωση της Αθήνας, συνέχισε να εμφανίζει πληθυσμιακή αύξηση αλλά με ρυθμούς χαμηλότερους από εκείνους των μικρότερων ελληνικών πόλεων.

1.1.2 Πρόβλεψη για τις μητροπόλεις

Παρά το ότι οι δυναμικές τάσεις συγκεντροποίησης του αστικού πληθυσμού που επικρατούσαν τις προηγούμενες δεκαετίες σε ευρωπαϊκό επίπεδο φαίνεται να περιορίζονται σημαντικά την τελευταία δεκαετία με αποτέλεσμα να αναμένουμε πιο ισόρροπα αστικά συστήματα, μία σειρά από μητροπόλεις διατηρούν το δυναμισμό τους και μάλιστα αυξάνουν την επιρροή τους στο εθνικό σύστημα αστικών κέντρων. Το παραπάνω φαινόμενο ερμηνεύεται από μία σειρά

ποικίλων παραγόντων που θεωρείται ότι ευνοούν τη μεγέθυνση των μεγάλων πόλεων, και αναλύονται στη συνέχεια.

Καταρχήν οι οικονομικοί παράγοντες και οι οικονομικές εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα ευνοούν την εγκατάσταση στις μεγάλες πόλεις ή πλησίον σε αυτές. Αναλυτικότερα αναφέρονται η παραγωγική αναδιάρθρωση των οικονομιών μέσω της τριτογενοποίησης, η ανάδειξη νέων εσωτερικών οικονομιών κλίμακας που ευνοούν τη συγκέντρωση, η διεθνοποίηση της οικονομίας, η μείωση της μαζικής παραγωγής και η προώθηση της προσαρμογής των προϊόντων στη ζήτηση των πελατών. Οι παραπάνω εξελίξεις οδήγησαν το πληθυσμό και τις παραγωγικές μονάδες στην επιλογή τοποθεσιών για την εγκατάστασή τους, όπου οι υποδομές, η παροχή υπηρεσιών στις επιχειρήσεις, οι ευκαιρίες για εκπαίδευση και επιμόρφωση, η διαθεσιμότητα εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού, η πρόσβαση στα κέντρα έρευνας και ανάπτυξης, η τεχνογνωσία και διαθεσιμότητα πληροφοριών βρίσκονται σε ευνοϊκότερη θέση.

Επιπλέον κοινωνικοί παράγοντες ενδυναμώνουν την τάση που αναπτύσσεται. Αρκεί να αναφερθεί η μεγάλη σημασία της ύπαρξης ουσιαστικών κοινωνικών υποδομών (υγεία, εκπαίδευση, ψυχαγωγία κ.λ.π), γεγονός που αποτελεί βαρυσήμαντο στοιχείο για την επιλογή κατοικίας του πληθυσμού. Επίσης λόγω του μεγέθους και της ποικιλότητας των οικονομιών των μητροπόλεων ο αριθμός και το φάσμα των εργασιών που προσφέρουν είναι μεγαλύτερος.

Βεβαίως σημειώνεται ότι η τάση αυτή συνέχισης της μεγέθυνσης των μεγάλων πόλεων ανακόπτεται από τις προόδους που αναπτύσσονται στο τομέα των μεταφορών και τηλεπικοινωνιών, οι οποίες περιορίζουν τη ελκυστικότητα των μεγάλων πόλεων ως τόπων συγκέντρωσης πληθυσμού και δραστηριοτήτων.

Λόγω όμως του αυξημένου κόστους που υφίσταται, περισσότερο ευνοούνται οι περιοχές εκείνες οι οποίες βρίσκονται εντός των ορίων του ιδίου αστικού κέντρου ή λίγο μακριά από αυτά. Άλλοι παράγοντες που συνηγορούν σε αυτό είναι η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, η όξυνση κοινωνικών προβλημάτων (εγκληματικότητα, κοινωνικός αποκλεισμός κ.λ.π.).

1.1.3 Οι πόλεις μεσαίου μεγέθους

Ορισμός Μεσαία πόλη είναι μία έννοια στην οποία δεν έχει αποδοθεί ένας σαφής ορισμός που να περικλείει το περιεχόμενο που αποδίδεται με τη χρήση του όρου. Αυτό συμβαίνει γιατί ακριβώς δεν υπάρχει ένα ορισμένο πληθυσμιακό

μέγεθος, αλλά ποικίλει κάθε φορά ανάλογα με το μέγεθος χώρας στην οποία αναφερόμαστε και σε αναφορά πάντα με το εθνικό της αστικό σύστημα. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο μεσαίες πόλεις θεωρούνται αυτές με πληθυσμό περίπου ως 500.000 κατοίκους στο Πολεοδομικό τους Συγκρότημα. Επίσης δεν ακολουθείται από ορισμένα ομοιόμορφα και κοινά χαρακτηριστικά όπως συμβαίνει λόγω χάρη στις μητροπολιτικές περιοχές (συγκέντρωση λειτουργιών και υπηρεσιών, προβλήματα συντονισμού εργασίας και κατοικίας κ.λ.π.), αλλά απλά έχουν παρατηρηθεί ορισμένες τυπολογίες πόλεων μεσαίου μεγέθους ανάλογα με τα χαρακτηριστικά που εμφανίζουν όπως αναλύεται στη συνέχεια.

1.1.3α Τυπολογία πόλεων μεσαίου μεγέθους

Οι μεσαίες πόλεις είναι αρχικά δυνατό να χωριστούν σε δύο κατηγορίες. Σε αυτές που ανήκουν στις περιφέρειες του Στόχου 1 και σε όλες τις άλλες. Μία δεύτερη κατηγοριοποίηση είναι αυτή που διαχωρίζει τις μεσαίες πόλεις με βάση τη δραστηριότητα στο δευτερογενή ή τριτογενή τομέα.

Όσον αφορά τις μεσαίες πόλεις που ανήκουν στις Περιφέρειες του Στόχου1, μπορούμε να αναφέρουμε ότι η διεθνής εξέλιξη ακολουθείται από μία εσωτερική και γενική πορεία ολοκλήρωσης των δραστηριοτήτων, όπως για παράδειγμα η Θεσσαλονίκη, η Λισσαβόνα και το Παλέρμο όπου χαρακτηριστική είναι μία ανολοκλήρωτη μετάβαση από τις αγροτικές δραστηριότητες στη βιομηχανία, και συχνά απευθείας στις δραστηριότητες του τριτογενή τομέα, όπως έχει συμβεί στη νοτιο-ανατολική Ισπανία. Βέβαια αυτές οι πόλεις αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα γενικότερης οργάνωσης του χώρου και της οικονομίας όπως η στέγαση, οι υπηρεσίες, οι υποδομές κ.λ.π.

Για τις μεσαίες πόλεις που ανήκουν στις Περιφέρειες του Στόχου 2 και ειδικότερα για αυτές που βρίσκονται στη Νότια Ευρώπη, το κύριο αποτέλεσμα της διεθνής οικονομικής εξέλιξης είναι η επιδείνωση του ανταγωνισμού για την χωροθέτηση και ανα-χωροθέτηση των βιομηχανικών και τριτογενών δραστηριοτήτων.

Μία γενικότερη τυπολογία είναι αυτή που χωρίζει τις μεσαίες πόλεις σε 4 βασικές κατηγορίες:

- Η πρώτη κατηγορία αποτελείται από πόλεις, οι οποίες έχουν ήδη ισχυρή οικονομική υπόσταση στο διεθνή οικονομικό κόσμο και φιλοδοξούν να αποτελέσουν κέντρα υπηρεσιών, να ελκύσουν κάποιες ειδικές ροές και να

εισχωρήσουν σε δίκτυα συνεργασίας και ανταλλαγής εμπειριών. Εδώ είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι παραπάνω πόλεις διαθέτουν μια ισχυρή βιομηχανική παράδοση.

- Η δεύτερη κατηγορία αποτελείται από πόλεις που είναι απομακρυσμένες από το "κέντρο της Ευρώπης" και οι οποίες επιθυμούν να χωροθετήσουν μέσα στα αστικά τους κέντρα νέες υπηρεσίες και να εκμεταλλευτούν κάποια συγκριτικά τους πλεονεκτήματα όπως ο τουρισμός και οι υπηρεσίες.
- Η τρίτη κατηγορία πόλεων αποτελείται από πόλεις με ισχυρό τριτογενή τομέα, αλλά με κάποια εξειδικευμένα προβλήματα στην υποδομή και στην ενδυνάμωση της οικονομίας τους.
- Η τέταρτη κατηγορία πόλεων είναι αυτή που την απαρτίζουν πόλεις με ισχυρή διεθνώς οικονομία, όπου οι πόλεις έχουν τη δυνατότητα να υποστηρίξουν κάποια συγκριτικά τους πλεονεκτήματα, όπως τη βιομηχανία, την τεχνολογική εξειδίκευση, τον τουρισμό και τη γεωργία.

Βέβαια εκτός από την παραπάνω κατηγοριοποίηση, ένα σημαντικό στοιχείο που πρέπει να επισημανθεί είναι το διεθνές κύρος που μπορεί να έχουν οι μεσαίες πόλεις και με βάση ποια κριτήρια αυτό πιστοποιείται. Έτσι λοιπόν μπορεί να γίνει μία νέα κατηγοριοποίηση των μεσαίων πόλεων, με βάση κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά τους με τη χρήση των ακόλουθων κριτηρίων:

- Πρώτο κριτήριο είναι η διεθνοποίηση της τοπικής οικονομίας, η οποία είναι δυνατό να μετρηθεί με τη χρήση κάποιων δεικτών, όπως με το επι τοις εκατό ποσοστό των εξαγωγών των επιχειρήσεων της πόλης και τον αριθμό των διεθνών εταιριών στην πόλη καθώς και τη σχετική επιρροή τους στην τοπική οικονομία.
- Δεύτερο κριτήριο είναι η ύπαρξη βιομηχανικού κέντρου υπηρεσιών, όπου κάποιες πόλεις παίζουν ένα σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των οικονομιών και ανθρώπινων πόρων, σε βαθμό μεγαλύτερο από την επιρροή τους ως περιφερειακά και εθνικά κέντρα. Τέτοια παραδείγματα υπηρεσιών από μεσαίες πόλεις φαίνονται σε τομείς όπως η εκπαίδευση, η τεχνογνωσία, η έρευνα και η χρηματοδότηση.
- Τρίτο κριτήριο είναι τα δίκτυα υποδομής, όπου ορισμένες πόλεις είτε επειδή είναι πρωτεύουσες, είτε επειδή είναι εγκατεστημένες σε συγκεκριμένες στρατηγικές θέσεις μέσα στον Ευρωπαϊκό χώρο, είτε επειδή είναι εξοπλισμένες με λιμάνια, αεροδρόμια και άλλου τύπου τεχνική υποδομή, ωφελούνται από τους δια-επιχειρησιακούς συνδέσμους και τις ανταλλαγές σε ένα διεθνές επίπεδο.

- Τέταρτο κριτήριο είναι οι εξειδικευμένες διεθνείς παροχές, όπου μερικές μεσαίες πόλεις με σκοπό να εισέλθουν σε δίκτυα υποδομής, ελκύουν ειδικές παροχές μέσω του τουρισμού ή μέσω πολιτιστικών δραστηριοτήτων ή αθλητικών διοργανώσεων.

1.1.3β Ο ρόλος των μεσαίων πόλεων

Ο ρόλος των πόλεων μεσαίου μεγέθους στο παρελθόν περιοριζόταν στο να παρέχουν διοικητικές και άλλες βασικές υπηρεσίες στις ζώνες υπαίθρου. Σήμερα στα πλαίσια της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, και με τη διεθνοποίηση της οικονομίας που συνεχώς εξελίσσεται, οι μεσαίες πόλεις καλούνται να διαδραματίσουν ένα αντισταθμιστικό ρόλο μεταξύ των μικρών πόλεων και μητροπολιτικών περιοχών. Κύριος στόχος είναι να περιοριστεί η κατάσταση πόλωσης που παρατηρείται στο κέντρο της Ευρώπης με την ύπαρξη μεγάλων αστικών συγκεντρώσεων, όπως το Παρίσι και το Λονδίνο και κατόπιν οι Βρυξέλες, το Άμστερνταμ, η Γενεύη και η Φρανκφούρτη (από άποψη οικονομικής και διοικητικής ισχύος), καθώς επίσης και η ισόρροπη κατανομή πληθυσμού και οικονομικών δραστηριοτήτων στο χώρο.

Μία σειρά από βασικά ερωτήματα που τίθενται και επιζητούν απάντηση είναι: Κατά πόσο οι πόλεις μεσαίου μεγέθους θα ανταπεξέλθουν και σε ποιο βαθμό στο "νέο" τους ρόλο. Επίσης ποιες από αυτές θα επιτύχουν να αποκτήσουν το νέο κοινωνικό και οικονομικό προφίλ που απαιτείται ούτως ώστε να ανταποκριθούν στις νέες απαιτήσεις, ποια είναι η μορφή και το κατάλληλο μέγεθος εξειδίκευσης που θα πρέπει να αποκτήσουν ώστε να βελτιώσουν την οικονομία τους, και τέλος κατά πόσο οι πολιτικές των δικτύων πόλεων θα βοηθήσουν τις μεσαίες πόλεις να αποκτήσουν το "κρίσιμο" μέγεθος και το διεθνές κύρος, στοιχεία που απαιτούνται για την ανάπτυξη και την αύξηση της επιρροής τους στο αστικό σύστημα.

1.1.3γ Προβλήματα ανάπτυξης

Οι μεσαίες πόλεις υφίστανται ένα συνεχή ανταγωνισμό έναντι των μεγάλων πόλεων ως τόποι κατοικίας ή εγκατάστασης των επιχειρήσεων. Έτσι λοιπόν πόλεις οι οποίες στερούνται εύκολης πρόσβασης σε μία μεγάλη πόλη, θα πρέπει να αποκτήσουν ένα "ελάχιστο" μέγεθος ώστε να είναι δυνατή η προσφορά υψηλής ποιότητας υπηρεσιών, και κοινωνικών και πολιτιστικών υποδομών στον πληθυσμό και τις επιχειρήσεις.

Πόλεις οι οποίες δεν διαθέτουν το κατάλληλο μέγεθος ή βρίσκονται σε μειονεκτική θέση, μπορούν να αντισταθμίσουν τα μειονεκτήματά τους με τη συμμετοχή τους σε κάποιο δίκτυο πόλεων ή αναπτύσσοντας δεσμούς με μία ή περισσότερες πιο απομακρυσμένες μεγάλες πόλεις, με τις οποίες οι επικοινωνιακές συνδέσεις κρίνονται ικανοποιητικές. Τα δίκτυα αυτά για να έχουν υψηλό βαθμό αποτελεσματικότητας θα πρέπει να υφίστανται μεταξύ πόλεων που γειτνιάζουν ώστε να μπορούν να μοιράζονται πραγματικά μεταξύ τους τους πόρους και τις υποδομές (οργάνωση των πόλεων σε χωρικά- λειτουργικά δίκτυα), ή να υπάρχει μια κοινή εξειδίκευση που να δίνει ένα συγκριτικό πλεονέκτημα σε αυτές έναντι άλλων πόλεων (δίκτυα ανταλλαγής εμπειριών και τεχνογνωσίας).

Αυτή ακριβώς η εξειδίκευση είναι ένα άλλο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι μεσαίες πόλεις. Οι πόλεις οι οποίες δεν διαθέτουν το "κρίσιμο" μέγεθος θα πρέπει για να παράσχουν υποστήριξη στις επιχειρήσεις και υποδομές στους κατοίκους, να εξειδικευτούν σε μία δραστηριότητα και να αναπτύξουν υποδομές και υπηρεσίες συμπεριλαμβανομένης και της τεχνογνωσίας και της διαθεσιμότητας εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού. Ο υψηλός βαθμός εξειδίκευσης όμως εκτός από τα πλεονεκτήματα που εξασφαλίζει εγκυμονεί και κινδύνους. Με την επιτάχυνση του ρυθμού της τεχνικής προόδου και της οικονομικής ανάπτυξης οποιαδήποτε υπερβολική εξειδίκευση διατρέχει τον κίνδυνο να καταστεί γρήγορα παρωχημένη όπως συνέβη στο παρελθόν με την κλωστοϋφαντουργία, τη σιδηρουργία, ή τα ναυπηγεία.

1.2 ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

1.2.1 Η διαμόρφωση και οι διαφορές τους³

Οι αστικές πολιτικές που ασκήθηκαν στη διάρκεια αναπτυξιακής περιόδου των αστικών κέντρων 1950-1960, στην πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών, αποτελούσαν τμήμα ενός καθολικού συστήματος δημόσιων πολιτικών, κράτους και τοπικής αυτοδιοίκησης.

Αντικείμενό τους ήταν ο έλεγχος της αστικής υπερμεγέθυνσης, η ρύθμιση των αλλαγών στις χρήσεις γης, και η παροχή κοινωνικής και τεχνικής υποδομής κυρίως σε νέες περιοχές κατοικίας. Κύριος στόχος των αστικών πολιτικών ήταν η εγκαθίδρυση ενός καθολικού συστήματος αστικής ανάπτυξης για την πόλη στο

³ Πηγή: Γετίμης Π., 1994

σύνολό της, που θα εξασφάλιζε την ισορροπία μεταξύ των διαφορετικών χρήσεων γης και της διαχείρισης της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης όλου του αστικού συστήματος. Η προσέγγιση αυτή που αναπτύσσεται αυτή την περίοδο είναι συνδεδεμένη στις περισσότερες περιπτώσεις με την ανάπτυξη των πολιτικών του κοινωνικού κράτους. Οι αστικές πολιτικές και ο αστικός προγραμματισμός, δεν περιορίζονται μόνο σε ένα ρόλο ρυθμιστικό που προωθεί, συντονίζει και διαχειρίζεται τη χωρική κατανομή των οικονομικών δραστηριοτήτων (δημόσιων και ιδιωτικών) αλλά έχουν και αναδιανεμητικό ρόλο. Διαμεσολαβώντας για παράδειγμα σε αντιτιθέμενα συμφέροντα και διαδικασίες διαπραγμάτευσης. Το γεγονός αυτό δε σημαίνει βεβαίως ότι οι αστικές πολιτικές είναι πολιτικά ουδέτερες, ευνοούν δηλαδή ισότιμα όλα τα οικονομικά και κοινωνικά συμφέροντα. Αντιθέτως οι αστικές πολιτικές, ως διαδικασίες ρύθμισης κοινωνικού συμφέροντος, ενσωματώνουν αντιφατικά στοιχεία και εκφράζουν κοινωνικο-οικονομικούς συσχετισμούς και αντιπαραθέσεις συμφερόντων που αναφέρονται στην ατομική ιδιοκτησία γης.

Οι αστικές πολιτικές και η διαμόρφωσή τους σχετίζονται επίσης και με τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας σε κάθε χώρα. Η σχέση αυτή όμως δεν ανάγεται σε μία απλή μονοσήμαντη σχέση αιτίου-αποτελέσματος αλλά διαμορφώνεται κάτω από διαφορετικούς συγκροτησιακούς όρους και περιορισμούς σε κάθε χώρα. Χαρακτηριστικά αναφέρονται οι διαφορές των αστικών πολιτικών της Βρετανίας και της Δυτικής Γερμανίας τις δεκαετίες '50 και '60. Στη Βρετανία οι πολιτικές προγραμματισμού εστιάζονται στον έλεγχο της αστικής εξάπλωσης με τη δημιουργία "πράσινων ζωνών" (*green belts*), τη φορολογία γης και τη διακριτική ευχέρεια των τοπικών θεσμών, σε αναφορά με το κεντρικό κράτος να διαμορφώνουν τους όρους της αστικής ανάπτυξης. Στη Δυτική Γερμανία το σύστημα αστικού προγραμματισμού στηρίζεται στον αυστηρό καθορισμό χρήσεων γης, στην παροχή τεχνικής και κοινωνικής υποδομής, στη δημιουργία τράπεζας γης για τη Τοπική Αυτοδιοίκηση, στη τοπική φορολογία γης, και στον ισχυρό παρεμβατισμό των δημόσιων φορέων σε θεσμοθετημένες διαδικασίες διαπραγμάτευσης και συμμετοχής των εμπλεκόμενων φορέων (δημόσιων, ιδιωτικών, μικτών).

Υπάρχουν επίσης και ουσιαστικότερες διαφοροποιήσεις μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών. Έτσι στις ανεπτυγμένες χώρες διαμορφώθηκαν συστηματικά και δεσμευτικά πλαίσια και θεσμοί που έθεταν τους όρους των μηχανισμών της αγοράς στον αστικό χώρο. Από την άλλη όψη όμως υπάρχουν χώρες ή περιοχές

της Νότιας Ευρώπης όπως Ελλάδα, Νότια Ιταλία, Πορτογαλία κ.λ.π. όπου οι αστικές πολιτικές διαμορφώνονται *ex post*, με αποσπασματικές ρυθμίσεις οι οποίες δεν εντάσσονται σε ένα συστηματικό πλαίσιο και ανταποκρίνονται κάθε φορά *ad hoc* σε προβλήματα που δημιουργούνται μέσα από τους μηχανισμούς της αγοράς.

Μετά την περίοδο της οικονομικής κρίσης τη δεκαετία του '70 και την αναδιάρθρωση των αστικών παραγωγικών συστημάτων τις δεκαετίες '80 και '90, παρατηρείται αλλαγή προσανατολισμού των αστικών πολιτικών καθώς αυτές χάνουν τον προηγούμενο καθολικό δημόσιο χαρακτήρα τους, και γίνονται περισσότερο αποσπασματικές, επιλεκτικές και λιγότερο παρεμβατικές. Ωστόσο οι προηγούμενες πολιτικές δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα οφέλη στα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα και στις υποβαθμισμένες περιοχές αλλά στα μεσαία. Κριτική στην αποτυχία των αναδιανεμητικών στόχων των αστικών πολιτικών, ασκήθηκε όχι μόνο από τη νεοφιλελεύθερη αλλά και από τη ριζοσπαστική προσέγγιση. Καθοριστικό παράγοντα επίσης στις μετατοπίσεις του περιεχομένου των αστικών πολιτικών αποτέλεσε και η κυριαρχία των νεοσυντηρητικών τύπων διακυβέρνησης στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες τις δεκαετίες '80 και '90.

Οι βασικές νέες κατευθύνσεις των αστικών πολιτικών είναι η ιδιωτικοποίηση και η επαναεμπορευματοποίηση διαφόρων δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών (π.χ. αστικές δημόσιες συγκοινωνίες), η απορύθμιση των πλαισίων πολεοδομικού σχεδιασμού, η υποβάθμιση των συμμετοχικών διαδικασιών και των αντιπροσωπευτικών τοπικών θεσμών, και η δημιουργία ευέλικτων πλαισίων τοπικής αναπτυξιακής και επιχειρηματικής δράσης. Λόγω του αυξημένου ανταγωνισμού μεταξύ των πόλεων τη δεκαετία του '90, τα αστικά κέντρα ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την προσφορά καλύτερων υπηρεσιών σε επιχειρήσεις που σκοπεύουν να επενδύσουν σε αυτές. Παρά το ότι οι ευρωπαϊκές πόλεις δεν διαθέτουν ισχυρά δημοσιονομικά εργαλεία όπως οι πόλεις των Η.Π.Α, λαμβάνουν χώρα αρκετές προσπάθειες προς τη δημιουργία ενός ευνοϊκότερου περιβάλλοντος για την προώθηση της αναπτυξιακής δυναμικής των πόλεων: δημιουργία υποδομής σε τεχνοπόλεις, επενδύσεις στον τομέα του πολιτισμού, αθλητισμού, city marketing, προσφορά ευνοϊκών κινήτρων. Παράλληλα, οι αστικές πολιτικές ελαχιστοποιούν το δημόσιο έλεγχο, αποδυναμώνουν τα υπάρχοντα πλαίσια και το ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης, και δημιουργούν "παρακαμπτήριους" μηχανισμούς που διευκολύνουν την τοπική ανάπτυξη μέσω

για παράδειγμα των *Ζωνών Επιχειρήσεων*, των *Απλοποιημένων Ζωνών Σχεδιασμού* κ.λ.π.

Συμπερασματικά σημειώνεται ότι παρά τις διαφορές μεταξύ των χωρών, παρατηρείται μία τάση ενιαία στο περιεχόμενο και τους στόχους των αστικών πολιτικών. Διαπιστώνεται μία μετατόπιση από τις καθολικές και αναδιανεμητικές δημόσιες πολιτικές, σε πολιτικές με περιορισμένο δημόσιο έλεγχο, και διάθεση ευέλικτων πλαισίων τα οποία επιτρέπουν επιλεκτικές και αποσπασματικές ρυθμίσεις, ευνοώντας την επιχειρηματική δραστηριότητα.

1.2.2 Η νομιμοποίηση του ρόλου της Ένωσης στην άσκηση αστικών πολιτικών⁴

Ένα ερώτημα που καλείται στο σημείο αυτό να απαντηθεί είναι κατά πόσο στη βάση της αρχής της επικουρικότητας νομιμοποιείται η άσκηση αστικών πολιτικών σε κοινοτικό επίπεδο.

Βάση επιχειρηματολογίας, για την ανάγκη διαμόρφωσης ενός πλαισίου άσκησης αστικών πολιτικών σε κοινοτικό επίπεδο, που θα λειτουργεί συμπληρωματικά και συνεπικουρικά προς τις αστικές πολιτικές που ασκούνται από τα κράτη-μέλη, μπορούν να αποτελέσουν ο αυξημένος ανταγωνισμός μεταξύ των πόλεων και περιφερειών. Ο ανταγωνισμός αυτός μπορεί να οδηγήσει τους τοπικούς/περιφερειακούς θεσμούς των υποβαθμισμένων περιοχών που χάνουν συνεχώς τη θέση τους στην αστική ιεραρχία, στην αποδυνάμωση των κοινωνικών και περιβαλλοντικών πλαισίων ελέγχου των αστικών πολιτικών προκειμένου να προσελκύσουν επενδύσεις. Ένα δεύτερο επιχείρημα αποτελεί η αναγνώριση της γεωγραφικής και κοινωνικο-οικονομικής πόλωσης και περιβαλλοντικής υποβάθμισης, η οποία δεν θεωρείται πλέον "τοπική υπόθεση" αλλά μακροπρόθεσμα θίγει την οικονομική και κοινωνική συνοχή της Ευρώπης.

Γενικότερα το πλαίσιο των ευρωπαϊκών αστικών πολιτικών νομιμοποιείται στη βάση τριών σημαντικών λόγων:

- Στη βάση της "αρχής της ισότητας" αφού η Κοινότητα έχει ως στόχο την άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων.
- Στη βάση του "κόστους προσαρμογής" της αναδιάρθρωσης των αστικών παραγωγικών συστημάτων στις νέες διεθνοποιημένες συνθήκες, το οποίο δεν μπορεί να αναληφθεί μονομερώς από το κάθε κράτος- μέλος.

⁴ Πηγή: Γετίμης Π., 1994

- Στη βάση της "αποτυχίας της αγοράς" που στις νέες διεθνοποιημένες συνθήκες του οξύτατου ανταγωνισμού και της οικονομικής κρίσης, υπάρχει ανάγκη άσκησης πολιτικών σε κοινοτικό επίπεδο με στόχο την αύξηση της αποτελεσματικότητας των αστικών πολιτικών.

1.2.3 Αποτελεσματικότητα των αστικών πολιτικών⁵

Όσον αφορά τις εξελίξεις στο περιεχόμενο των αστικών πολιτικών και την αστική αναδιάρθρωση, που συντελείται στις διάφορες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τίθεται ένα σημαντικό ερώτημα:

Σε ποιο βαθμό οι σύγχρονες αστικές πολιτικές που ασκούνται από κεντρικούς ή τοπικούς θεσμούς στα κράτη-μέλη της Κοινότητας αντιμετωπίζουν τα οξυμένα προβλήματα των αστικών κέντρων; Το ερώτημα αυτό όπως ειπώθηκε προηγούμενα δε μπορεί να απαντηθεί με ενιαίο τρόπο, λόγω του ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές στους όρους συγκρότησης αλλά και στην εφαρμογή των αστικών πολιτικών μεταξύ των χωρών της Κοινότητας. Επισημαίνεται όμως ότι η γενική τάση που διαπιστώθηκε, η μετατόπιση δηλαδή από τον καθολικό και αναδιανεμητικό χαρακτήρα των αστικών πολιτικών, η αποδυνάμωση των δημόσιων ελέγχων, και η διαμόρφωση τμηματικών, αποσπασματικών και επιλεκτικών ρυθμίσεων δεν κατάφεραν να αντιμετωπίσουν τα σύγχρονα κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα στα αστικά κέντρα (άστεγοι, περιθωριοποίηση, οικονομική εξαθλίωση κ.λ.π.).

Αυτό που τελικά απαιτείται είναι ένα νέο αξιακό πλαίσιο για τις αστικές πολιτικές το οποίο θα ενσωματώνει αναπτυξιακούς στόχους σε κοινοτικό επίπεδο. Ήδη έχουν διαμορφωθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο, διάφορες πολιτικές με αστική διάσταση όπως βιομηχανική πολιτική, περιφερειακή πολιτική, πολιτική απασχόλησης και επαγγελματικής κατάρτισης, πολιτική περιβάλλοντος κ.λ.π.).

Η έλλειψη συνοχής και συμπληρωματικότητας μεταξύ των επιμέρους πολιτικών έχουν αναγνωριστεί για τη μη αποτελεσματική εφαρμογή των αστικών πολιτικών. Και παρά το ότι το 80% περίπου των συνολικών διαθέσιμων κοινοτικών πόρων έχουν κατεύθυνση τα αστικά κέντρα της Ευρώπης, όχι μόνο δεν έχει διαμορφωθεί ένα κοινοτικό πλαίσιο αστικών πολιτικών αλλά δεν υπάρχει συντονισμός ακόμη και μεταξύ των επιμέρους πολιτικών που αφορούν τον ίδιο αστικό χώρο.

⁵ Πηγή: Γετίμης Π., 1994

Ένα κοινοτικό πλαίσιο αστικών πολιτικών θα πρέπει να ενσωματώνει αναπτυξιακούς και αναδιανεμητικούς στόχους και να αποτελείται από συνεκτικές και συμπληρωματικές πολιτικές οι οποίες θα προωθούν:

- Τη διαδικασία αναδιάρθρωσης των αστικών παραγωγικών συστημάτων και τις καινοτόμες δράσεις στις αστικές οικονομίες (μεταφορά τεχνογνωσίας, έρευνα, νέες υποδομές κ.λ.π.).
- την αναβάθμιση του δομημένου και αδόμητου περιβάλλοντος.
- την απασχόληση και επαγγελματική κατάρτιση καθώς και μέτρα κοινωνικής πολιτικής.

Βεβαίως θα πρέπει να σημειωθεί πόσο μεγάλη σημασία έχει για την εξέλιξη του περιεχομένου των αστικών πολιτικών η συνειδητοποίηση των οξυμένων προβλημάτων που λαμβάνουν χώρα στα αστικά κέντρα από τους κοινωνικούς δρώντες και πολιτικούς θεσμούς, οι οποίοι θα πρέπει σε όλα τα επίπεδα σχεδιασμού (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό, κοινοτικό) να ξαναθέσουν σε πολιτικό διάλογο τα αδιέξοδα των σύγχρονων αστικών πολιτικών, και να επαναδιατυπώσουν το περιεχόμενο και τους στόχους τους σύμφωνα με την αστική αναδιάρθρωση της Νέας Ευρώπης.

1.2.4 Δράσεις της Κοινότητας στον αστικό τομέα⁶

Τα αστικά θέματα καταλαμβάνουν ένα μεγάλο τμήμα των πολιτικών της Κοινότητας. Το αστικό κέντρο θεωρείται πλέον η κυριότερη εστία της οικονομικής ανάπτυξης, της τεχνολογικής καινοτομίας και των δημόσιων υπηρεσιών. Η ανάπτυξη της πόλης είναι ουσιώδους σημασίας για την συνολική ευημερία ενός νομού, μιας περιφέρειας ή χώρας. Παράλληλα όμως, οι πόλεις χαρακτηρίζονται από συμφόρηση, ρύπανση, βιομηχανική παρακμή και κοινωνικό αποκλεισμό. Για όλους τους παραπάνω λόγους αναλήφθηκαν από την Κοινότητα και εξακολουθούν να συντελούνται ορισμένες δράσεις στον αστικό τομέα οι οποίες παρουσιάζονται στη συνέχεια:

I) Οι εμπειρίες της πρώτης χρονικής περιόδου (1989-1993)

Δυνάμει του άρθρου 10 του Ε.Τ.Π.Α η Κοινότητα την περίοδο αυτή κατευθύνεται σε καινοτόμες προσεγγίσεις για την αντιμετώπιση των αστικών προβλημάτων. Ενημερωτικά χρηματοδοτήθηκαν 32 πρότυπα πειραματικά έργα και η κοινοτική συγχρηματοδότησή τους ανήλθε στα 101,2 εκατομμύρια Ε.Σ.Υ.

⁶ Πηγή: Οδηγός καινοτόμων δράσεων της περιφερειακής ανάπτυξης (άρθρο 10 του Ε.Τ.Π.Α.), 1995-1999

Όσον αφορά το περιεχόμενο, τα πρότυπα πειραματικά έργα εστιάστηκαν σε 4 βασικούς άξονες:

- α) *οικονομία*: ανάπτυξη οικονομική των περιοχών με κοινωνικά προβλήματα
- β) *περιβάλλον*: δράσεις με στόχο τη βελτίωση του περιβάλλοντος για οικονομικούς σκοπούς
- γ) *πολιτισμός*: ανάπλαση ιστορικών τόπων
- δ) *τεχνολογία*: αξιοποίηση των τεχνολογικών πλεονεκτημάτων των πόλεων

Εξετάζοντας τα οφέλη, η υλοποίηση των πρότυπων πειραματικών έργων συνέβαλε με τη σειρά τους στις αστικές πολιτικές της Κοινότητας κατά ποικίλους τρόπους:

- εξερευνήθηκαν καινοτόμες προσεγγίσεις για τη αντιμετώπιση των αστικών προβλημάτων
- δημιουργήθηκαν νέες εταιρικές σχέσεις και συνάφθηκαν τοπικές συμφωνίες για την επίλυση των ανάλογων προβλημάτων
- ορισμένες δράσεις είχαν αντίκτυπο στις πόλεις, μέσω της αντιμετώπισης του κοινωνικού διαχωρισμού και αποκλεισμού με τη δημιουργία δυνατοτήτων κατάρτισης και απασχόλησης για τις ανάλογες κοινωνικές ομάδες, της ενίσχυσης του δυναμικού που αφορά τον τουρισμό και της αισθητικής βελτίωσης του περιβάλλοντος
- επιτεύχθηκε καλύτερη ισορροπία και διασύνδεση στόχων που αφορούν την οικονομική ανάπτυξη, τον περιβάλλον, την οικολογία και τη διατήρηση
- επίσης σημειώθηκε πρόοδος όσον αφορά την ανταλλαγή εμπειριών και τεχνογνωσίας από έργο σε έργο και από πόλη σε πόλη.

II) Τα νέα πρότυπα πειραματικά έργα (1994-1999)

- Σύμφωνα με τις νέες προτεραιότητες όπως αυτές προτείνονται στο έγγραφο προβληματισμού, το οποίο κυκλοφόρησε από τη Γενική Διεύθυνση XVI το φθινόπωρο του 1994, ορισμένες πιθανές γραμμές δράσεων είναι:
- Πρότυπες πειραματικές δράσεις με καινοτόμο και υποδειγματικό χαρακτήρα οι οποίες θα αφορούν ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση και θα επιτρέπουν την αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων σε πόλεις με παρεμφερείς συνθήκες.
- Μελέτες που εξετάζουν τα αστικά θέματα σε ευρωπαϊκό επίπεδο ή διεθνικό ή πανευρωπαϊκό επίπεδο, και δημοσιεύματα που έχουν σαν στόχο τη βελτίωση της πληροφόρησης σχετικά με τη δράση της Κοινότητας στις αστικές περιοχές.

- Δραστηριότητες που αφορούν τη δημιουργία δικτύων, λαμβάνοντας υπόψη σεμινάρια και συναντήσεις εμπειρογνομόνων, τα οποία συμβάλλουν στην κατανόηση των αστικών προβλημάτων σε ευρωπαϊκό ή διεθνικό επίπεδο.

Στη βάση αυτών των νέων δράσεων θα αναπτυχθούν τρία βασικά στάδια:

- α) πρότυπα πειραματικά έργα "νέου τύπου"
- β) αξιοποίηση και διάδοση των αποτελεσμάτων
- γ) στατιστικές και δείκτες για τα αστικά κέντρα

Οι βασικές έννοιες του άρθρου 10 που αιτιολογούν την εφαρμογή προτύπων πειραματικών έργων είναι:

- α) σημαντικού ενδιαφέροντος για την Κοινότητα
- β) ανταλλαγή πληροφοριών
- γ) καινοτομία

Στα πλαίσια στρατηγικής για την αστική ανάπτυξη, τα έργα πρέπει:

- να αποσκοπούν στην επίλυση προβλημάτων που είναι κοινά σε πόλεις με παρόμοιες συνθήκες
- να προτείνουν καινοτόμες λύσεις
- να περιλαμβάνουν την εταιρική σχέση μεταξύ δημοσίου - ιδιωτικού τομέα για την εκτέλεση τους με την προοπτική της αυτοχρηματοδότησης μεσοπρόθεσμα.

Ένας ενδεικτικός αλλά μη διεξοδικός κατάλογος με θέματα που μπορούν να αποτελέσουν το αντικείμενο των νέων προτύπων πειραματικών έργων παρουσιάζεται κατωτέρω:

- 1) Έργα που αναφέρονται στην άναρχη ανάπτυξη των πόλεων και στην ενθάρρυνση του καλύτερου σχεδιασμού των αστικών ζωνών, ειδικότερα των μεγάλων και μεσαίων πόλεων
- 2) Στρατηγικές που προωθούν την αξιοποίηση των πολιτιστικών, γεωγραφικών, και ιστορικών πλεονεκτημάτων των μεσαίων πόλεων
- 3) Βιώσιμες λύσεις για την οργάνωση της λειτουργίας των υπηρεσιών και άλλων εγκαταστάσεων
- 4) Βιώσιμες λύσεις για την δημιουργία χώρων πρασίνου σε πολεοδομικά συγκροτήματα πόλεων
- 5) Έργα που προωθούν την αναζωογόνηση των αστικών περιοχών, μέσω της εισαγωγής νέων οικονομικών δραστηριοτήτων
- 6) Βιώσιμες λύσεις για την ανάκαμψη των ιστορικών κέντρων

7) Οδηγός "ορθών πρακτικών" για τη συντήρηση κτιρίων αρχιτεκτονικού ή κοινωνικού ενδιαφέροντος σε περιφέρειες με γεωγραφικά μειονεκτήματα (σεισμογενείς περιοχές, ορεινές περιοχές κ.λ.π.).

8) Βιώσιμες λύσεις για την ολοκληρωμένη επεξεργασία αστικών λυμάτων και αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας

9) Έργα που αφορούν τη δημιουργία δημόσιων χώρων αναψυχής στο αστικό περιβάλλον

Σχετικά με τη διαδικασία που θα πρέπει να ακολουθηθεί, θα πρέπει να δημοσιευθεί μία πρόσκληση για την υποβολή προτάσεων στην Επίσημη Εφημερίδα της Κοινότητας, η οποία θα καλεί όλες τις πόλεις να υποβάλλουν τις προτάσεις τους. Υπεύθυνη για την επιλογή των προτάσεων είναι η Επιτροπή. Το ποσό περίπου των 60 εκατομμυρίων E.C.U θα χορηγηθεί από την Κοινότητα για τη χρηματοδότηση των νέων πρότυπων πειραματικών έργων.

III) Αξιοποίηση και διάδοση των αποτελεσμάτων.

Την περίοδο 1995-1999 θα έχουν εφαρμοστεί ή θα βρίσκονται στο στάδιο της εκτέλεσης τους πάνω από 130 έργα για τα αστικά κέντρα (32 συνεχιζόμενα, 80 έργα στα πλαίσια της κοινοτικής πρωτοβουλίας Urban και 20 νέα έργα). Έτσι λοιπόν είναι πολύ σημαντικό να εξασφαλιστεί η ευρύτερη διάδοση της τεχνογνωσίας που έχει αποκτηθεί.

Η διάδοση των αποτελεσμάτων θα εξασφαλιστεί κυρίως μέσω των δικτύων που έχουν δημιουργηθεί μεταξύ των πόλεων. Αρχικώς θα πρέπει να προσδιοριστούν και να συνδεθούν οι πόλεις ανάλογα με το αν χρηματοδοτήθηκαν στο πλαίσιο της Urban, ή του προγράμματος των πρότυπων πειραματικών έργων για τα αστικά κέντρα λαμβάνοντας υπόψη:

α) τον τύπο τους

β) του τομείς προτεραιότητας που περιλαμβάνονται στα έργα τους

γ) τους ειδικούς λόγους για την ένταξή τους σε ένα συγκεκριμένο τύπο δικτύου

Για τη διαχείριση, παρακολούθηση και διάδοση των αποτελεσμάτων των πρότυπων πειραματικών έργων μετά από υποβολή προσφορών, θα επιλεγεί μία εταιρία ή πολλές συνδεδεμένες μεταξύ τους που θα έχουν έδρα στις Βρυξέλλες και υποκαταστήματα σε όλα τα κράτη μέλη γεγονός που κρίνεται αναγκαίο για την ορθή λειτουργία του συστήματος. Ο ενδεικτικός προϋπολογισμός των 10 εκατομμυρίων E.C.U θα χορηγηθεί για την παρακολούθηση και ανταλλαγή πληροφοριών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΟΛΕΙΣ ΜΕΣΑΙΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ¹

Εισαγωγή

Η έννοια του Στρατηγικού Σχεδιασμού αναδύεται τα τελευταία χρόνια για την τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη στην Ενωμένη Ευρώπη, άρρηκτα συνδεδεμένη με τις μεσαίες πόλεις. Πρωταρχικός στόχος είναι η ανάπτυξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών αυτού του τύπου πόλεων και η ενίσχυση του ρόλου τους σε μια Ευρώπη χωρίς σύνορα που παρουσιάζει τάσεις πόλωσης γύρω από μητροπολιτικές περιοχές. Μέσω του Στρατηγικού Σχεδιασμού ερευνώνται λύσεις που θα αποτρέψουν την πόλωση, θα αναδείξουν τη δύναμη της τοπικής αρχής επιταχύνοντας τις διαδικασίες διοικητικής και οικονομικής αποκέντρωσης ούτως ώστε ο αστικός σχεδιασμός, πιο ευέλικτος και οργανωμένος να εξασφαλίσει τη μεγαλύτερη δυνατή συμμετοχή και αποτελεσματικότητα.

Η εφαρμογή των θεωριών της στρατηγικής στο σχεδιασμό και τη διαχείριση μιας πόλης αποτελεί μια «καινοτομική» και «πειραματική» προσπάθεια, δίχως ιστορικό προηγούμενο. Αποτελεί ανάγκη προσαρμογής στις νέες συνθήκες που αλλάζουν τα δεδομένα της ανάπτυξης μιας μεσαίας Ευρωπαϊκής πόλης και που συνοπτικά είναι οι εξής:

- Το καινούριο χωρικό πλαίσιο αναφοράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης που συνεπάγεται ένα πλαίσιο ταχύτατων αλλαγών και ανταγωνισμού αλλά ταυτόχρονα και τη δυνατότητα νέων αλληλέγγυων περιφερειακών πολιτικών.
- Το καινούριο πλαίσιο ενός ευρωπαϊκού αστικού δικτύου που καθιστά επίκαιρη την έννοια της πόλης παρά την έννοια του αστικού κέντρου ως χώρος δραστηριοτήτων.
- Το καινούριο πλαίσιο της οικολογικής κρίσης που εισάγει την έννοια της αειφόρου ανάπτυξης .
- Το καινούριο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης που δημιουργεί φαινόμενα φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

¹ Πηγή: "Guide line for the realization of strategic development plans in medium- sized cities ", Commission of the European Communities, Lisbon, November 1994

- Το καινούριο πλαίσιο στον τρόπο λήψης αποφάσεων που προωθεί τη γνώση και τη συμμετοχή του πολίτη.
- Το καινούριο πλαίσιο της τοπικής αυτοδιοίκησης που αποκτά ουσιαστικό, ενεργό ρόλο στα τεκταινόμενα.

Η στρατηγική προσέγγιση έρχεται να ενσωματώσει τα χαρακτηριστικά του χώρου και του περιβάλλοντος μιας πόλης στις νέες συνθήκες ανάπτυξης με την ένταξη παραμέτρων που ξεπερνούν τα όρια του φυσικού σχεδιασμού.

Το Νοέμβριο του 1994, συντάσσεται από το Συμβούλιο δήμων και περιφερειών της Ευρώπης (CEMR) Οδηγός για τα στρατηγικά σχέδια ανάπτυξης (Guide line for the realization of strategic development plans in medium-sized cities). Αποτελεί κυρίως επακόλουθο της εμπειρίας που απεκομίσθη από τη συμμετοχή γκρουπ πόλεων της Ευρώπης σε ένα κοινό project ευρωπαϊκού προγράμματος με στόχο την ανταλλαγή εμπειριών και τεχνογνωσίας μέσω της συνεργασίας τους. Η Επιτροπή των πόλεων και το Συμβούλιο δήμων και περιφερειών της Ευρώπης εισήγαγαν το 1990 ένα νέο θεσμό «αποκεντρωμένης διεθνούς συνεργασίας εξετάζοντας θέματα κοινά σε πόλεις με παρόμοια προβλήματα». Πρόκειται για ένα από τα τριάντα επτά δίκτυα συνεργασίας του προγράμματος RECITE με τίτλο *Στρατηγικές για μεσαίες πόλεις* χρηματοδοτούμενο από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ERDF) για τρία χρόνια (1992-1994) με κύριο μέλημα τη συγκρότηση πρακτικών μεθοδολογιών που να διαμορφώνουν στρατηγικά σχέδια για μεσαίες πόλεις.

Οι πόλεις που σχημάτισαν το δίκτυο ήταν οι εξής: Enoira (Πορτογαλία), που ήταν και η ηγετική αρχή, Charleroi (Βέλγιο), Ravenna (Ιταλία), Roskilde (Δανία), Speyer (Γερμανία), Tarragona (Ισπανία), Zwolle (Ολλανδία) και Λαμία από την Ελλάδα. Πόλεις ανομοιογενείς μεταξύ τους ως προς τον πληθυσμό τους, τη χωροταξική πολιτική και τα διοικητικά τους συστήματα. Αυτή η διαφορά δεν λειτούργησε ως μειονέκτημα αλλά αντίθετα με τον πλέον θετικό τρόπο: Οι πόλεις έπρεπε να λειτουργήσουν συμπληρωματικά και όχι ανταγωνιστικά μεταξύ τους ώστε να είναι σε θέση να ανταγωνιστούν τις μητροπόλεις. Στο τέλος της περιόδου λειτουργίας του δικτύου και ασχέτως από την πρόοδο κάθε πόλης να πραγματοποιήσει το δικό της στρατηγικό σχέδιο ανάπτυξης υπήρχαν:

- περισσότερη γνώση και εμπειρία που δημιούργησαν καλύτερες συνθήκες για διεθνοποίηση των συμμετεχόντων πόλεων

- η θέληση να εκτελεσθούν στρατηγικά σχέδια, υιοθετώντας καινοτόμες διοικητικές μεθόδους και μεθόδους σχεδιασμού
- ένα σύμπλεγμα εννοιών, ορολογιών και μεθοδολογιών που υιοθετήθηκαν
- ένα σημαντικό επίπεδο δέσμευσης τόσο πολιτικής όσο και διοίκησης να υποστηρίξουν και να συνεχίσουν τις διαδικασίες που εφαρμόστηκαν κατά τη διάρκεια λειτουργίας του δικτύου.

2.1. ΜΙΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΕΣΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΑΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ

Γνωρίζοντας ότι το μέγεθος των μεσαίων πόλεων είναι ικανοποιητικό για να πιστοποιήσουν την ύπαρξη σημαντικών οικονομιών κλίμακας αλλά ταυτόχρονα μικρό για να αποφύγουν φαινόμενα που πλήττουν μεγαλύτερες πόλεις (περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές εντάσεις) φαίνεται ότι είναι σε θέση να αποτελέσουν έναν από τους δυναμικούς παράγοντες αναδιάρθρωσης με σκοπό την παραγωγική και διοικητική αποκέντρωση.

2.1.1 Ευκαιρίες και απειλές για τις μεσαίες πόλεις

Τα βασικά κοινά χαρακτηριστικά των μεσαίων πόλεων είναι τρία: α) ένα μέσο πληθυσμιακό μέγεθος, β) λειτουργική θέση ανάμεσα στις μεγαλουπόλεις και τα μικρά αστικά κέντρα και γ) ιδιαίτερες μορφολογικές και κοινωνικο-πολιτιστικές συνθήκες. Ανάλογα με τα παραπάνω χαρακτηριστικά τους δέχονται απειλές ή ευκαιρίες ανάπτυξης. Η στρατηγική παρέμβαση συντελεί στη μείωση των πρώτων και την εκμετάλλευση των δευτέρων. Στον πίνακα 2.1.1 που ακολουθεί μπορεί κανείς να δει το τι συμβαίνει και τι μπορεί να γίνει:

Πίνακας 2.1.1

ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ	ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ
Μέσο πληθυσμιακό μέγεθος	- Έχουν τα πλεονεκτήματα των μεγαλύτερων πόλεων χωρίς τα μειονεκτήματά τους (υποδομές - καλύτερο περιβάλλον). - Συνδυάζουν αρμονικά τα οφέλη που προέρχονται	- Δυσκολία να δημιουργήσουν μεγάλες οικονομίες κλίμακας. - Οι μεσαίες πόλεις αποτελούν εμπόδιο για να εφαρμοστούν πολιτικές που απαιτούν την ύπαρξη κρίσιμου μεγέθους	- Αξιολόγηση των δυνατοτήτων για μια ισόρροπη ανάπτυξη που θα εξασφαλίζει ανταγωνιστικότητα, ποιότητα περιβ/ντος και δομημένου χώρου,

	από εθνικές-ευρωπαϊκές και τοπικές-περιφερειακές πολιτικές. Συνέργια και ανταγωνιστικότητα στα επίπεδα διοίκησης, κάτι που δύσκολα επιτυγχάνουν οι μεγάλες και οι μικρές πόλεις.		και δημοκρατική συμμετοχή.
Λειτουργική θέση ανάμεσα στις μεγαλουπόλεις και τα μικρά αστικά κέντρα	-Εναλλακτική λύση για εγκατάσταση φεύγοντας από πόλεις με φαινόμενα συνωστισμού. -Λειτουργούν ως δυναμικοί πόλοι για τις γύρω περιφερειακές περιοχές.	- Η συγχώνευσή τους στις διαδικασίες μητροπολιτικής ανάπτυξης με αποτέλεσμα να χάνουν την αυτονομία και την ταυτότητά τους. - Σταδιακή αποκοπή από τις γύρω περιφερειακές περιοχές, έλλειψη οικονομικής και κοινωνικής αλληλεγγύης.	-Επαναπροσδιορισμός λειτουργικών σχέσεων με άλλα αστικά και περιφερειακά κέντρα.
Ιδιαίτερες μορφολογικές και κοινωνικο-πολιτιστικές συνθήκες	- Συγκεντρώνουν, κρατούν και ελκύουν πληθυσμό. -Πολεμούν την κοινωνική αδιαφορία μέσω εκπαίδευσης και κατάρτισης. - Επενδύουν στη διαφορετικότητά τους σε έναν κόσμο που τείνει προς την ομοιομορφία.	- «Ευθραυστότητα» των ιδιαίτερων συνθηκών τους με την τάση που επικρατεί να ισοπεδώνονται όλα.	- Αξιολόγηση της κοινωνικής, πολιτιστικής, δομημένης κληρονομιάς ως δείκτη ταυτότητας και ανταγωνιστικότητας.

Πηγή: "Guide line for the realisation of strategic development plans in medium- sized cities", Commission of the European Communities, Lisbon, November 1994

2.1.2. Μεσαίες πόλεις και συμμετοχή τους στα διαστικά δίκτυα συνεργασίας

Η συμμετοχή μιας πόλης σε δίκτυα συνεργασίας οφείλεται κυρίως στην α) ανάγκη της να αυξήσει την ανταγωνιστικότητά της, β) επιθυμία να συσφίξει τους μηχανισμούς διαπεριφερειακής και διαστικής κοινωνικής συνοχής. Πρόκειται για δυο στόχους συναφείς, αν λάβει κανείς υπόψη τη διεθνοποίηση του οικονομικού χώρου και την επιταγή επανασχηματισμού του γεωπολιτικού χώρου. Οι πόλεις «μαθαίνουν» από την συνεργασία τους, γίνονται πιο ανταγωνιστικές και υιοθετούν νέους τρόπους οργάνωσης και σχεδιασμού, καθώς επίσης αποκτούν ένα καινούριο υπερεθνικό πνεύμα. Τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα των πόλεων ενισχύονται και έχουν τη δυνατότητα να αξιοποιήσουν την εμπειρία από τη

συμμετοχή τους σε δίκτυα με τον καλύτερο τρόπο. Στον πίνακα 2.1.2 που ακολουθεί μπορεί κανείς να δει μια τυπολογία κινήτρων, δράσεων, ωφελειών και σχέσεων που διέπουν τέτοιου είδους δίκτυα.

Πίνακας 2.1.2

ΚΥΡΙΑΡΧΟ ΚΙΝΗΤΡΟ	ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΔΡΑΣΕΩΝ	ΚΥΡΙΑ ΑΜΕΣΑ ΚΑΙ ΕΜΜΕΣΑ ΟΦΕΛΗ	ΣΧΕΣΕΙΣ
Αποτελεσματικό management και ικανότητα καινοτομίας	<ul style="list-style-type: none"> - Ανταλλαγή πληροφοριών - Προσδιορισμός και πραγματοποίηση πιλοτικών projects. - Μεταφορά τεχνολογίας και τεχνογνωσίας. - Προσδιορισμός και πραγματοποίηση κοινών projects. 	<ul style="list-style-type: none"> - Μαθαίνουν/ αλλάζουν «συμπεριφορά»/ αναπτύσσουν τις καλύτερες μεθόδους. - Διαφυλάττουν πόρους/ ανταλλάσσουν μεθόδους. - Αναπτύσσουν συμπληρωματικές στρατηγικές. - Μοιράζονται ρίσκο και κόστη. - Αποκτούν κοινές επιπτώσεις. - Ρυθμίζουν διαστικό ανταγωνισμό. 	<ul style="list-style-type: none"> - Οργανωτικές, θεσμικές και πολιτιστικές σχέσεις. - Οικονομικές, τεχνολογικές σχέσεις.
Αξιοπιστία και δύναμη	<ul style="list-style-type: none"> - Αναπτύσσουν διεθνείς στρατηγικές marketing. 	<ul style="list-style-type: none"> - Προωθούν διεθνή αναγνώριση. - Επηρεάζουν αποφάσεις από εθνικές και ευρωπαϊκές αρχές. 	<ul style="list-style-type: none"> - Διπλωματικές και πολιτικές σχέσεις.
Παρεμβατικός ρόλος στην ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής μεταξύ πόλεων και περιφερειών	<ul style="list-style-type: none"> - Αναπτύσσουν στρατηγικές γειτνίασης και αλληλεγγύης. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ενισχύουν το υπερεθνικό πνεύμα στον πολίτη. - Προωθούν ομόφωνες ενέργειες αλληλεγγύης στις λιγότερο ευνοημένες πόλεις και περιφέρειες. 	<ul style="list-style-type: none"> - Κοινωνικές, πολιτιστικές και ιδεολογικές σχέσεις.

Πηγή: "Guide line for the realisation of strategic development plans in medium- sized cities", Commission of the European Communities, Lisbon, November 1994

2.2. ΣΥΝΤΑΞΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ

Η σύνταξη ενός στρατηγικού σχεδίου ανάπτυξης για μια μεσαία πόλη προϋποθέτει τόσο την αναγνώριση των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων της, όσο και των προβλημάτων που αντιμετωπίζει. Η πρόκληση του μέλλοντος για τις μεσαίες πόλεις επικεντρώνεται σε τρεις βασικούς στόχους:

1. Βελτίωση της ποιότητας του αστικού περιβάλλοντος λαμβάνοντας υπόψη:
 - οικονομική επάρκεια και ανταγωνιστικότητα
 - ποιότητα ζωής και κοινωνική ισότητα
 - ποιότητα περιβάλλοντος
 - ισχυρές τοπικές αρχές και εξασφάλιση δημοκρατικότητας
2. Βελτίωση των δι-αστικών και δια-περιφερειακών σχέσεων με σύσφιξη των δεσμών μεταξύ αστικών και περιφερειακών περιοχών
3. Βελτίωση των συνθηκών για συνεργασία σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Για τη δημιουργία στρατηγικών σχεδίων δεν υπάρχει μια συγκεκριμένη φόρμουλα. Οι μεθοδολογίες προσαρμόζονται ανάλογα με τη θέση και το ρόλο της πόλης στο χώρο και την ιδιαίτερη τοπική πραγματικότητα. Για την εξασφάλιση όμως του στρατηγικού χαρακτήρα του σχεδιασμού υιοθετείται από τις πόλεις ένα συγκεκριμένο πλαίσιο-οδηγός που περιλαμβάνει δύο κύρια στάδια: α) το στάδιο της διάγνωσης και του προσδιορισμού των στόχων. Εδώ διαμορφώνονται οι *τομείς στρατηγικής παρέμβασης* και οι *στόχοι* για καθένα από αυτούς β) το στάδιο της υλοποίησης όπου συγκεκριμένες *δράσεις* και πολιτικές εφαρμόζονται αφού πρώτα ευρεθούν οι απαραίτητοι μηχανισμοί συντονισμού και οργάνωσης σε θεσμικό επίπεδο (συνεργασία δημοσίων και ιδιωτικών φορέων) και η αναγκαία κοινωνική και τεχνική υποστήριξη.

Στη συνέχεια αναφέρονται ενδεικτικά τομείς στρατηγικής παρέμβασης και δείκτες που δύναται να χρησιμοποιηθούν στο στάδιο της διάγνωσης:

A. Αστικό περιβάλλον και ποιότητα ζωής

1. Κατοικία

- κόστος κατοικίας
- μέσο μέγεθος κατοικίας

- ποιότητα στην προσφορά κατοικίας
- 2. Εκπαίδευση-κατάρτιση
 - συνθήκες για ανώτατη εκπαίδευση
 - ποιότητα εξοπλισμού
 - ρόλος τοπικής διοίκησης
 - επάρκεια προγραμμάτων κατάρτισης ανάλογα με τις ανάγκες της πόλης
- 3. Υγεία και πρόνοια
 - επάρκεια παροχών για ιατρική και κοινωνική περίθαλψη
 - εξάρτηση από μητροπολιτικές περιοχές
 - συμμετοχή τις πόλης στις αναπτυξιακές διαδικασίες
- 4. Μεταφορές
 - ικανότητα της πόλης για διαχείριση θεμάτων που αφορούν τις αστικές συγκοινωνίες
 - πληθώρα μέσων μεταφοράς
 - επάρκεια σε χώρους στάθμευσης
- 5. Υποδομές
 - αξιολόγηση συστήματος ύδρευσης-αποχέτευσης
 - επάρκεια εγκαταστάσεων επεξεργασίας αστικών αποβλήτων
 - διαχείριση απορριμμάτων
- 6. Περιβάλλον
 - επάρκεια και ποιότητα χώρων πρασίνου
 - τοπικές εκστρατείες για την προστασία του περιβ/ντος
 - έλεγχος ρύπανσης
- 7. Εμπόριο και προσωπικές υπηρεσίες
 - επάρκεια υπηρεσιών
 - εξάρτηση από άλλα κέντρα

B. Κοινωνική Ευημερία

- 1. Ευαίσθητες κοινωνικά ομάδες
 - προώθηση κοινωνικής αλληλεγγύης
 - πολιτικές για ένταξη μειονεκτικών ομάδων στη ζωή της πόλης
 - πολιτικές για την Τρίτη ηλικία, τα παιδιά και τους νέους
 - δημιουργία συνθηκών αποδοχής νέων τρόπων ζωής και κοινωνικής συμπεριφοράς
- 2. Ανεργία
 - επίπεδο ανεργίας
 - κατάσταση τοπικού συστήματος αγοράς
 - πολιτικές για νέες θέσεις εργασίας
 - προγράμματα κατάρτισης
- 3. Πολιτιστική ταυτότητα
 - προώθηση της πολιτιστικής δημιουργίας και εξωραϊσμού της πόλης
 - ποιότητα και ποσότητα παροχών

- κατάσταση εγκαταστάσεων
- κινητοποίηση των πολιτών για συμμετοχή τους σε πολιτιστικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες

4. Προφίλ της πόλης

- εικόνα της πόλης σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο
- μέσα που χρησιμοποιούνται για ανάδειξη της πόλης
- ιδιαιτερότητες της πόλης

Γ. Παραγωγική Δυναμική και Νέες Τεχνολογίες

1. Οικονομική δραστηριότητα και καινοτομία

- προσδιορισμός οικονομικής, επιχειρηματικής δραστηριότητας
- εθνική και διεθνής αναγνώριση της οικονομικής βάσης της πόλης
- μέγεθος και ποιότητα δημοσίων και ιδιωτικών οργανισμών που υποστηρίζουν οικονομικές δραστηριότητες

2. Έρευνα και Ανάπτυξη

- ικανότητα για προσέλκυση βιομηχανίας υψηλής τεχνολογίας
- ερευνητικά προγράμματα

3. Τηλεπικοινωνίες

- προσφορά και ζήτηση για τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες
- ύπαρξη δικτύων τηλεπικοινωνίας υψηλής τεχνολογίας σε κρίσιμους οικονομικά χώρους της πόλης
- διάθεση για υιοθέτηση νέων τηλε-υπηρεσιών

4. Μεταφορές και επικοινωνία

- πρόσβαση σε μεγάλα εθνικά αστικά κέντρα
- πρόσβαση σε μεγάλα διεθνή αστικά κέντρα

Δ. Εξωτερικές σχέσεις με φορείς διοίκησης

1. Περιφερειακό επίπεδο

- επέκταση σχέσεων με άλλες πόλεις στην ίδια περιφέρεια

2. Εθνικό επίπεδο

- εξάρτηση τοπικής διοίκησης από κεντρική διοίκηση

3. Ευρωπαϊκό επίπεδο

- προώθηση σχέσεων με ευρωπαϊκές πόλεις

4. Διεθνής χώρος

- προώθηση σχέσεων με μη ευρωπαϊκές πόλεις

Ένα στρατηγικό σχέδιο για να είναι εφαρμόσιμο και αποδοτικό απαιτούνται κατά κύριο λόγο τα εξής: *Διάγνωση* των ισχυρών πλεονεκτημάτων

της πόλης. *Πρώθηση* σπάνιων πηγών πλούτου. *Προσέγγιση* της εσωτερικής δυναμικής μέσω συνεργασιών και εταιρικότητας. *Συμβατότητα* με όλα τα επίπεδα του χώρου. *Ρυθμιστικός* παρά κανονιστικός χαρακτήρας με οράματα και προβλέψεις για το μέλλον (μεσο-μακροπρόθεσμος προγραμματισμός που να τροφοδοτεί σημερινές δράσεις). *Μεγάλα περιθώρια δράσης* ως επακόλουθο ενός ευρύτατου προβληματισμού. *Αποδοχή* από την τοπική κοινωνία. *Πρωτοβουλία* που να εκφράζει την τοπική θέληση και όχι επιβολή.

Όσον αφορά στην ελληνική πραγματικότητα η έννοια του «στρατηγικού» σχεδίου δεν έχει εισαχθεί στο ελληνικό σύστημα των πόλεων με όρους θεσμικούς. Όλα τα άλλα επίπεδα σχεδιασμού είναι πρωτοβουλία δημοσίων φορέων ενώ τα στρατηγικά σχέδια συνδυάζουν σχεδόν πάντα τη δημόσια με την ιδιωτική πρωτοβουλία και δεν έχει βρεθεί ακόμα το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο για να τα στηρίξει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΜΕΣΑΙΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ - Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ¹

Εισαγωγή

Οι πόλεις μεσαίου μεγέθους παίζουν έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη, καθώς η οικονομία προσανατολίζεται στην παραγωγή σύγχρονων βιομηχανικών προϊόντων και υπηρεσιών. Το ποσοστό του αστικού πληθυσμού στις μεσαίες πόλεις ή παραμένει σταθερό ή αυξάνεται παράλληλα με τη ραγδαία οικονομική ανάπτυξη.

ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΣΤΙΣ ΠΟΛΕΙΣ ΜΕΣΑΙΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ

Οι μεσαίες πόλεις τείνουν να είναι κέντρα υπηρεσιών ή βιομηχανικά κέντρα κατασκευής προϊόντων που προορίζονται για εξαγωγή έξω από τα όριά τους. Κέντρα υπηρεσιών, είναι πανεπιστημιούπολεις, διοικητικά κέντρα ή κέντρα που παρέχουν εμπορικές, μεταποιητικές, μεταφορικές και οικονομικές υπηρεσίες στον αγροτικό τομέα. Τα Βιομηχανικά κέντρα παράγουν προϊόντα κλωστοϋφαντουργίας, τρόφιμα, εξαρτήματα αυτοκινήτων και εξοπλισμό ή συναρμολόγηση, χαρτοπολτό και ποικίλα μηχανήματα π.χ. ηλεκτρικά. Οι πόλεις αυτές παρουσιάζουν υψηλό βαθμό εξειδίκευσης σε τέτοια εξαγόμενα προϊόντα με υψηλή συγκέντρωση απασχόλησης σε έναν ή δυο κλάδους της βιομηχανίας.

Η εξειδίκευση οφείλεται στις οικονομίες κλίμακας και συγκεκριμένα τις "εσωτερικές" οικονομίες κλίμακας, καθώς οι μεγάλες οικονομίες κλίμακας τοπικά σε μια βιομηχανία ωφελούν τοπικές επιχειρήσεις σε αυτόν το βιομηχανικό κλάδο και όχι επιχειρήσεις σε άλλους κλάδους. Τυπικά μια αύξηση της τάξης του 10% στην τοπική απασχόληση σε μια βιομηχανία αυξάνει την παραγωγικότητα από 0.5% έως 1%. Αυτά τα πλεονεκτήματα από τις οικονομίες κλίμακας υπάρχουν επειδή οι επιχειρήσεις "μαθαίνουν" από τη γειτνίασή τους με

¹ Πηγή: J.Vernon Henderson ' The Role of Medium Size Cities in Economic Development: Lessons from International Experience', Report prepared for Commission des Communautés Europeenes, Bruxelles, March 1993

άλλες σχετικά με τις συνθήκες που επικρατούν στην αγορά και τις νέες τεχνολογίες στη συγκεκριμένη βιομηχανία. Στην πραγματικότητα φαίνεται να υπάρχει συγκεντρωμένη τεχνογνωσία όπου η πληροφόρηση για νέες τεχνολογίες ή καινοτομίες στην παραγωγή διαχέεται στο χώρο. Οι πόλεις τείνουν να επιμένουν χρονικά σε αυτό που παράγουν γιατί υπάρχει ένας κορμός γνώσης για το πώς να το παράγουν καλύτερα και να το εξάγουν μέσω μιας σωστής διοίκησης και marketing, γνώση που δεν είναι διαθέσιμη σε άλλες πόλεις χωρίς εξειδίκευση στο προϊόν αυτό. Γενικά, 1% αύξηση στην απασχόληση σε μια τοπική βιομηχανία πριν 20 χρόνια συνεπάγεται 1% αύξηση της απασχόλησης στην ίδια βιομηχανία σήμερα. Αυτό συμβαίνει παρά το γεγονός ότι το 50% των βιομηχανικών εγκαταστάσεων σε χώρες όπως Η.Π.Α, Κολομβία, Ινδονησία αντικαθίσταται από νέες βιομηχανικές εγκαταστάσεις κάθε 5 χρόνια.

Επειδή οι μεσαίες πόλεις τείνουν να εξειδικεύονται στην παραγωγή διαφορετικών εξαγωγικών προϊόντων, διαφορετικοί τύποι πόλεων τείνουν να έχουν διαφορετικά μεσαία μεγέθη. Έτσι, στις Η.Π.Α πόλεις που παράγουν χάλυβα ή εξοπλισμό-συναρμολόγηση αυτοκινήτων (300.000-450.000 κάτοικοι) είναι μεγαλύτερες από κέντρα κλωστοϋφαντουργίας, υπηρεσιών ή ένδυσης (200.000-250.000) που με τη σειρά τους είναι μεγαλύτερες από πανεπιστημιούπολεις, κέντρα χαρτοβιομηχανίας ή τροφίμων (150.000-200.000).

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΟΛΕΩΝ ΜΕΣΑΙΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ

Τι χρειάζεται σε πόλεις μεσαίου μεγέθους στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες για να αναπτυχθούν; Ορισμένες προϋποθέσεις υπάρχουν. Πόλεις στην ενδοχώρα τους πρέπει να συνδεθούν με μητροπολιτικές, ανεπτυγμένες περιοχές με καλές μεταφορές και τηλεπικοινωνίες. Πρέπει να έχουν καλής ποιότητας δημόσιες υπηρεσίες και εκπαίδευση ώστε να προσελκύσουν και να κρατήσουν υψηλού επιπέδου εργατικό δυναμικό και να αντισταθμίσουν την πληθώρα φθηνού, ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού. Οι συνθήκες εργασίες λαμβάνοντας υπόψη την ενότητα και το θεσμικό πλαίσιο είναι σημαντικές. Επίσης, δυναμικές βιομηχανίες από ανεπτυγμένες περιφέρειες που ψάχνουν για φθηνό εργατικό δυναμικό και γη σε λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες, δεν πρέπει να επιβαρύνουν με φόρους, ζητώντας υποστήριξη από τις τοπικές κυβερνήσεις με κίνητρα και παροχές.

Τέλος, η προϋπόθεση της πρόσβασης είναι ζωτικής σημασίας. Η πρόσβαση σε μεγάλες αγορές είναι καθοριστικός δείκτης που δείχνει τις πιθανότητες σε μεσαίες πόλεις να αναπτυχθούν. Απασχόληση και πωλήσεις πέφτουν σημαντικά αν η απόσταση από σημαντικά λιμάνια ή ανεπτυγμένες συνοριακές περιοχές είναι μεγάλη.

Ανεξάρτητα από αυτές τις προϋποθέσεις, τι είδους δραστηριότητες είναι οι πόλεις πιθανότερο να προσελκύσουν ως «πόλεις μεσαίου μεγέθους»; Μερικές από αυτές θα αναπτυχθούν προσανατολιζόμενες στην ένταση εργασίας με ενδιάμεσες ροές για επιχειρήσεις στις ανεπτυγμένες περιφέρειες. Θα αναπτυχθούν δηλαδή μέσω της συνεργασίας στην εργασία και των επενδύσεων ξένου κεφαλαίου. Οι μεσαίες πόλεις μπορούν επίσης να αναπτυχθούν εκσυγχρονίζοντας παραδοσιακές δραστηριότητες όπως επεξεργασία τροφίμων, κλωστοϋφαντουργία-ένδυση και υπηρεσίες. Αυτός ο εκσυγχρονισμός μπορεί να συνδεθεί με την οικονομική ανάπτυξη της περιφέρειας ανάλογα με τις καταναλωτικές ανάγκες στους προαναφερθέντες βιομηχανικούς κλάδους ή ανάλογα με τις ανάγκες της περιφέρειας για σύγχρονες μεταφορές, διοίκηση, τράπεζες και πρόοδο στην εκπαίδευση. Αλλά και πάλι μπορεί να συγχωνευθεί με την παραγωγή στις ανεπτυγμένες περιφέρειες. Έχοντας ως δεδομένη την εμπειρία σχετικά με την επιμονή σε στρατηγικές για την απασχόληση στις Η.Π.Α, Ινδονησία και Κίνα, ακόμα και κάτω από γοργή οικονομική ανάπτυξη και αλλαγές στην παραγωγική διαδικασία, πόλεις που έχουν ήδη "δεσμευτεί" με συγκεκριμένες δραστηριότητες ακόμα και σε ένα αρχικό στάδιο, έχουν ένα αποφασιστικό πλεονέκτημα στο να εντείνουν τους ρυθμούς ανάπτυξης αυτών των δραστηριοτήτων λαμβάνοντας υπόψη ότι υπάρχει ήδη κάποια πείρα και διαδικασία εκμάθησης.

3.1 ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΜΕΣΑΙΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΩΣ ΤΟΜΕΑΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ - Η ΤΑΞΗ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

Οι μεσαίες πόλεις παίζουν σημαντικό ρόλο στην οικονομία, σε όλα τα στάδια της οικονομικής ανάπτυξης. Η τάξη μεγέθους των πόλεων είναι σχεδόν σταθερή στο πέρασμα του χρόνου για μια οικονομία, ακόμα και για μια γοργά αναπτυσσόμενη οικονομία. Βέβαια οι συγκρίσεις ανάμεσα στις πόλεις είναι δύσκολες λόγω διαφορών στις οικονομίες και στο χρόνο.

Εξετάζοντας την τάξη μεγέθους των πόλεων πρέπει αρχικά να προσδιορίσουμε τι εννοούμε με τον όρο "πόλη" αφού οι ορισμοί διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Οι "πόλεις" πρέπει να αναφέρονται σε "αστικά κέντρα" που αντιστοιχούν σε πολύ τοπικές διοικητικές οντότητες. Με τον όρο "πόλεις" μπορεί να αναφερόμαστε σε "μητροπολιτικές περιοχές", που τυπικά είναι μια συγκέντρωση αστικών κέντρων έχοντας ως βάση κάποιο κριτήριο ελάχιστης πληθυσμιακής πυκνότητας. Σε μερικές χώρες, ορισμοί μητροπολιτικών περιοχών αντιπροσωπεύουν διοικητικά όρια σε επίπεδο χώρας, επαρχίας ή νομού. Ο πληθυσμός της μητροπολιτικής περιοχής περιλαμβάνει τους αστικούς πληθυσμούς σε διάφορα αστικά κέντρα και περιφερειακούς πληθυσμούς επίσης. Για να αποφευχθεί να συμπεριλαμβάνονται περιφερειακοί πληθυσμοί υπάρχει και ο ορισμός της "αστικοποιημένης περιοχής". Μια αστικοποιημένη περιοχή είναι ο αστικός πληθυσμός (προσδιορισμένος με βάση το κριτήριο ελάχιστης πληθυσμιακής πυκνότητας) μιας μητροπολιτικής περιοχής.

Στον πίνακα 3.1 παρουσιάζεται η τάξη μεγέθους των πόλεων για τον αστικό πληθυσμό 4 μεγάλων χωρών, λαμβάνοντας υπόψη τους ορισμούς "πόλης" που χρησιμοποιούνται στην κάθε περίπτωση. Οι ορισμοί των πόλεων από χώρα σε χώρα είναι δύσκολα συγκρίσιμοι σε σχέση με αυτούς των αστικοποιημένων περιοχών και γι' αυτό μπορούμε να εκπροσωπήσουμε τις Η.Π.Α όπως ήταν το 1970. Στον πίνακα 1, μεσαίες πόλεις με 100.000-500.000 κατοίκους σε όλες αυτές τις χώρες εκτός από την πρώην Σοβιετική Ένωση, συγκεντρώνουν (μετά δυσκολίας) το 20% του αστικού πληθυσμού, με μικρή διαφοροποίηση, στις Βραζιλία, Κίνα και Η.Π.Α ανεξάρτητα από τις μεγάλες διαφορές στο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης. Μικρότερες πόλεις, με λιγότερους από 100.000 κατοίκους συγκεντρώνουν ένα άλλο 25%. Το μεγαλύτερο ποσοστό από αυτό το 25% σε κάθε μία από τις χώρες της λίστας βρίσκεται σε πόλεις που αριθμούν λιγότερους από 50.000 κατοίκους. Για παράδειγμα, στις Η.Π.Α το 22% του αστικού πληθυσμού είναι σε πόλεις κάτω των 50.000 κατοίκων και μόνο 4% σε πόλεις 50.000-100.000 κατοίκων. Η πρώην Σοβιετική Ένωση έχει σχετικά περισσότερο από τον αστικό πληθυσμό της συγκεντρωμένο σε μικρότερες και μεσαίες πόλεις αλλά προφανώς αυτό οφείλεται στους ορισμούς πόλεων που είναι αρκετά διαφορετικοί από αυτούς στις υπόλοιπες χώρες.

Είναι σημαντικό να λαμβάνεται υπόψη η αποκέντρωση του πληθυσμού πολύ μεγάλων μητροπολιτικών περιοχών σε γειτονικές, πολύ κοντινές, πόλεις-δορυφόρους. Μερικές φορές αυτές οι πόλεις δορυφόροι παρουσιάζονται ως

ξεχωριστές μεσαίου μεγέθους πόλεις αν είναι αρκετά μακριά από τον πυρήνα της μητροπολιτικής περιοχής. Άλλες φορές προσδιορίζονται ως τμήματα της μητροπολιτικής περιοχής. Στις Η.Π.Α αυτές οι πόλεις δορυφόροι αναφέρονται μερικές φορές ως "πόλεις στα όρια" και πρόκειται για πόλεις οικονομικά αυτόνομες παρέχοντας εργασία και αγορά στους κατοίκους τους. Είναι διαχωρισμένες από τις αυτόνομες μεσαίες πόλεις που εντοπίζονται σε ενδοχώρες, αρκετά μακριά από μεγάλες μητροπολιτικές περιοχές.

Ο πίνακας 3.2 δείχνει τη γρήγορη αποκέντρωση πληθυσμού και απασχόλησης στις μεγαλύτερες 60 μητροπολιτικές περιοχές των Η.Π.Α. Και για τις δυο περιόδους 1970-1980 και 1980-1987 τα επίπεδα αύξησης του πληθυσμού στα προάστεια υπερέιχαν πολύ από αυτά των κεντρικών πόλεων (ορισμένες ως κεντρική αστική περιοχή στην μητροπολιτική περιοχή. Η αύξηση στην απασχόληση είναι χωρισμένη σε τρία επίπεδα χώρου: τον πυρήνα της αστικής περιοχής (CBD-Central Business District), το υπόλοιπο της αστικής περιοχής και τα προαστιακά αστικά κέντρα. Απομακρυνόμενοι από το κέντρο τα επίπεδα της απασχόλησης κλιμακωτά ανεβαίνουν.

3.2. ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΠΟΛΕΙΣ ΜΕΣΑΙΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ

Οι μεσαίες πόλεις τείνουν να έχουν υψηλό βαθμό εξειδίκευσης όσον αφορά εξαγόμενα προϊόντα. Όλες οι πόλεις έχουν μια βάση τοπικά παραγόμενων αγαθών και υπηρεσιών μόνο για τοπική κατανάλωση περιλαμβάνοντας κατοικία, λιανικό εμπόριο, εκπαίδευση, υγεία. Αυτά τα "μη εμπορεύσιμα" αγαθά και υπηρεσίες στις Η.Π.Α συνδέονται με τουλάχιστον το 60% της τοπικής απασχόλησης, όμως το ποσοστό αυτό μπορεί να είναι μικρότερο σε αναπτυσσόμενες χώρες. Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στο υπόλοιπο της απασχόλησης που αφορά στην παραγωγή αγαθών για εξαγωγή, περιλαμβάνοντας κυρίως προϊόντα μεταποίησης και συγκεκριμένες υπηρεσίες (τράπεζες, ασφάλειες, και ανώτατη εκπαίδευση).

Σε λιγότερο ανεπτυγμένες και λιγότερο αστικοποιημένες οικονομίες, πόλεις μακριά από εθνικές ή περιφερειακές πρωτεύουσες, τείνουν να έχουν ένα περιορισμένο πεδίο δραστηριότητας. Η φιλοσοφία στην αστική δομή στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες έχει να κάνει με ιεραρχίες μικρότερων πόλεων σε μια οικονομία όπου ο πρωταρχικός σκοπός είναι η παροχή υπηρεσιών σε περιφερειακές περιοχές. Οι μικρότερες πόλεις στην ιεραρχία παρέχουν τις

λιγότερες και τις πιο ευρύτατα διαδεδομένες υπηρεσίες, ενώ όσο ανεβαίνουμε στην ιεραρχία των πληθυσμών των πόλεων, ο αριθμός των παρεχόμενων υπηρεσιών αυξάνεται μέχρι την μεγαλύτερη πόλη στην ιεραρχία (η οποία είναι σχετικά μικρή, της τάξης των 50.000 κατοίκων) που παράγει όλο το εύρος των υπηρεσιών.

Όσο μια οικονομία αναπτύσσεται όλο και περισσότεροι πόροι αφιερώνονται στη σύγχρονη βιομηχανία: πρώτες ύλες, ηλεκτρικός εξοπλισμός, εξοπλισμός μεταφορών, μηχανήματα, εργαλεία κλπ. Με την ανάπτυξη και την αστικοποίηση, πολλές πόλεις μεσαίου μεγέθους εξειδικεύονται σε σύγχρονες δραστηριότητες (μεταλλουργία, μηχανολογικός εξοπλισμός) ενώ μερικές άλλες συνεχίζουν με τις παραδοσιακές (τρόφιμα, υφαντουργία) μη μεταβάλλοντας το Εθνικό Προϊόν τους.

Το ενδιαφέρον εστιάζεται ι) στο γεγονός ότι οι μεσαίες πόλεις παρουσιάζουν μεγάλη εξειδίκευση στην παραγωγή τους και στους λόγους στους οποίους οφείλεται η εξειδίκευση και ιι) στη σχέση μεταξύ μεγέθους πόλης και εξειδίκευσης.

3.2.1. Ο Βαθμός της Εξειδίκευσης

Μοντέλα παραγωγής σε διάφορες χώρες που ευημερούν οικονομικά αναπτύσσονται (π.χ. Η.Π.Α., Βραζιλία-πίνακες 3.3 και 3.4) δείχνουν ότι σημαντική απασχόληση τείνει να εμφανίζεται σε μεγάλες συγκεντρώσεις σε λίγες περιοχές. Μέσα στις πόλεις, η απασχόληση σε βιομηχανίες που παράγουν για εξαγωγή τείνει να συγκεντρώνεται σε μια ή δυο δραστηριότητες μόνο. Οι μεγαλύτερες πόλεις συνήθως ασχολούνται με έρευνα, ανάπτυξη και παραγωγή πειραματικών "σειρών" ενώ οι μικρότερες πόλεις παράγουν σταθερά προϊόντα που δεν επιδέχονται περαιτέρω ανάπτυξη.

Η εξειδίκευση εμφανίζεται όταν δημιουργούνται οικονομίες κλίμακας. Όσες περισσότερες επιχειρήσεις σε έναν κλάδο της βιομηχανίας συγκεντρώνονται σε μια μητροπολιτική περιοχή τόσο μεγαλύτερη είναι η παραγωγικότητα και η αποδοτικότητα της βιομηχανίας στην εν λόγω περιοχή. Η εγγύτητα εξασφαλίζει καλύτερη ανταλλαγή πληροφοριών, καλύτερες συνθήκες παραγωγής, υποδομές κλπ. Με την εξειδίκευση μια πόλη μπορεί να παρέχει μεγαλύτερη ποικιλία και καλύτερη ποιότητα υπηρεσιών όσον αφορά μια εξαγωγική βιομηχανία. Το κόστος μεταφοράς μειώνεται και γίνεται καλύτερος σχεδιασμός και προγραμματισμός.

Πρόσφατες μελέτες δείχνουν ότι η διάχυση πληροφοριών και τεχνογνωσίας είναι αυστηρά "τοπική" υπόθεση. Η τεχνογνωσία είναι ένας πολύ γενικός όρος και αναφέρεται σε ανακαλύψεις, γνώση για το πώς θα υιοθετηθούν, γνώση για το ποιες τεχνικές είναι πραγματικά χρήσιμες και τι είναι οικονομικά εφικτό ή κατάλληλο. Η γνώση είναι αρχικά διαθέσιμη σε έναν τόπο και αργά διαχέεται στο χώρο. Για να διαδοθεί σε ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις, αυτές πρέπει να έρθουν σε επαφή με τον τόπο όπου η γνώση είναι συγκεντρωμένη. Προηγούμενη δραστηριότητα σε οποιαδήποτε βιομηχανία αυξάνει την παρούσα δραστηριότητα επειδή δημιουργεί έναν τοπικό κορμό γνώσης ο οποίος δεν είναι διαθέσιμος σε πόλεις που στο παρελθόν δεν είχαν την ανάλογη εμπειρία.

3.2.2. Συμπεράσματα για τα Μεγάθη Αστικών Κέντρων και Μοντέλων Παραγωγής στο πέρασμα του χρόνου.

Στο πέρασμα του χρόνου και από χώρα σε χώρα υπάρχει μια σταθερή κατανομή στο μέγεθος των πόλεων. Πόλεις σε οικονομική "ισορροπία" έχουν πολύ διαφορετικά μεγέθη και επιμένουν στο πέρασμα του χρόνου. Γιατί συμβαίνει αυτό; Κατά πρώτο λόγο γιατί οι πόλεις εξειδικεύονται σε διαφορετικά εξαγόμενα προϊόντα. Ήδη έχει εξηγηθεί γιατί δραστηριότητες ενός συγκεκριμένου χαρακτήρα συσσωρεύονται σε λίγους τόπους αντί να διασκορπίζεται η παραγωγή. Γιατί όμως πόλεις μεσαίου και μικρότερου μεγέθους τείνουν να έχουν βιομηχανικές συγκεντρώσεις από έναν ή δυο κλάδους αντί να αυξάνονται σε μέγεθος και να τους συγκεντρώνουν όλους;

Μεσαίου μεγέθους μητροπολιτικές περιοχές εξειδικεύονται και έχουν οριακά μεγέθη γιατί με τη συσσώρευση ολοένα και περισσότερης οικονομικής δραστηριότητας στον ίδιο τόπο δημιουργούνται αρνητικές οικονομίες κλίμακας. Όσο το μέγεθος της πόλης αυξάνεται, η χωρική πολυπλοκότητα καθώς και οι μέσες αποστάσεις μεγαλώνουν. Σαν αποτέλεσμα, τα κόστη γης και τα ενοίκια αυξάνονται ανάλογα με την αύξηση του πληθυσμού της πόλης. Οι πληθυσμοί ανάμεσα στις πόλεις εμφανίζουν κινητικότητα. Αν το κόστος ζωής ανέβει σε μια πόλη, για να κρατήσει τον πληθυσμό της η πόλη, πρέπει να προσφέρει μεγαλύτερα ημερομίσθια. Τέλος τα περιβαλλοντικά και τα κατά κεφαλήν σε υποδομές κόστη ανεβαίνουν όσο μεγαλώνει το μέγεθος της πόλης προκαλώντας προβλήματα πυκνότητας και συνωστισμού.

Για τις επιχειρήσεις, αμοιβές εργασίας, κόστος γης και φόροι τείνουν να αυξάνονται με το μέγεθος της πόλης. Οι επιχειρήσεις εγκαθίστανται σε

μεγαλύτερες πόλεις αν υπάρχουν μόνο οφέλη στην παραγωγή. Αυτά προέρχονται από οικονομίες κλίμακας. Αν αυτές οι οικονομίες είναι "εσωτερικές" προς τη βιομηχανία, η επιχείρηση επωφελείται μόνο αν εγκατασταθεί πλησίον σε άλλες του δικού της τύπου. Έτσι αν για παράδειγμα πάρουμε δυο πόλεις, η μια ειδικευμένη στην παραγωγή τροφίμων και η άλλη σε σίδηρο και χάλυβα και ενώσουν τις δυνάμεις τους, όλοι ζημιώνονται. Από τη στιγμή που οι παραγωγικές δραστηριότητες δεν σχετίζονται μεταξύ τους, δεν υπάρχουν κέρδη στην παραγωγή. Αντίθετα μεγαλώνουν οι αποστάσεις, το κόστος γης, το κόστος εργασίας, οι φόροι, δημιουργούνται φαινόμενα συνωστισμού και ρύπανσης προκαλώντας πραγματικά υψηλότερα κόστη στην παραγωγή. Έτσι οι πόλεις μένουν χωριστές. Αυτή είναι η βάση της εξειδίκευσης.

Τα μεγέθη των πόλεων εξαρτώνται από το βαθμό των οικονομιών κλίμακας στην παραγωγή. Πόλεις ειδικευμένες σε προϊόντα με υψηλότερους βαθμούς στις οικονομίες κλίμακας θα είναι μεγαλύτερες. Το μέγεθος μιας πόλης επηρεάζεται και από άλλους παράγοντες όπως είναι η ποιότητα ζωής. Θεωρητικά μοντέλα αλλά και εμπειρία δείχνουν ότι διαφορές στην ποιότητα ζωής μπορεί να έχουν μεγάλη επιρροή στα μεγέθη. Πόλεις που προσφέρουν καλύτερη ποιότητα ζωής προσελκύουν φθηνότερο εργατικό δυναμικό αφού με καλύτερη ποιότητα ζωής οι εργάτες προσελκύονται με χαμηλότερους μισθούς εν συγκρίσει με πόλεις με κακή ποιότητα ζωής. Η ποιότητα ζωής καθορίζεται από τη γεωμορφολογία της περιοχής, τις κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, την ποιότητα του αέρα ή ακόμα και από τις καλές δημόσιες υπηρεσίες.

3.2.3. Σύγκριση με μεγάλες μητροπολιτικές περιοχές

Στις Η.Π.Α του 1987 καμία από τις 25 μητροπολιτικές περιοχές με περισσότερους από 1.5 εκατομ. κατοίκους δεν είχε πάνω από 23% απασχόληση στη μεταποίηση. Όμως από 200 μητροπολιτικές περιοχές μικρότερες του 1.5 εκατομ. περίπου 45 είχαν τουλάχιστον 23% απασχόληση με μερικές πάνω από 30% ή ακόμα και 40%. Οι μεγάλες μητροπολιτικές περιοχές τείνουν να προσφέρουν υπηρεσίες (τράπεζες, ασφάλειες, κρατικές υπηρεσίες). Το 1987 σε όλες αυτές τις υπηρεσίες καταγράφεται το 14% του εργατικού δυναμικού της Νέας Υόρκης συγκρινόμενο με το 6% της χώρας. Αντίθετα στους κλάδους της ένδυσης και των εκδόσεων μετρήθηκε το 11% του εργατικού δυναμικού της Νέας Υόρκης συγκρινόμενο με το 18% της χώρας. Το ίδιο ισχύει και σε άλλες χώρες. Μεγάλες συγκεντρώσεις στη μεταποίηση παρατηρούνται σε μεσαίες πόλεις.

Όταν οι μεγάλες μητροπολιτικές περιοχές "δεσμευτούν" με τον δευτερογενή τομέα συγκεντρώνουν μονάδες με ανομοιογένεια μεταξύ τους.

Υπάρχουν τουλάχιστον δυο γενικοί τύποι μεταποιητικής δραστηριότητας στις μεγάλες μητροπολιτικές περιοχές. Και δύο απαιτούν μεγάλο, τοπικό, ανομοιογενές εργατικό δυναμικό και μεγάλη αγορά για να επιτύχουν. Μια πόλη όπως η Ν.Υόρκη, το Παρίσι, το Τόκυο συγκεντρώνει σημαντική απασχόληση στις τέχνες, εκδόσεις και υψηλή ραπτική. Αυτές είναι αγορές που "εξατμίζονται" στο πέρασμα του χρόνου αφού οι τάσεις αλλάζουν και τα προϊόντα δοκιμάζονται τοπικά. Αυτές οι πόλεις αντιπροσωπεύουν τοπικές αγορές με προϊόντα που συνδέονται με τις εκφράσεις της εθνικής κουλτούρας όπου η "μόδα" έρχεται και παρέρχεται. Οι επιχειρήσεις απαιτούν ένα ανόμοιο εργατικό δυναμικό, προσλαμβάνουν δηλαδή άτομα με ειδικά ταλέντα στις κατάλληλες θέσεις. Εμφανίζουν σημαντικές οικονομίες κλίμακας συνδεδεμένες κυρίως με το μέγεθος της αστικής περιοχής.

Για τους ίδιους λόγους, έρευνα και ανάπτυξη τείνουν επίσης να συγκεντρώνονται σε μεγάλες μητροπολιτικές περιοχές. Όλες αυτές όμως οι δραστηριότητες απαιτούν τοπική υποστήριξη από μονάδες που παράγουν μη εξαγόμενα προϊόντα όπως μέταλλα, όργανα, ηλεκτρονικό εξοπλισμό κλπ. για τοπική κατανάλωση. Έτσι στις μεγάλες μητροπολιτικές περιοχές μικρές ποσότητες από όλα σχεδόν τα αγαθά παράγονται για κατανάλωση εντός των ορίων τους, καλύπτοντας τις πολύ ειδικές ανάγκες ενός ανομοιογενούς πληθυσμού.

Πίνακας 3.1: Αστικός πληθυσμός σε διάφορες χώρες

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΝΑ ΤΑΞΗ ΜΕΓΕΘΟΥΣ			
ΒΡΑΖΙΛΙΑ 1980	%	ΚΙΝΑ 1981	%
> 500.000	57	> 1000000	36
100000-500000	21	500000-1000000	15
< 100000	22	100000-500000	18
		< 100000	32
Ε.Σ.Σ.Α. 1977	%	Η.Π.Α 1970	%
> 500000	31	> 1000000	47
100000-500000	29	500000-1000000	10
< 100000	41	100000-500000	18
		< 100000	26

Πίνακας 3.2: Αποκέντρωση στις Η.Π.Α.

ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΣΕ ΜΕΓΑΛΕΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ των Η.Π.Α.:1970-1987 (δείγμα: 60 μεγαλύτερες πόλεις των Η.Π.Α.)					
Μέση ετήσια αύξηση (%)					
	Πληθυσμός			Απασχόληση	
	1970-1980	1980-1987		1970-1980	1980-1986
Κέντρο της πόλης	0.04	0.4	CBD	1.6	1.0
Προάστια	2.2	1.4	Υπόλοιπο πόλης	4.1	2.6
			Προάστια	6.7	3.7

Πίνακας 3.3: Κλαδική εξιδείκευση στις Η.Π.Α

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΙΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΩΝ Η.Π.Α 1970				
210 Πόλεις μεγέθους 50000-1000000				
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΣ ΚΛΑΔΟΣ	< 250	2000-5000	5000+	10000+
Υψικάμινι και χαλυβοκατασκευές	168	7	10	6
Σιδηρικά	164	3	1	0
Τυπογραφεία	175	3	0	0
Μηχανές και στρόβιλοι	190	1	1	0
Γεωργικά μηχανήματα	185	3	2	1
Οικοδομικά υλικά	151	9	1	0
Ηλεκτρονικοί υπολογιστές	183	3	2	0
Ηλεκτρικά είδη νοικοκυριού	177	6	3	2
Μοτοσυκλέτες και εξοπλισμός	130	16	17	8
Αεροπλάνα και εξαρτήματα	143	12	9	4
Ναυπηγεία	171	4	6	2
Φωτογραφικός εξοπλισμός	206	2	1	1
Καπνός	193	3	3	1
Κρέας	133	7	0	0
Κονσέρβες	167	5	0	0
Πλεκτά	181	4	2	1
Κλωστήρια	145	8	6	3
Ενδύματα	85	16	15	4
Χαρτοπολτός	147	6	3	0
Χημικά	153	4	3	0
Λάστιχα	151	12	2	1
Είδη υποδήσεως	178	9	1	0

Πίνακας 3.4: Κλαδική εξειδίκευση στη Ν.Βραζιλία

	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΟΛΕΩΝ				
	Από 126 αστικές περιοχές			Από 26 αστικές περιοχές με 100.000-500.000 κατ.	Από 63 αστικές περιοχές με < 50.000 κατ.
	0	1-150	3000+	2000+	500+
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΣ ΚΛΑΔΟΣ					
Κεραμικά	54	52	5	1	2
Γυαλί και κρύσταλλα	96	22	2	0	0
Σίδηρος και χάλυβας	45	49	6	4	2
Μηχανές και στρόβιλοι	82	34	1	0	1
Ψυκτικός εξοπλισμός	56	58	3	1	0
Μηχανολογικός εξοπλισμός	58	47	2	1	0
Γεωργικά μηχανήματα		55	2	0	0
Ηλεκτρικές οικιακές συσκευές	94	28	1	0	0
Ηλεκτρικός εξοπλισμός επικοινων. (ράδιο, T.V.)	85	34	2	0	0
Εξαρτήματα αυτοκινήτων	24	82	2	3	0
Τεχνητές ίνες	116	4	1	1	0
Επεξεργασία φυσικών ινών	62	15	6	4	11
Επεξεργασία τεχνητών ινών	105	8	3	1	2
Υφάσματα	88	17	2	0	2
Ζάχαρη	84	28	1	1	1
Παιχνίδια	95	29	1	0	0
Υποδήματα	28	80	4	1	0

Πηγή: Henderson J: ' The role of medium sized cities in economic development ', March 1993

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

**ΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ
ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

1.1 ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΧΩΡΙΚΗΣ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ¹

Ο υψηλός βαθμός κατακερματισμού του ελληνικού χώρου παρά το ότι με τα σημερινά κριτήρια αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την ανάπτυξη ενός μεγάλου τμήματος του, δεν είχε την ίδια δυσμενή επίδραση ιστορικά. Την περίοδο της Τουρκοκρατίας ακριβώς αυτή η μορφή του ελλαδικού χώρου εξασφάλιζε στις δυσπρόσιτες περιοχές τη σχετική ανεξαρτησία από τον τουρκικό έλεγχο. Η διάρθρωση του πληθυσμού και των δραστηριοτήτων, όπως πραγματοποιήθηκε από την απελευθέρωση του ελληνικού κράτους από τους Τούρκους μέχρι σήμερα χαρακτηρίζεται από πόλωση.

Αντιθέτως, την περίοδο της Τουρκοκρατίας, η διάρθρωση αυτή είναι πλήρως αντεστραμμένη. Η πρωτεύουσα ήταν ένα χωριό 3.000 κατοίκων, ο Πειραιάς δεν αποτελούσε σημαντικό λιμάνι και περιμετρικά, δηλαδή στα Επτάνησα, στη Μακεδονία, στη Θράκη, στα -νησιά του Αιγαίου, στην Κρήτη καθώς και στις ορεινές περιοχές της ηπειρωτικής χώρας υπήρχαν σημαντικά κέντρα εμπορικά, βιοτεχνικά, ναυτιλιακά και παραδοσιακών καλλιεργειών. Η χωρική αυτή διάρθρωση όπως διαμορφώθηκε είναι άμεσα συνδεδεμένη με τις διοικητικές, οικονομικο-κοινωνικές δομές που επικρατούσαν σε διάφορες χρονικές περιόδους. Για παράδειγμα την περίοδο πριν την απελευθέρωση, η έλλειψη ενός ενιαίου κεντρικού συστήματος ελέγχου, που να πηγάζει από ένα κέντρο εξουσίας στον ελλαδικό χώρο και η περιορισμένη δυνατότητα επικοινωνίας συντέλεσαν στη δημιουργία και διατήρηση συνθηκών ύπαρξης πολλών και διαφορετικών ανθρωπογεωγραφικών ενοτήτων.

Από τη σύσταση του ελληνικού κράτους και μετά επικράτησε ένα ισχυρά συγκεντρωτικό διοικητικό, οικονομικό και κοινωνικό σύστημα με έδρα την Αθήνα που από το 1834 είναι η πρωτεύουσα του. Ακριβώς αυτή η μορφή του

¹ Πηγή: "Το ελληνικό σύστημα αστικών κέντρων", Κατοχιανού και Θεοδωρή- Μαρκογιαννάκη, Κ.Ε.Π.Ε 1989

συστήματος ανέτρεψε την προηγούμενη δομή μεταφέροντας τη δυναμική από την περίμετρο στο κέντρο. Στη συνέχεια η αναπτυξιακή δράση επεκτάθηκε ακτινικά έτσι που η απόσταση μιας περιοχής από το κέντρο να περιορίζει σημαντικά το γενικό επίπεδο ανάπτυξής της.

1.1.1 Εξέλιξη της αστικοποίησης

Η επιλογή της Αθήνας ως Πρωτεύουσας το 1834, αποτέλεσε την αφετηρία για τη δημιουργία ενός αστικού δικτύου με κυρίαρχη την Πρωτεύουσα η οποία εξελίχθηκε διαχρονικά σε πόλο έλξης του μεγαλύτερου τμήματος του πληθυσμού καθώς επίσης και της πολιτικο-διοικητικής, οικονομικής και κοινωνικο-πολιτιστικής δραστηριότητας της χώρας.

Στο **χάρτη 1** παρουσιάζεται η εξέλιξη της αστικοποίησης² στην Ελλάδα, για τα έτη 1848, 1889, 1940, 1981 και σύμφωνα με τις προσαρτήσεις εδαφών στις ανάλογες χρονολογίες. Επίσης παρουσιάζονται τα σημαντικά³ αστικά κέντρα της χώρας για κάθε χρονική περίοδο.

Αναλύοντας τις διάφορες χρονικές περιόδους, το 1848 η χώρα είχε τα εδάφη της πρώτης επικράτειας. Το ποσοστό αστικοποίησης ήταν μόλις 10%. Το αστικό δίκτυο αποτελούνταν από την Αθήνα και άλλα δύο αστικά κέντρα Ερμούπολη και Πάτρα με τάξη μεγέθους κατά φθίνουσα σειρά. Στην Πρωτεύουσα περιλαμβάνονταν μόνο ο Δήμος Αθηναίων ενώ ο Πειραιάς δεν αποτελούσε ακόμη σημαντικό λιμάνι. Η Ερμούπολη όφειλε το μέγεθός της στο ότι διέθετε ένα σημαντικό λιμάνι που εξυπηρετούσε το διαμετακομιστικό εμπόριο και επιπλέον ήταν το πρώτο βιομηχανικό κέντρο της χώρας. Η Πάτρα ήταν σημαντικό κέντρο διότι αποτελούσε το κέντρο μιας ευρύτερης σταφιδοπαραγωγικής περιοχής. Σημειώνεται ότι την περίοδο αυτή λόγω απουσίας αξιόλογης χερσαίας συγκοινωνιακής υποδομής, είναι εμφανής η συμβολή των λιμένων στην αστικοποίηση αφού όλα τα σημαντικά κέντρα της εποχής είναι εμπορικά λιμάνια.

Την επόμενη χρονική περίοδο, με την προσάρτηση των νησιών του Ιονίου το 1864 τα οποία είναι ήδη αστικοποιημένα και της Θεσσαλίας το 1881, δημιουργείται ένα πρώτο επίπεδο για χωρικές αναδιαρθρώσεις με χρονικό ορίζοντα το 1889. Ο Πειραιάς άρχισε να γίνεται το πρώτο εμπορικό και

² Ο όρος αστικοποίηση ορίζεται εδώ με τη στατιστική έννοια, ως δηλαδή το ποσοστό του αστικού πληθυσμού μιας περιοχής επί του συνολικού πληθυσμού της.

³ Ως σημαντικό κέντρο ορίζεται το αστικό κέντρο που ο πληθυσμός του είναι άνω του μέσου αστικού μεγέθους εκτός της Πρωτεύουσας.

βιομηχανικό κέντρο της χώρας. Ο πληθυσμός της Πρωτεύουσας το 1889 στην οποία ενσωματώθηκε και ο Πειραιάς, πενταπλασιάστηκε σε σχέση με το 1848. Από τα 13 αστικά κέντρα του συστήματος τα 6 ήταν σημαντικά: Αθήνα, Πάτρα, Κέρκυρα, Ερμούπολη, Ζάκυνθος και Αίγιο κατά φθίνουσα σειρά μεγέθους.

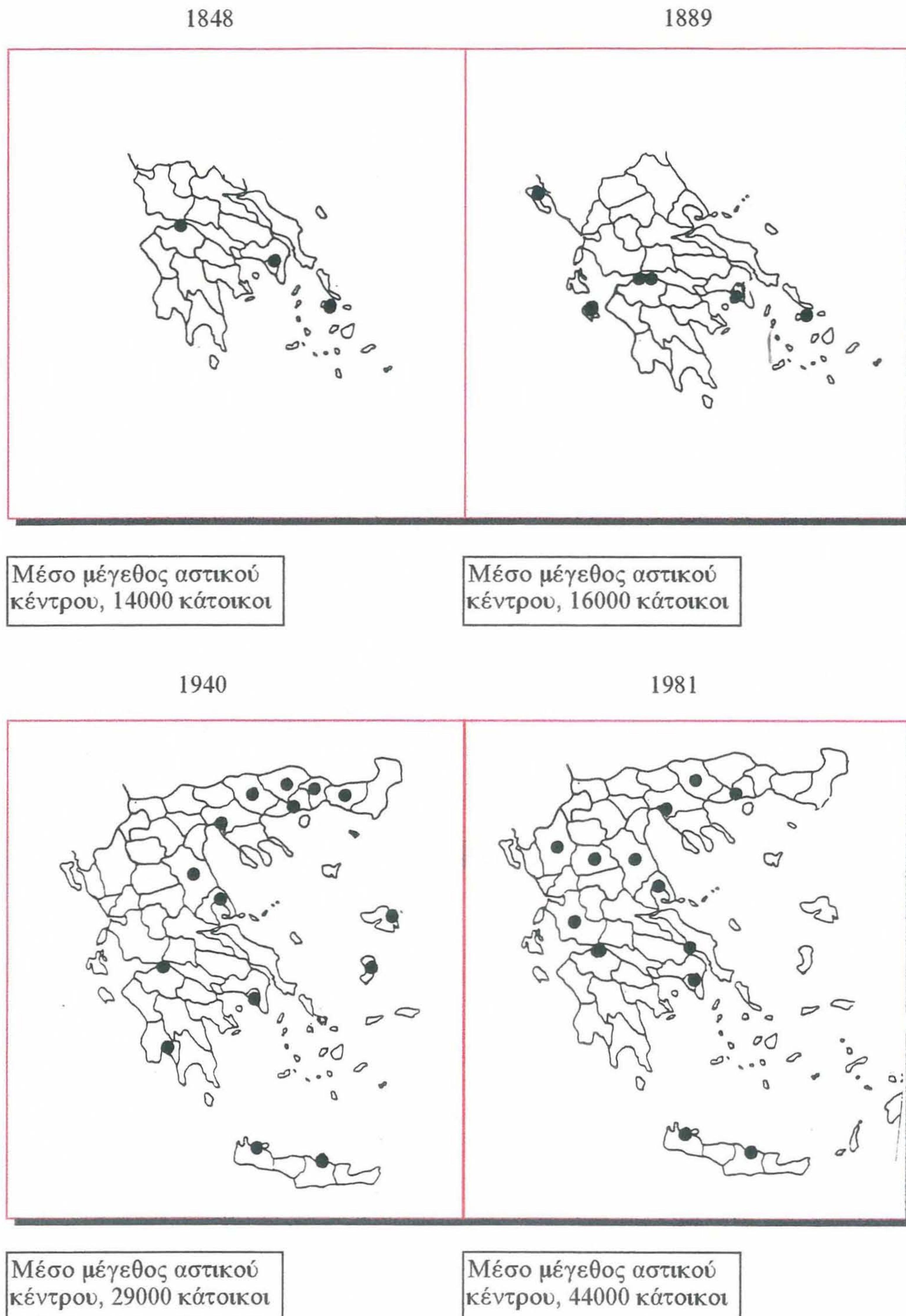
Τη χρονική περίοδο 1889-1940 η αυξητική τάση της αστικοποίησης αποτελεί φυσικό επακόλουθο της ανάπτυξης των συγκοινωνιακών υποδομών σε παράκτιες περιοχές, της εισροής κεφαλαίων από δανειοδοτήσεις ή Έλληνες του εξωτερικού, της επέκτασης της εδαφικής επικράτειας με τις νέες προσαρτήσεις και της εισροής 1.2 εκατομμυρίων προσφύγων από τη Μικρά Ασία που στην πλειονότητά τους εγκαταστάθηκαν σε αστικές περιοχές. Στο τέλος αυτής της περιόδου ο πληθυσμός της Πρωτεύουσας είχε επταπλασιαστεί αναφορικά με το 1889. Το ποσοστό όμως αύξησής της ήταν μικρότερο από το σύνολο της χώρας, ο συνολικός πληθυσμός της μετά το 1900 αυξήθηκε σημαντικά με τις προσαρτήσεις της Μακεδονίας, Θράκης, Ηπείρου, Κρήτης και νησιών Αιγαίου. Ο αστικός πληθυσμός αποτελούσε το 33% του συνολικού, και το μέσο αστικό μέγεθος πλην της Πρωτεύουσας ήταν 29000 κάτοικοι. Δεκαπέντε αστικά κέντρα ξεπερνούσαν το μέσο αστικό μέγεθος μέσα στα οποία δεν συμπεριλαμβάνονταν τότε πια τα κέντρα των Ιόνιων Νησιών και η Ερμούπολη.

Τη χρονική περίοδο 1940-1981 συντελέστηκαν σημαντικές αλλαγές με κύρια αίτια το Β' Παγκόσμιο πόλεμο και την προσάρτηση των Δωδεκανήσων. Η περίοδος χαρακτηρίστηκε από έντονη κινητικότητα πληθυσμού (εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση και τελευταία παλιννόστηση). Η Πρωτεύουσα πληθυσμιακά τριπλασιάστηκε σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο, κατείχε το ένα τρίτο του συνολικού πληθυσμού και πάνω από το μισό του αστικού. Η κυριαρχία της επί των υπόλοιπων αστικών κέντρων είναι πλέον εμφανής. Η αστικοποίηση έχει προχωρήσει από το 33% στο 58% του πληθυσμού, το μέσο μέγεθος κέντρου έχει ανέλθει στις 44000 κατοίκους, και 13 αστικά κέντρα είναι άνω του μέσου αστικού μεγέθους.

Την τελευταία δεκαετία 1981-1991 ο βαθμός αστικοποίησης παραμένει ο ίδιος σε σχέση με το 1981, 58.73% και 58.70% αντίστοιχα. Το μέσο μέγεθος αστικού κέντρου είναι λίγο μικρότερο στις 43000 κατοίκους ενώ αυξητική τάση παρουσιάζει ο αριθμός πόλεων που είναι άνω του μέσου μεγέθους. Συνολικά έχουμε 17 "σημαντικά" αστικά κέντρα. Πληθυσμιακές αυξητικές τάσεις παρουσιάζουν τα κέντρα μεσαίου και μικρότερου μεγέθους ενώ στις

Χάρτης 1

Εθνική επικράτεια και μέσο μέγεθος αστικών κέντρων
1848, 1889, 1940, 1981

Πηγή: "Το ελληνικό σύστημα αστικών κέντρων", Δ. Κατοχιανού και Ε. Θεοδωρή Μαρκογιαννάκη, Κ.Ε.Π.Ε, Αθήνα 1989

Πηγή: "Το ελληνικό σύστημα αστικών κέντρων", Δ. Κατοχιανού και Ε. Θεοδωρή Μαρκογιαννάκη, Κ.Ε.Π.Ε, Αθήνα 1989

μητροπολιτικές περιοχές έχουν περιοριστεί σημαντικά οι ρυθμοί αύξησης πληθυσμού. Οι τάσεις των δύο τελευταίων δεκαετιών θα μελετηθούν αναλυτικότερα σε επόμενο κεφάλαιο.

1.1.2 Προσδιοριστικοί παράγοντες της ιδιαιτερότητας του ελληνικού αστικού συστήματος

Το ελληνικό αστικό σύστημα παρουσιάζει σημαντικές ιδιαιτερότητες ως προς τη δομή και τη λειτουργία του σε σχέση με τα υπόλοιπα αστικά συστήματα της Ευρώπης. Το γεγονός αυτό οφείλεται σε φυσικούς, οικονομικούς και συγκυριακούς παράγοντες οι οποίοι αναλύονται στη συνέχεια:

α) Περιφερειακότητα και απομόνωση

Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του ελληνικού αστικού δικτύου συντελεί η περιφερειακότητα της χώρας σε σχέση με τον ζωτικό οικονομικο-κοινωνικό της χώρο, την Ευρωπαϊκή Ένωση. Εκτός από τις δυσκολίες πρόσβασης, η έλλειψη φυσικών συνόρων με την Ευρωπαϊκή Ένωση και η διατήρηση τυπικών και όχι ουσιαστικών σχέσεων με τις γείτονες χώρες, οδηγεί σε απομόνωση εκτεταμένα τμήματα της ελληνικής επικράτειας τα οποία αποτελούν και εξωτερικά σύνορα της Ευρώπης, καθώς υπόκεινται σε ένα ασταθές γεωπολιτικό περιβάλλον.

β) Φυσικός κατακερματισμός

Το γεωμορφολογικό υπόβαθρο της χώρας αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για εύκολη πρόσβαση και ικανοποιητική επικοινωνία. Οι ορεινοί όγκοι, το αρχιπέλαγος με τα πολυάριθμα νησιά, και ο φυσικός κατακερματισμός του ηπειρωτικού τμήματος με τη διαπλοκή γης και θάλασσας έχει οδηγήσει ιστορικά στην κατάτμηση του ελληνικού χώρου σε διακριτές αλλά και ασύνδετες ενότητες. Όσον αφορά το μέγεθος των ενοτήτων αυτών είναι κατά κανόνα μικρό και δεν επιτρέπει τη δημιουργία οικονομιών κλίμακας. Ο υψηλός βαθμός κατάτμησης έχει σαν αποτέλεσμα το μοναδιαίο κόστος των υποδομών σύνδεσης να είναι συνήθως υψηλό σε σχέση με την ευρωπαϊκή ενδοχώρα.

γ) Χαμηλή πυκνότητα

Τα μορφολογικά προβλήματα επιτείνονται από τη χαμηλή πυκνότητα κατοίκησης της χώρας. Η εκτεταμένη διασπορά (μεγάλος αριθμός αστικών κέντρων και υψηλός βαθμός κατάτμησης των διοικητικών μονάδων της τοπικής

αυτοδιοίκησης) αυξάνει ακόμη περισσότερο το κόστος της τεχνικής υποδομής, των αστικών υπηρεσιών και του κοινωνικού εξοπλισμού. Η ολοκλήρωση των φυσικών προϋποθέσεων, δηλαδή των υποδομών των μεταφορών για την εξασφάλιση της εσωτερικής συνοχής, τη διασύνδεση και την αύξηση της λειτουργικότητας των αστικών κέντρων, είναι ιδιαίτερα δαπανηρή.

δ) Πρόσφατη αστικοποίηση

Η αστικοποίηση στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκε ιστορικά πολύ πρόσφατα και μάλιστα με ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς με αποτέλεσμα η δημόσια παρέμβαση να μην μπορεί να ακολουθήσει τους ρυθμούς της, και να είναι σθεναρή και ανεπαρκής. Γνωστά επακόλουθα των παραπάνω είναι η υστέρηση της αστικής υποδομής, η συμφόρηση και υποβάθμιση του περιβάλλοντος στις μεγάλες πόλεις. Έτσι λοιπόν, η αστική υποδομή στην Ελλάδα δεν έχει ανάγκη μόνο από εκσυγχρονισμό αλλά και ουσιαστικές συμπληρώσεις.

1.1.3 Δομή και ιεραρχία του αστικού δικτύου

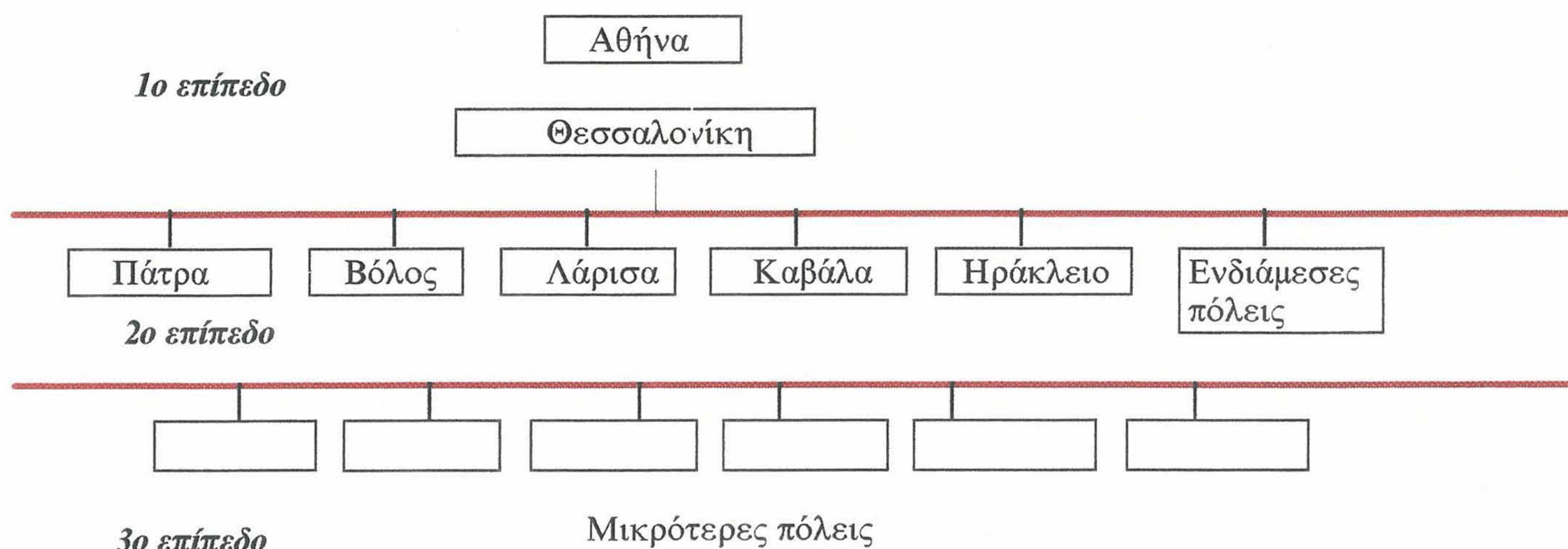
Το ελληνικό αστικό σύστημα χαρακτηρίζεται από υψηλή ιεραρχία η οποία αντικατοπτρίζεται σε μία αυστηρά ιεραρχημένη διοικητική δομή. Διακρίνονται τρία επίπεδα ιεραρχίας.

Στην κορυφή της πυραμίδας βρίσκεται η πρωτεύουσα της χώρας η οποία παρουσιάζει υψηλό βαθμό κυριαρχίας από άποψη πληθυσμού και δραστηριοτήτων, τουλάχιστον όσον αφορά το βαθμό συγκέντρωσης. Το ελληνικό αστικό σύστημα είναι τόσο συγκεντρωτικό ώστε η κυριαρχία της Αθήνας να είναι υψηλότερη από την αντίστοιχη κάθε άλλου κράτους της Ένωσης. Στη συνέχεια ακολουθεί ως δεύτερος πόλος ανάπτυξης η Θεσσαλονίκη ως διοικητικό-οικονομικό κέντρο καθώς και κέντρο υπηρεσιών σε μία ευρύτατη ενδοχώρα στο βορειοελλαδικό και βαλκανικό χώρο.

Οι δύο μητροπολιτικές περιοχές, Αθήνα και Θεσσαλονίκη, οριοθετούν το βασικό αναπτυξιακό άξονα της χώρας *S* κατά μήκος του οποίου χωροθετούνται τα μεσαία αστικά κέντρα τα οποία συνθέτουν το δεύτερο επίπεδο ιεραρχίας: Βόλος-Λάρισα-Πάτρα-Καβάλα καθώς και μία σειρά από ενδιάμεσες πόλεις μικρότερου μεγέθους που με τη σειρά τους συμβάλουν στην ενίσχυση της δυναμικής του άξονα. Το δεύτερο επίπεδο ιεραρχίας συμπληρώνεται με το Ηράκλειο, επίκεντρο ανάπτυξης του βόρειου άξονα της Κρήτης. Οι πόλεις αυτές είναι περιφερειακά κέντρα διοίκησης και υπηρεσιών με οικονομική επιρροή σε μία ευρύτερη ενδοχώρα.

Και τέλος στο κατώτερο επίπεδο ιεραρχίας βρίσκονται οι πόλεις μικρότερου μεγέθους. Στην πλειοψηφία τους είναι διοικητικά κέντρα σε επίπεδο νομού και με τις λειτουργίες που προσφέρουν ολοκληρώνουν την ιεραρχική διοικητική δομή στο χώρο (βλ. **σχήμα 1**).

Επίπεδα ιεραρχίας

(Σχήμα 1)

1.1.4 Λειτουργία του ελληνικού αστικού συστήματος

Πριν αναλυθεί το πώς λειτουργεί το ελληνικό αστικό σύστημα θα πρέπει να αποσαφηνιστεί ότι το σύνολο των αστικών κέντρων του ελληνικού χώρου θεωρείται ότι υπόκεινται στη "θεωρία των γενικών συστημάτων". Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή ένα σύστημα είναι ένα σύνολο από αλληλοεξαρτώμενα πράγματα ή μέρη, μία ομάδα αντικειμένων που σχετίζονται ή αλληλεπιδρούν, στην περίπτωσή μας αστικά κέντρα, έτσι ώστε να απαρτίζουν μία ενότητα. Κάθε μέρος του συστήματος μπορεί να θεωρηθεί και αυτό με τη σειρά του ένα σύστημα, ενώ και το συνολικό σύστημα μπορεί να εντάσσεται σε ένα ευρύτερο σύστημα. Έτσι λοιπόν, ένα περιφερειακό σύστημα αστικών κέντρων εντάσσεται σε ένα εθνικό σύστημα αστικών κέντρων, που και αυτό μπορεί να ενταχθεί σε ένα διακρατικό για παράδειγμα αστικό σύστημα.

Ειδική μορφή του συστήματος αποτελεί το "δίκτυο". Στη περίπτωση των αστικών κέντρων διακρίνονται δύο τύποι "δικτύων" πόλεων⁴. Είναι τα δίκτυα

⁴ Πηγή: Ηλίας Μπεριάτος, Βόλος 1996

τύπου I (Δίκτυα κοινωνικής και οικονομικής ανωδομής) όπου πρόκειται για λειτουργικά χωρικά δίκτυα. Εδώ οι αστικές συγκεντρώσεις βρίσκονται σε μία χωρική γειτνίαση, επικοινωνούν μεταξύ τους με ικανοποιητικές συνδέσεις, οι ροές μεταξύ τους είναι φυσικές και η δομή τους είναι περισσότερο ή λιγότερο ιεραρχημένη. Ο βασικός στόχος αυτής της οργάνωσης του χώρου είναι η αύξηση της αποτελεσματικότητας του αστικού συστήματος.

Τα δίκτυα τύπου II (διαστικά και διεθνή δίκτυα συνεργασίας) είναι τα πιο "μοντέρνα" δίκτυα τα οποία έχουν προκύψει από τις ανάγκες οικονομικής ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα δίκτυα αυτά δεν στηρίζονται σε μία χωρική αλλά θεματική λογική. Δεν υπάρχει γεωγραφική εγγύτητα αλλά ανταλλαγή εμπειριών, τεχνογνωσίας κ.λ.π. μεταξύ πόλεων για αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων. Η δομή τους δεν είναι ιεραρχημένη αλλά ευέλικτη και υπάρχει ισοτιμία. Η υλοποίηση των συνεργασιών αυτών στηρίζεται σε εθελοντική και όχι αναγκαστική βάση.

Το εν λόγω αστικό σύστημα που αναλύεται, είναι ένα από τα πλέον ανισοκατανεμημένα αστικά συστήματα τόσο από άποψη πληθυσμού όσο και οικονομικών δραστηριοτήτων. Παρουσιάζει υψηλό βαθμό πόλωσης στους δύο βασικούς αστικούς πόλους της χώρας, στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Καταρχήν το αστικό σύστημα διαρθρώνεται από ένα μεγάλο αριθμό μικρών αστικών κέντρων της τάξης των 10.000-30.000 κατοίκων, τα οποία στερούνται υποδομής και υπηρεσιών, και δεν είναι ικανά να εξυπηρετήσουν την αγροτική ενδοχώρα. Αντιθέτως υπάρχει ένας πολύ μικρός αριθμός μητροπολιτικών περιοχών άνω των 300.000 κατοίκων μόλις δύο τον αριθμό, και ένας μικρός αριθμός μεσαίων πόλεων της τάξης 100.000-150.000 κατοίκων (Πάτρα-Λάρισα-Βόλος-Ηράκλειο) οι οποίες προσπαθούν να διαδραματίσουν ένα ενδιάμεσο ρόλο μεταξύ της αγροτικής ενδοχώρας και των μεγάλων αστικών κέντρων.

Χωροταξικά τα μεγάλα αστικά κέντρα είναι χωροθετημένα κατά μήκος του γνωστού άξονα "S" στον οποίο έχει συγκεντρωθεί το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού και της οικονομικής δραστηριότητας της χώρας αφήνοντας τον περιμετρικό χώρο σε υστέρηση. Με αποτέλεσμα στη μεν πρωτεύουσα να εμφανίζονται προβλήματα συμφόρησης, περιβαλλοντικής υποβάθμισης, υψηλές τιμές στους συντελεστές παραγωγής, ενώ στην περιφέρεια λόγω βασικών ελλείψεων σε υποδομές και υπηρεσίες κυρίως και όχι λόγω απουσίας φυσικών πόρων αναστέλλεται η ανάπτυξη. Το γεγονός αυτό αποτελεί και το μεγάλο περιφερειακό πρόβλημα της χώρας που δεν οφείλεται μόνο στο πρόβλημα της

απομόνωσης των εκτεταμένων περιοχών του ελληνικού αστικού χώρου και στην έλλειψη ικανοποιητικών λειτουργικών συνδέσεων με τα επιμέρους "στοιχεία" του συστήματος, αλλά και στον περιορισμένο βαθμό αποκέντρωσης που συντελείται από το ελληνικό διοικητικό σύστημα και στην απουσία στρατηγικής αναπτυξιακής πολιτικής για τα αστικά κέντρα με στόχο προς ένα πιο ισόρροπο αστικό σύστημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΕΝΔΟΓΕΝΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΓΕΝΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Εισαγωγή

Σε αυτό το τμήμα της διπλωματικής εργασίας γίνεται προσπάθεια να σκιαγραφηθούν οι τάσεις οι οποίες διαφαίνονται στο ελληνικό αστικό σύστημα τις τελευταίες δεκαετίες. Για το σκοπό αυτό αναλύονται πληθυσμιακά και οικονομικο-κοινωνικά μεγέθη για όλα τα κέντρα των οποίων ο πληθυσμός ξεπερνάει τους 10.000 κατοίκους και σύμφωνα με την Ε.Σ.Υ.Ε χαρακτηρίζεται ως "αστικός".

Ορισμένα ερωτήματα που τίθενται είναι: αν και σε ποιο βαθμό οι τάσεις αυτές έχουν διαφοροποιηθεί τις τελευταίες δεκαετίες, κατά πόσο διαφοροποιούνται ή συμβαδίζουν με τις τάσεις που παρατηρούνται στον υπόλοιπο ευρωπαϊκό χώρο, υπάρχει ή όχι χωροταξική διαφορά τάσεων στον ελληνικό χώρο και αν ναι, τί σημαίνει αυτό για την άσκηση πολιτικών.

Για τους σκοπούς της μελέτης, τα 58 αστικά κέντρα ομαδοποιούνται σε τέσσερις κατηγορίες: α) μητροπολιτικές περιοχές β) μεσαίες πόλεις γ) πρωτεύουσες νομών και δ) υπόλοιπα αστικά κέντρα. Στη συνέχεια η ανάλυση διαχωρίζεται σε δύο ειδών αναλύσεις: α) εξωγενής ανάλυση λαμβάνοντας υπόψη τα αστικά κέντρα ως "ειδικές" κατηγορίες (μητροπολιτικές περιοχές - μεσαίες πόλεις - πρωτεύουσες νομών - υπόλοιπα αστικά κέντρα) και εξετάζοντάς τις συνολικά και β) ενδογενής ανάλυση η οποία πραγματοποιείται σε κάθε ειδική κατηγορία λαμβάνοντας υπόψη τα αστικά κέντρα που υπάρχουν μέσα σε κάθε κατηγορία. Οι δύο αναλύσεις αποδίδουν διαφορετικά συμπεράσματα και θα μπορούσε να ειπωθεί ότι αναφέρονται η κάθε μία σε διαφορετικό επίπεδο: η πρώτη σε εθνικό επίπεδο και η δεύτερη σε τοπικό. Αναλυτικότερα:

α) Μητροπολιτικές περιοχές: Ως μητροπολιτικές περιοχές στην Ελλάδα (με την έννοια που αποδίδεται στο διεθνή χώρο: πληθυσμός μεγαλύτερος από 500.000 κατοίκους, συσσώρευση δραστηριοτήτων, προβλήματα μετακίνησης, εμβέλεια πάνω από περιφέρεια, αυξανόμενη επιρροή στο εθνικό σύστημα αστικών κέντρων κλπ.) θεωρούμε τις δυο μεγαλύτερες πόλεις: Την Αθήνα και τη

Θεσσαλονίκη. Πρόκειται για δυο πόλεις που αναμφισβήτητα πληρούν τα χαρακτηριστικά της «μητρόπολης», η μεν Αθήνα ως πρωτεύουσα της χώρας, η δε Θεσσαλονίκη ως συμπρωτεύουσα και σημαντικό αστικό κέντρο Βορείου Ελλάδος και Βαλκανίων. Ο βαθμός κυριαρχίας της Αθήνας είναι ο υψηλότερος σε σχέση με τον αντίστοιχο της μεγαλύτερης πόλης κάθε άλλου κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παράλληλα, λαμβάνοντας υπόψη τις πολύ σημαντικές, συνεχείς, αμφίδρομες ροές μεταξύ Πολεοδομικού Συγκροτήματος Πρωτεύουσας (Π.Σ.Π.) και Υπολοίπου του Νομού Αττικής, κρίναμε αναγκαία μια δεύτερη κατηγοριοποίηση όπου ολόκληρος ο νομός Αττικής αντιμετωπίζεται ως μητροπολιτική περιοχή.

β) Μεσαίες πόλεις: Οι μεσαίες πόλεις οι οποίες καλούνται να διαδραματίσουν το ρόλο της "επαρχιακής" πρωτεύουσας, ποικίλλουν ως προς το μέγεθος τους ανάλογα με το βιοτικό επίπεδο μιας χώρας και το επίπεδο οργάνωσης παροχής υπηρεσιών της. Έτσι λοιπόν στις βιομηχανικά ανεπτυγμένες¹ χώρες με υψηλό βιοτικό επίπεδο, μία πόλη με πληθυσμιακό μέγεθος 100.000 ή συνήθως 350.000 έως 500.000 κατοίκων, με αστική περίμετρο όπου συγκεντρώνονται περίπου 1.000.000 κάτοικοι, είναι δυνατό να πληρεί τους όρους αποδοτικότητας των εμπορικών επιχειρήσεων και υπηρεσιών ως το υψηλότερο επίπεδο.

Η εμπειρία όμως έχει αποδείξει ότι η παροχή τέτοιου "μεγέθους" υπηρεσιών συντελεί στην προσέλκυση και άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων, και συνεπώς στην αύξηση εισροής πληθυσμού σε αυτές. Γεγονός που θα πρέπει να συνυπολογίζεται σοβαρά στο σχεδιασμό του ρόλου των μεσαίων πόλεων σε ένα εθνικό αστικό σύστημα ούτως ώστε αυτές να μην αποκτήσουν τα μειονεκτήματα των μητροπολιτικών περιοχών.

Στον ελληνικό χώρο ως μεσαίες πόλεις στη μελέτη αυτή θεωρούνται τα αστικά κέντρα: Πάτρα-Ηράκλειο-Βολος-Λάρισα. Οι τέσσερις πολυπληθέστερες πόλεις μετά από τα δυο μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας με πληθυσμό που κυμαίνεται από 100.000-200.000 κατοίκους, θεωρείται ότι πληρούν τα χαρακτηριστικά των μεσαίων πόλεων (βλ. ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ κεφ.1.1.3.α). Με εξαίρεση την Λάρισα που αποτελεί αστικό κέντρο του ευρύτερου αγροτικού χώρου της Θεσσαλίας, οι μεσαίες πόλεις είναι λιμάνια, με σημαντική

¹ Πηγή: " Η σημασία του πληθυσμού στο σχεδιασμό", Δρ. Σοφία Αυγερινού-Κολώνια, Αθήνα 1987

δραστηριότητα στη μεταποίηση και στον τριτογενή τομέα ως κέντρα υπηρεσιών των ευρύτερων περιοχών τους και αξιόλογο κοινωνικο-πολιτιστικό επίπεδο.

γ) Πρωτεύουσες Νομών: Οι πρωτεύουσες νομών (αν εξαιρέσουμε τους νομούς των οποίων οι πρωτεύουσες ανήκουν στις δυο προηγούμενες κατηγορίες) ομαδοποιούνται σε μια κατηγορία με κριτήριο το ότι αποτελούν σημαντικές διοικητικές έδρες και η εμβέλειά τους στον νομό είναι μεγάλης τοπικής σημασίας. Αποτελούν εστίες συγκέντρωσης κοινωνικών και οικονομικών δραστηριοτήτων καθώς επίσης και υπηρεσιών. Πρωτεύουσες νομών είναι τα εξής αστικά κέντρα: Χανιά, Ιωάννινα, Χαλκίδα, Καβάλα, Λιβαδειά, Σέρρες, Τρίκαλα, Καλαμάτα, Κατερίνη, Λαμία, Ρόδος, Κέρκυρα, Κομοτηνή, Βέροια, Δράμα, Αλεξανδρούπολη, Ξάνθη, Κοζάνη, Έδεσσα, Καρδίτσα, Χίος, Πύργος, Κόρινθος, Μεσολόγγι, Ρέθυμνο, Μυτιλήνη, Τρίπολη, Ναύπλιο, Άρτα, Ερμούπολη, Καστοριά, Σπάρτη, Πρέβεζα, Ζάκυνθος, Κιλκίς και Φλώρινα.

δ) Υπόλοιπα αστικά κέντρα: Οι μικρές πόλεις εμφανίζουν ποικιλομορφία ως προς το μέγεθός τους και ευρύ φάσμα διαφοροποιήσεων. Στην πλειονότητά τους πρόκειται για πόλεις που ξεπεράστηκαν από τη δυναμική αστικής ανάπτυξης των μεγαλύτερων πόλεων. Στις βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες², οι μικρές πόλεις αποτελούν ενδιάμεσο σταθμό για τους εσωτερικούς μετανάστες, οι οποίοι μετακινούνται από τις αγροτικές περιοχές προς τα μεγάλα πολεοδομικά συγκροτήματα. Τα μικρά αστικά κέντρα χαρακτηρίζονται συνήθως από σημαντική κινητικότητα πληθυσμού ενώ υφίστανται σε μεγάλο βαθμό τις δυσμενείς επιπτώσεις της οικονομικής συγκυρίας.

Η εμπειρία έχει αποδείξει παγκοσμίως ότι όταν μία χώρα έχει στάσιμο πληθυσμό και η έλξη των μεγαλύτερων πόλεων ασκείται στο σύνολο του αγροτικού πληθυσμού ή των μικρότερων πόλεων και οι τελευταίες χαρακτηρίζονται από ασήμαντη φυσική ανάπτυξη ή δοκιμάζονται από τη γήρανση, παρουσιάζουν φθίνουσες τάσεις ποιοτικά αλλά και ποσοτικά.

Στην παρούσα μελέτη, σε αυτήν την τελευταία κατηγορία κατατάσσονται τα υπόλοιπα από τα 58 αστικά κέντρα που ο πληθυσμός τους ξεπερνά τους 10.000 κατοίκους και ανέρχεται μέχρι τους 30.000 κατοίκους με εξαίρεση το Αγρίνιο, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη κάποιο ιδιαίτερο κριτήριο: Δεν ανήκουν στις προηγούμενες κατηγορίες και καθένα από αυτά έχει το δικό του

² Πηγή: " Η σημασία του πληθυσμού στο σχεδιασμό", Δρ. Σοφία Αυγερινού-Κολώνια, Αθήνα 1987

ρόλο σε μικρή, τοπική κλίμακα. Συμπεριλαμβάνονται τα εξής κέντρα: Αίγιο, Πτολεμαΐδα, Νάουσα, Αμαλιάδα, Ορεστιάδα, Αλεξάνδρεια, Ιεράπετρα, Άργος, Τύρναβος, Ναύπακτος, Αγρίνιο, Γιαννιτσά, Θήβα, Κάλυμνος και Κως.

Πρέπει να σημειωθεί ότι 17 από τα 58 αστικά κέντρα αποτελούν Πολεοδομικά Συγκροτήματα (Π.Σ.).³ Στον πίνακα 1 του παραρτήματος παραθέτονται όλα τα Π.Σ. και οι δήμοι και οι κοινότητες που το καθένα περιλαμβάνει στα διοικητικά όριά του. Το Π.Σ.Π παραλείπεται.

2.1 ΕΞΩΓΕΝΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗ

Σκοπός της ανάλυσης αυτής είναι να διερευνηθούν οι τάσεις που εμφανίζονται στο ελληνικό αστικό σύστημα μελετώντας πληθυσμιακά και οικονομικά και κοινωνικά μεγέθη όπως είναι ο πληθυσμός, η απασχόληση, η ανεργία αλλά πώς αυτά εξελίσσονται σε ειδικές χωρικές ενότητες, που σύμφωνα με τη μελέτη αυτή θεωρείται ότι έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη εξέλιξη του ελληνικού αστικού συστήματος.

2.1.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΩΝ ΜΕΓΕΘΩΝ

ι) Κατανομή του ελληνικού πληθυσμού σε ειδικές χωρικές ενότητες

Ο πληθυσμός είναι ένα μέγεθος ιδιαίτερης σημασίας σε τέτοιου είδους αναλύσεις καθώς αυτός αποτελεί έναν από τους συντελεστές παραγωγής, συνδέεται δηλαδή άμεσα με την παραγωγική διαδικασία και συνεπώς με τις αναπτυξιακές δυνατότητες μιας χώρας.

Ιδιαίτερη έμφαση στην παρούσα μελέτη δίνεται στην διαφοροποίηση του πληθυσμού στο χώρο. Το πώς διαχέεται ο πληθυσμός στο χώρο αποτελεί ένδειξη για το πώς διαχέεται χωρικά η ανάπτυξη μιας χώρας αλλά αποτελεί και δείκτη της κοινωνικής της συνοχής. Η κατανομή του πληθυσμού στο χώρο είναι ιδιαίτερης σημασίας⁴ γιατί ακριβώς η άνιση κατανομή του, σημαίνει

³ Σύμφωνα με την Ε.Σ.Υ.Ε το Πολεοδομικό Συγκρότημα ορίζεται ως μία ομάδα δύο ή περισσότερων συνεχόμενων Ο.Τ.Α, εκ των οποίων ο ένας τουλάχιστον είναι δήμος, του οποίου ο πολυπληθέστερος οικισμός έχει πληθυσμό πάνω από 10.000 κατοίκους και προς τον οποίο γειτνιάζει ο πολυπληθέστερος οικισμός του δεύτερου (ή ενός εκ των άλλων) Ο.Τ.Α, έτσι ώστε τα ακραία κτίσματα των δύο οικισμών να βρίσκονται σε απόσταση μικρότερη από 200 μέτρα και άρα οι οικισμοί να θεωρούνται ένα ενιαίο και οργανικό οικιστικό σύνολο.

⁴ Πηγή: "Στοιχεία οικονομικής γεωγραφίας", Λότης Λαμπριανίδης, Θεσσαλονίκη 1992

διαφορετικές δυνατότητες τόσο στην παραγωγή όσο και στην κατανάλωση με την έννοια του μεγέθους και του είδους των αγορών που μπορούν να αναπτυχθούν, και τέλος διαφορετικές απαιτήσεις για κοινωνική υποδομή.

Στον ελληνικό χώρο ο πληθυσμός χώρας εμφανίζει ιδιαιτέρως άνιση κατανομή. Για την περίοδο 1971-1991 παρατηρείται ότι η κατανομή του ελληνικού πληθυσμού στο πέρασμα του χρόνου δεν μεταβάλλεται αλλά παραμένει σχεδόν σταθερή κατά τάξη μεγέθους. Μεγάλη συγκέντρωση πληθυσμού λαμβάνει χώρα στις μητροπολιτικές περιοχές της χώρας γεγονός που αποδεικνύει τον υψηλό βαθμό πόλωσης του ελληνικού αστικού συστήματος. Σε αυτήν την κατηγορία τα ποσοστά του συνολικού πληθυσμού κυμαίνονται μεταξύ του 36-40 %. Στη συνέχεια ένα μικρό ποσοστό της τάξης 10-11 % του πληθυσμού συγκεντρώνεται στις πρωτεύουσες νομών οι οποίες θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελούν το βασικό κορμό του συστήματος. Ένα πολύ μικρό ποσοστό της τάξεως μόλις του 2 % με 3 % κατανέμεται στα μικρά αστικά κέντρα.

Γενικώς έχει διαπιστωθεί ότι μεγάλη ταχύτητα συγκέντρωσης πληθυσμού παρατηρείται στα μεγάλα αστικά συγκροτήματα των αναπτυσσόμενων χωρών⁵ έναντι των βιομηχανικά ανεπτυγμένων χωρών. Οι διαφορές αυτές οφείλονται στους διαφορετικούς παράγοντες που διαμορφώνουν το φαινόμενο της αστικοποίησης. Έτσι λοιπόν στις βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες ο κύριος παράγοντες πληθυσμού είναι η συσσώρευση ετερογενών λειτουργιών και η συνεχής αντικατάσταση παλαιότερων δραστηριοτήτων με νέες λειτουργίες ανάπτυξης της παραγωγής, κατανομής και παροχής υπηρεσιών. Η αστικοποίηση προκύπτει σαν αποτέλεσμα έλξης και συγκέντρωσης. Επιπλέον τα πολεοδομικά συγκροτήματα υπεισέρχονται σε ένα σύνολο πυκνά αστικοποιημένο εν αντιθέσει με τις αναπτυσσόμενες χώρες όπου τα πολεοδομικά συγκροτήματα είναι μονάδες απομονωμένες. Όσον αφορά την απασχόληση κυριαρχεί ο τριτογενής τομέας ο οποίος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως "κατώτερος" τριτογενής, καθώς και μία μεσαία κοινωνική τάξη.

Η συγκέντρωση πληθυσμού στα μεγάλα αστικά συγκροτήματα επιφέρει επιπτώσεις στην οικονομία καθώς η υπερπροσφορά εργατικής δύναμης προκαλεί με τη σειρά της την υπερσυγκέντρωση οικονομικών δραστηριοτήτων. Με αποτέλεσμα τη δημιουργία αρνητικών οικονομικών κλίμακας, όπως λόγου χάρη περιβαλλοντικά προβλήματα, προβλήματα συνωστισμού κ.λ.π.

⁵ Πηγή: " Η σημασία του πληθυσμού στο σχεδιασμό ", Δρ. Σοφία Αυγερινού- Κολώνια, Αθήνα 1987

Πολλά από τα παραπάνω χαρακτηριστικά αποτελούν γνωρίσματα των μεγάλων ελληνικών αστικών συγκροτημάτων. Η συσσώρευση πληθυσμού σε αυτά και η ελλιπής διασπορά του στο χώρο αποτελεί το βασικό πρόβλημα του ελληνικού αστικού συστήματος καθώς η χωρικά άνιση κατανομή πληθυσμού και οικονομικών δραστηριοτήτων μπορεί να αποτελέσει "απειλή" για την κοινωνική συνοχή και συνεκτικότητα της χώρας.

ι) Μέση πληθυσμιακή μεταβολή

Την πρώτη χρονική περίοδο 1971-1981, η μεγαλύτερη θετική μεταβολή πληθυσμού εμφανίζεται στις δύο μεγάλες κατηγορίες πόλεων (Μεσαίες πόλεις-μητροπολιτικές περιοχές κατά φθίνουσα σειρά) λόγω του φαινομένου της παλιννόστησης που παρατηρείται τη δεκαετία αυτή και της προτίμησης των παλιννοστούντων να εγκαθίστανται στα μεγάλα αστικά κέντρα. Την επόμενη δεκαετία 1981-1991 τη μεγαλύτερη πληθυσμιακή μεταβολή παρουσιάζουν τα υπόλοιπα αστικά κέντρα και οι μητροπολιτικές περιοχές συμπεριλαμβανομένου και του υπολοίπου Αττικής (1η κατηγοριοποίηση). Επίσης διαπιστώνεται ότι τα μέσα ποσοστά αύξησης πληθυσμού εμφανίζουν φθίνουσα τάση τη δεύτερη δεκαετία.

Σύμφωνα με τη δεύτερη κατηγοριοποίηση (Αττική - Θεσσαλονίκη) τα συμπεράσματα που διεξάγονται διαφοροποιούνται. Αυτό συμβαίνει τη δεύτερη δεκαετία 1981-1991 όπου στις μητροπολιτικές περιοχές εμφανίζεται μικρότερη θετική αύξηση πληθυσμού, γιατί λαμβάνεται υπόψη το σύνολο του Ν. Αττικής ως μητροπολιτική περιοχή. Συνεπώς η μεγάλη πληθυσμιακή αύξηση στις μητροπολιτικές περιοχές που παρατηρείται την πρώτη δεκαετία οφείλεται στην μεγάλη άνοδο πληθυσμού του υπολοίπου Αττικής. Έτσι λοιπόν με βάση αυτή την κατηγοριοποίηση από τις τέσσερις κατηγορίες πόλεων, η μεγαλύτερη πληθυσμιακή αύξηση χωρικά εμφανίζεται στις μικρές πόλεις. Ακολουθούν οι μεσαίες πόλεις, οι πρωτεύουσες νομών και τελευταία οι μητροπολιτικές περιοχές (βλ. πίνακες 2.1.1α, 2.1.1β, 2.1.1γ και διαγράμματα 2.1.1β, 2.1.1γ). Αυτή η επεξεργασία των δεδομένων ενισχύει την άποψη των Κατοχιανού και Θεοδωρή-Μαρκογιαννάκη για την εξέλιξη των μικρών και μεσαίων πόλεων (βλ. ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ, κεφ. 3).

Στο *χάρτη 1 του παραρτήματος* μπορεί κανείς να δει τα αστικά κέντρα που ο πληθυσμός τους ξεπερνά το μέσο μέγεθος αστικού κέντρου για το 1991.

2.1.2 ΑΝΑΛΥΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΕΓΕΘΩΝ

ι) Μέσο μέγεθος ανεργίας

Η ανεργία είναι ένα φαινόμενο το οποίο απασχολεί τις κοινωνίες των χωρών, καθώς η ύπαρξη του μπορεί να προκαλέσει κοινωνικές αναταραχές, να αυξήσει την εγκληματικότητα κ.λ.π. , καθώς αποστερεί από τα άτομα τη δυνατότητα βιοπορισμού των ιδίων και των οικογενειών τους. Για την ελληνική οικονομία αποτελεί ένα μόνιμο φαινόμενο. Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1960 επικρατούσαν συνθήκες μαζικής ανεργίας⁶ που αντιμετωπίστηκαν κυρίως με την εκτεταμένη μετανάστευση και δευτερευόντως με την οικονομική μεγέθυνση που σημειώθηκε τότε. Μετά το 1974, όμως με τον περιορισμό της μετανάστευσης και την οικονομική ύφεση που σημειώθηκε τότε οξύνθηκε το φαινόμενο της ανεργίας το οποίο συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας.

Σύμφωνα με την παρούσα μελέτη τη χρονική περίοδο 1981-1991, το μέσο μέγεθος ανεργίας αυξάνεται σε όλες τις κατηγορίες πόλεων. Η αύξηση των μέσων μεγεθών ανεργίας την τελευταία δεκαετία 1981-1991 ήταν αποτέλεσμα αφενός της αύξησης της εισροής του γυναικείου πληθυσμού στο χώρο εργασίας και αφετέρου της βραδείας αύξησης των θέσεων απασχόλησης λόγω της επιβράδυνσης της οικονομικής ανόδου και της οικονομικής στασιμότητας της χώρας μετά το 1979.

Γεωγραφικά το 1981 υπάρχει συγκέντρωση της ανεργίας στις μητροπολιτικές περιοχές και στις πρωτεύουσες νομών. Το 1991 όμως υπάρχει χωρική διαφοροποίηση του φαινομένου. Η ανεργία συγκεντρώνεται στις πρωτεύουσες νομών και τα υπόλοιπα αστικά κέντρα. Ακολουθούν οι μεσαίες πόλεις και στη συνέχεια οι μητροπολιτικές περιοχές. Συμπερασματικά, εμφανίζεται στα κέντρα μικρού και μεσαίου πληθυσμιακού μεγέθους (βλ. πίνακα 2.1.2α και διάγραμμα 2.1.2α).

ιι) Μέσο μέγεθος απασχόλησης

Από την ανάλυση των συλλεχθέντων στοιχείων για την απασχόληση⁷ στους τρεις τομείς της παραγωγής, καταλήγουμε στις εξής διαπιστώσεις: Η

⁶ Πηγή: "Ελληνική Οικονομία", Γιώργος Στάθης, Αθήνα

⁷ Για τη διεξοδικότερη ανάλυση των οικονομικών μεγεθών καθώς και τη διαδικασία επεξεργασίας των στατιστικών δεδομένων βλ. κεφ.2.2.2 .

απασχόληση στον πρωτογενή τομέα παρουσιάζει αντιστρόφως ανάλογη σχέση με την τάξη μεγέθους των ενταγμένων στις 4 κατηγορίες αστικών κέντρων: τα υπόλοιπα αστικά κέντρα εμφανίζουν το μεγαλύτερο μέσο μέγεθος απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα και ακολουθούν κατά σειρά οι πρωτεύουσες νομών, οι μεσαίες πόλεις και οι μητροπολιτικές περιοχές. Ο δευτερογενής τομέας, με μεγαλύτερα ποσοστά απασχόλησης, υπερέχει στις μητροπολιτικές και μεσαίες πόλεις, όχι όμως κατά πολύ. Ο τριτογενής τομέας, με ακόμη μεγαλύτερα ποσοστά απασχόλησης, υπερέχει στις πρωτεύουσες νομών, ενώ τα μικρότερα ποσοστά εμφανίζει στα υπόλοιπα αστικά κέντρα. Οι παρατηρήσεις αυτές ισχύουν τόσο για το 1981 όσο και για το 1991.⁸

Όσον αφορά στα μέσα ποσοστά μεταβολής της απασχόλησης από το 1981 στο 1991 κατ' αρχάς παρατηρούμε ότι και για τις 4 κατηγορίες πόλεων η απασχόληση στους δυο πρώτους τομείς μειώνεται, ενώ στον τριτογενή τομέα αυξάνεται σημαντικά. Στον πρωτογενή τομέα η μεγαλύτερη πτώση σημειώνεται στις μεσαίες πόλεις ενώ η μικρότερη στις μητροπολιτικές περιοχές. Το ίδιο συμβαίνει και για το δευτερογενή τομέα, αν και η αρνητική μεταβολή στις κατηγορίες των μητροπολιτικών, πρωτευουσών νομών και υπολοίπων κέντρων κυμαίνεται στα ίδια περίπου επίπεδα. Τέλος, η ανοδική πορεία στον τριτογενή τομέα γίνεται περισσότερο αισθητή στα μικρά κέντρα και τις μητροπόλεις και ακολουθούν οι δύο ενδιάμεσες κατηγορίες.

Αναλυτικά τα μέσα μεγέθη απασχόλησης και μεταβολής της για τη δεκαετία 1981-1991, ανά κατηγορία αστικών κέντρων, παραθέτονται στους πίνακες 2.1.2β, 2.1.2γ και διαγράμματα 2.1.2β, 2.1.2γ.

⁸ Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ενώ τα ποσοστά απασχόλησης και στους τρεις τομείς μεταβάλλονται σημαντικά από το 1981 στο 1991, η συγκριτική μελέτη ανά κατηγορία πόλεων δίνει τα ίδια αποτελέσματα.

Πίνακας 2.1.1α : Κατανομή του πληθυσμού της Ελλάδας κατά κατηγορίες πόλεων, για τα έτη 1971,1981,1991

Κατηγορίες πόλεων			
1η	1971	1981	1991
Κατηγοριοποίηση	(%)	(%)	(%)
Μητροπολιτικές περιοχές	36,54	40,04	39,13
Μεσαίες πόλεις	4,18	4,88	5,13
Πρωτεύουσες Νομών	10,35	11,09	11,48
Υπόλοιπα αστικά κέντρα	2,62	2,72	2,96

* Το υπόλοιπο ποσοστό του ελληνικού πληθυσμού κατοικεί σε οικισμούς < 10.000 κατοίκων

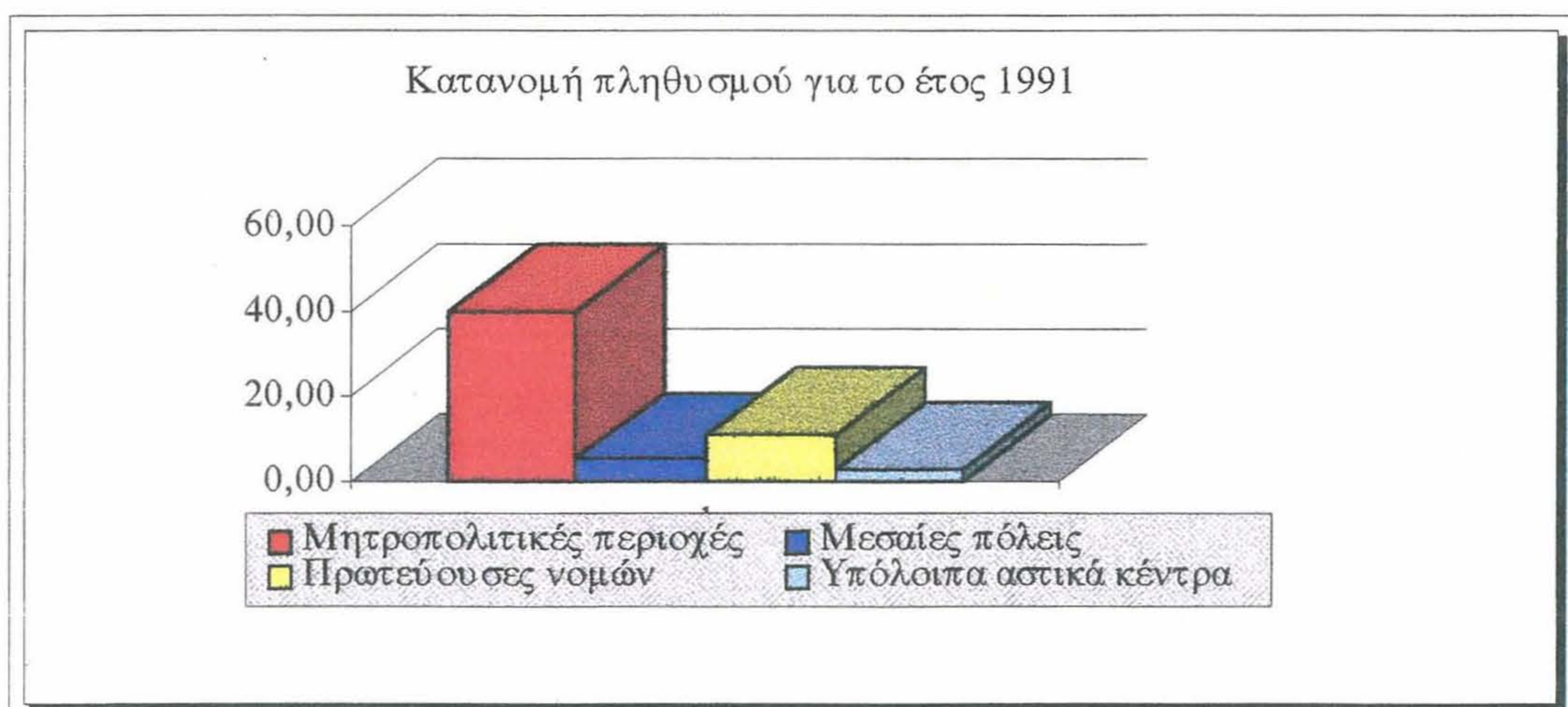
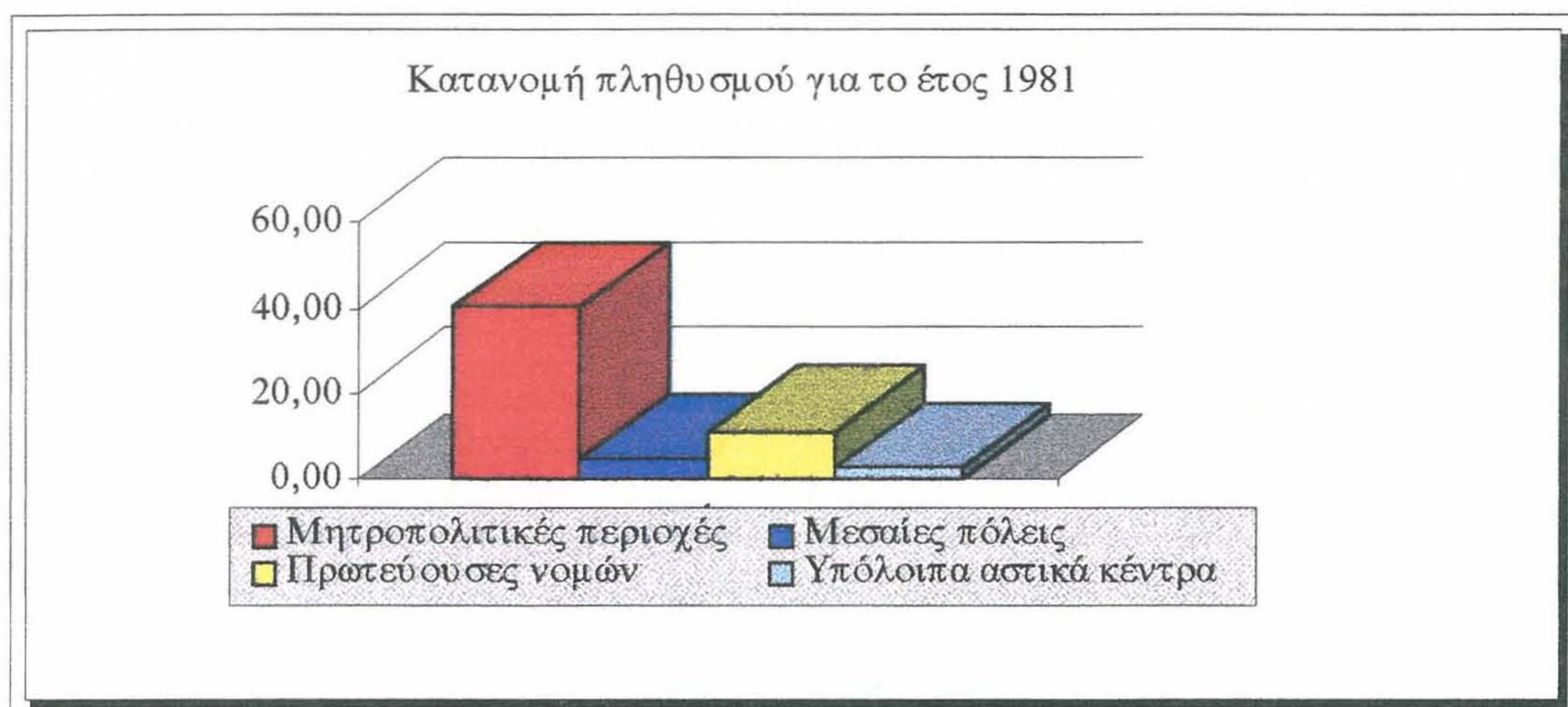
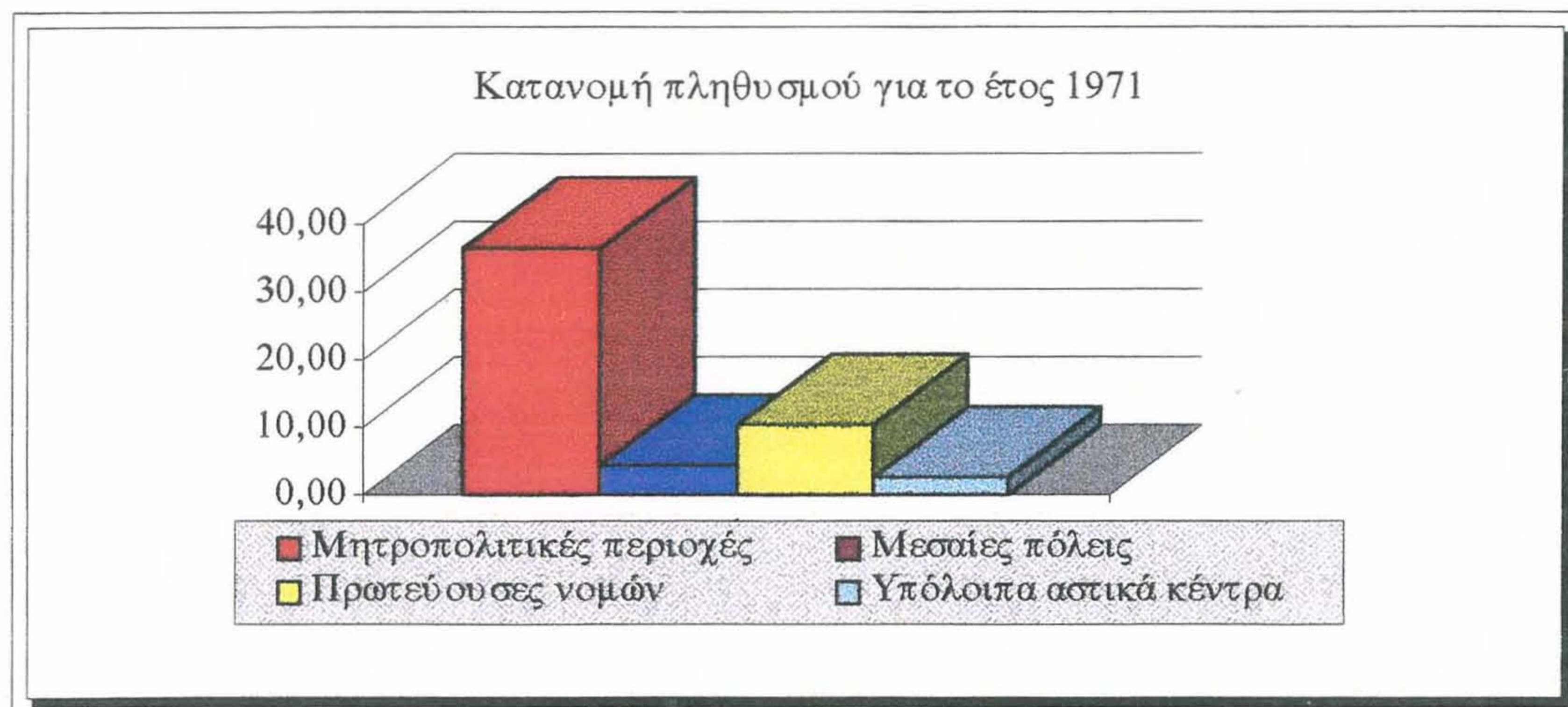
Πίνακας 2.1.1β: Μέση πληθυσμιακή μεταβολή (1η κατηγοριοποίηση)

Κατηγορίες πόλεων			
1η	1971-1981	1981-1991	1971-1991
Κατηγοριοποίηση	(%)	(%)	(%)
Μητροπολιτικές περιοχές	27,79	13,10	45,45
Μεσαίες πόλεις	30,42	10,86	44,65
Πρωτεύουσες Νομών	16,36	9,66	27,48
Υπόλοιπα αστικά κέντρα	17,83	16,39	37,68

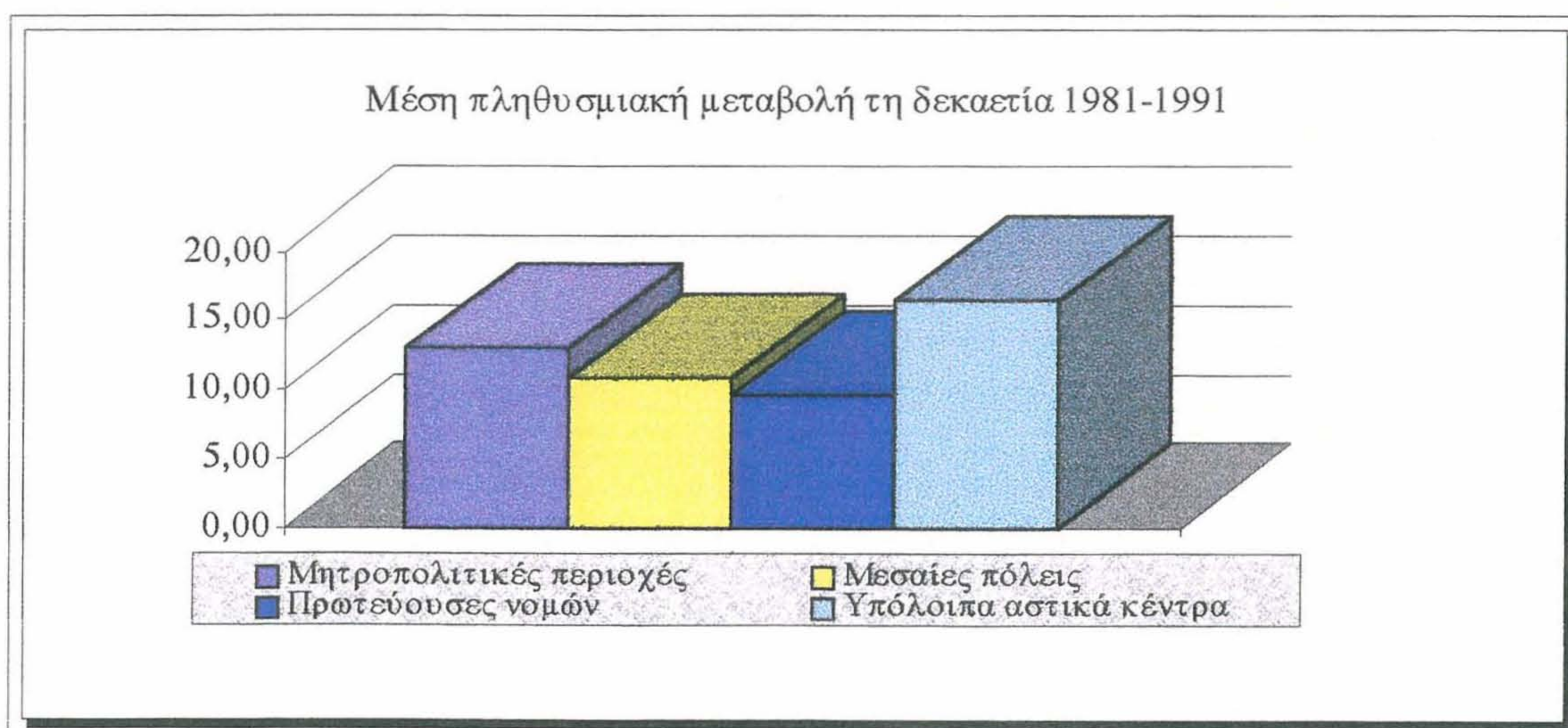
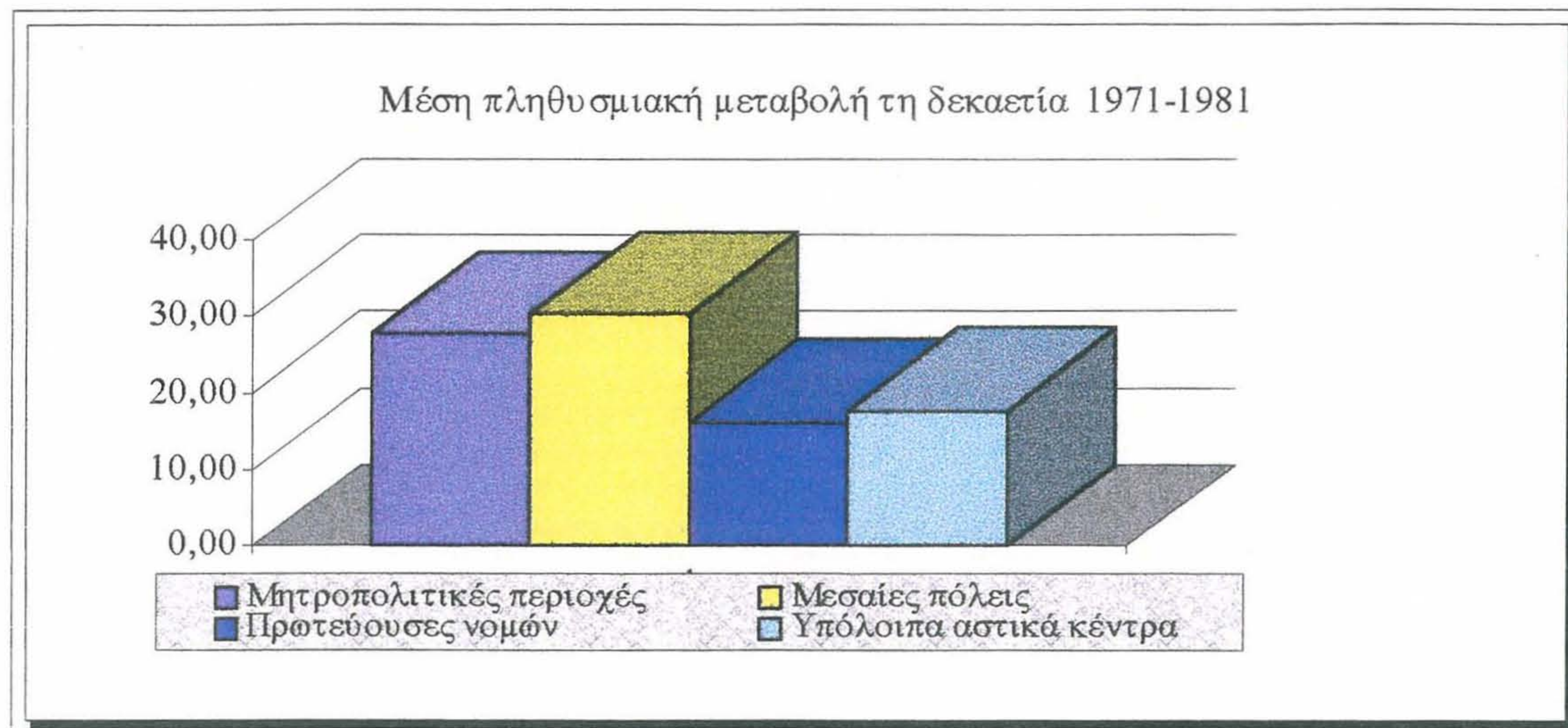
Πίνακας 2.1.1γ: Μέση πληθυσμιακή μεταβολή (2η κατηγοριοποίηση)

Κατηγορίες πόλεων			
2η	1971-1981	1981-1991	1971-1991
Κατηγοριοποίηση	(%)	(%)	(%)
Μητροπολιτικές περιοχές	23,56	5,32	30,16
Μεσαίες πόλεις	30,42	10,86	44,65
Πρωτεύουσες Νομών	16,36	9,66	27,48
Υπόλοιπα αστικά κέντρα	17,83	16,39	37,68

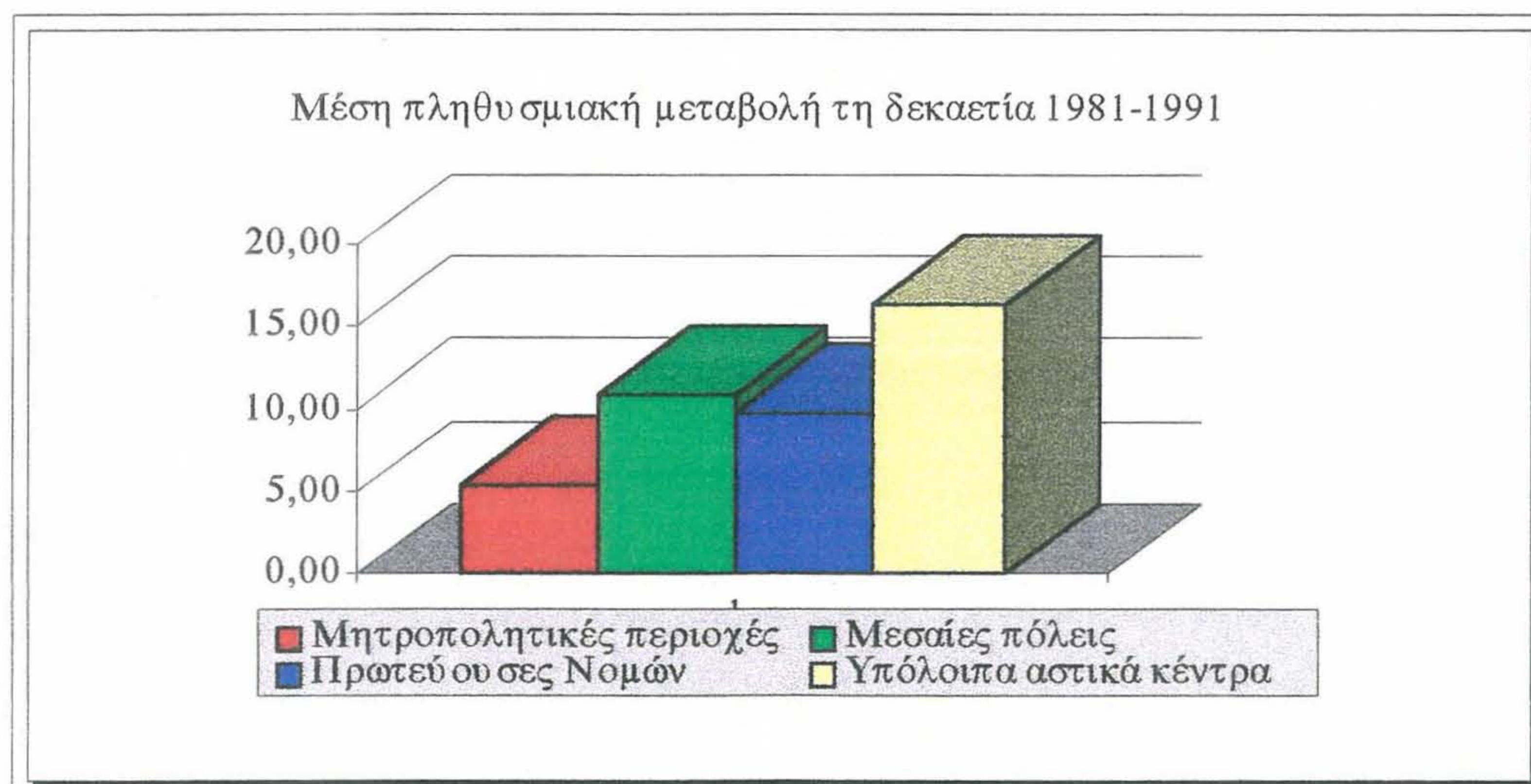
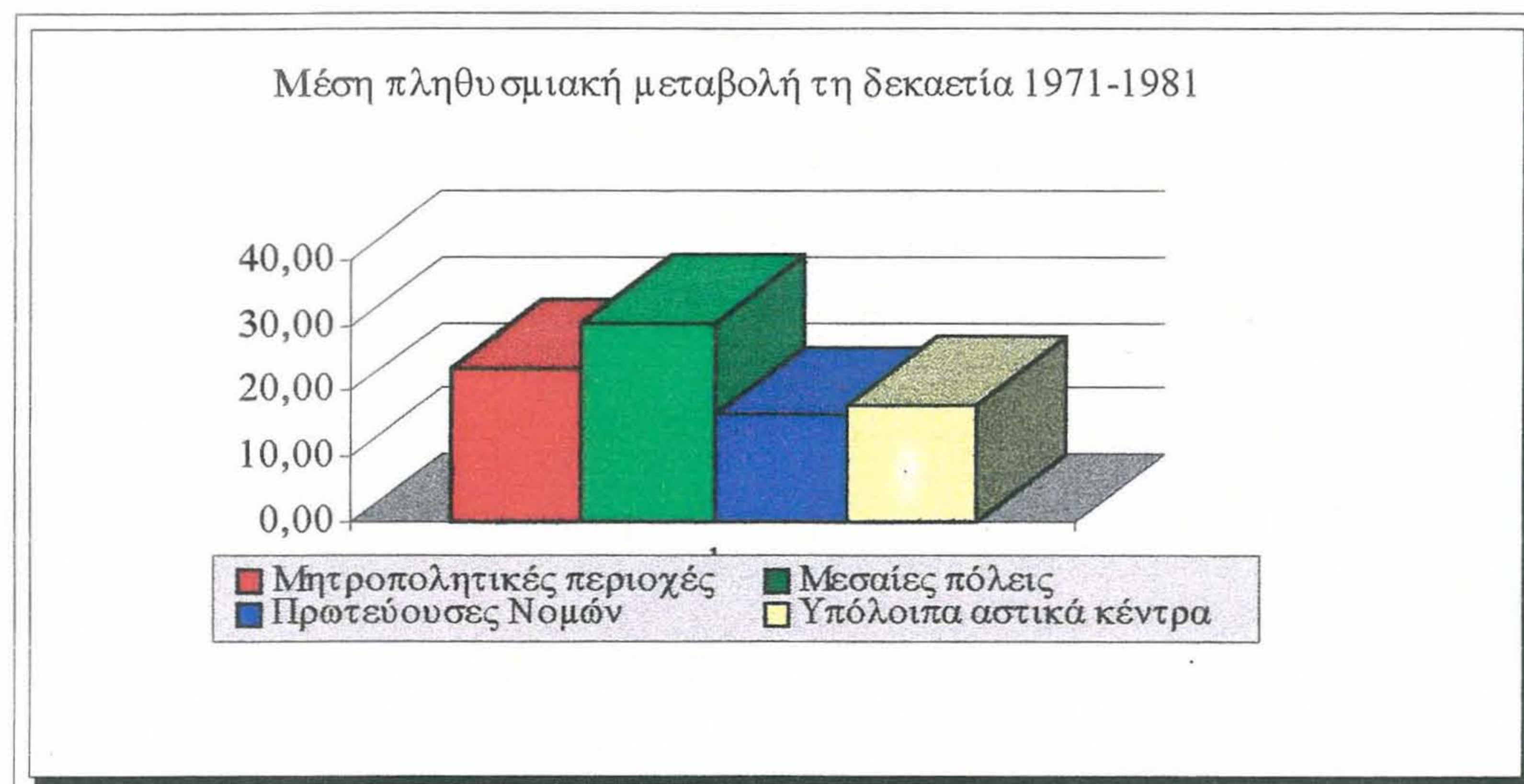
Διάγραμμα 2.1.1α : Κατανομή πληθυσμού της Ελλάδας κατά group πόλεων για τα έτη 1971,1981,1991

Διάγραμμα 2.1.1β: Μέση πληθυσμιακή μεταβολή κατά group πόλεων στην Ελλάδα (1η κατηγοριοποίηση) τις δεκαετίες 1971-1981, 1981-1991

Διάγραμμα 2.1.1.γ : Μέση πληθυσμιακή μεταβολή κατά group πόλεων στην Ελλάδα (2η κατηγοριοποίηση) τις δεκαετίες 1971-1981, 1981-1991

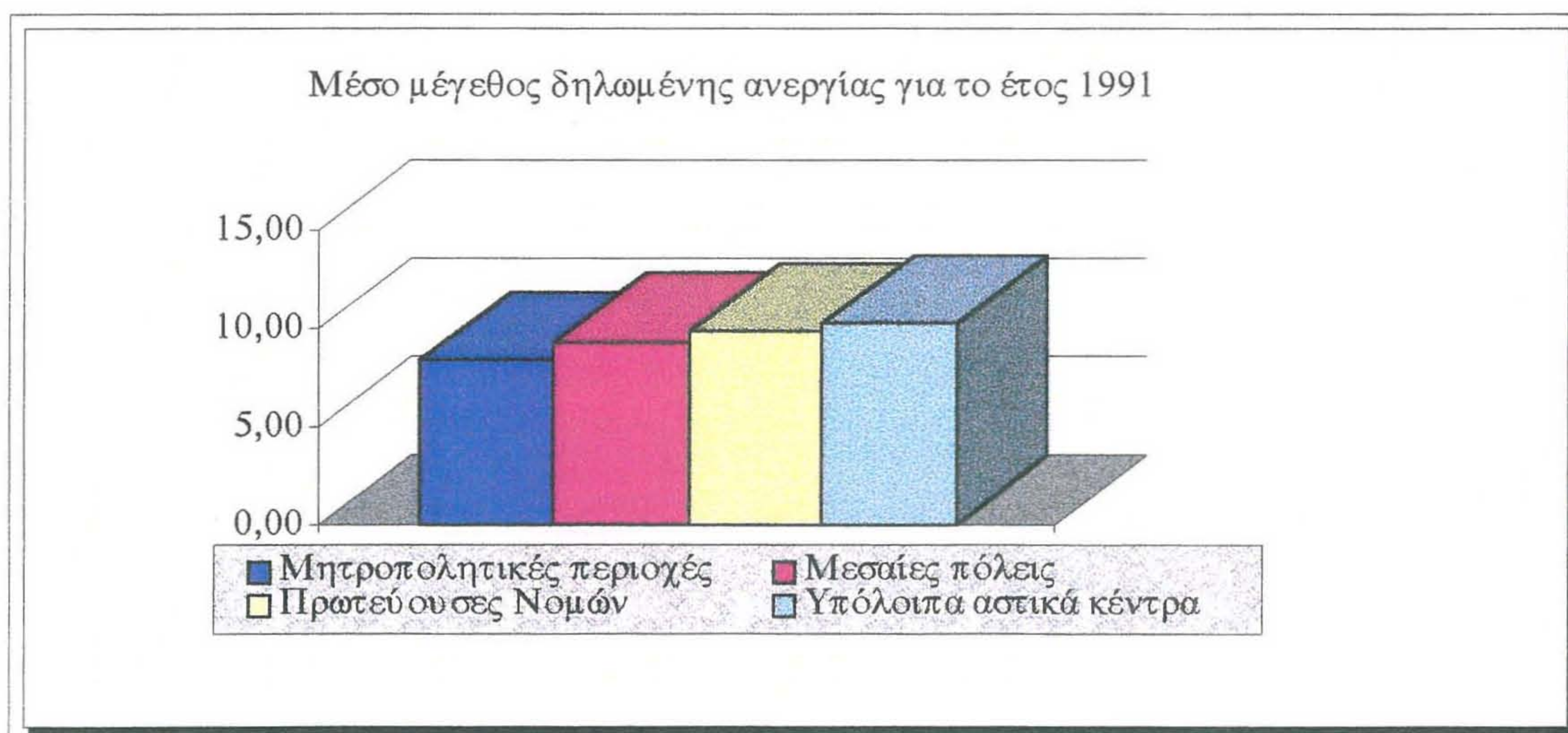
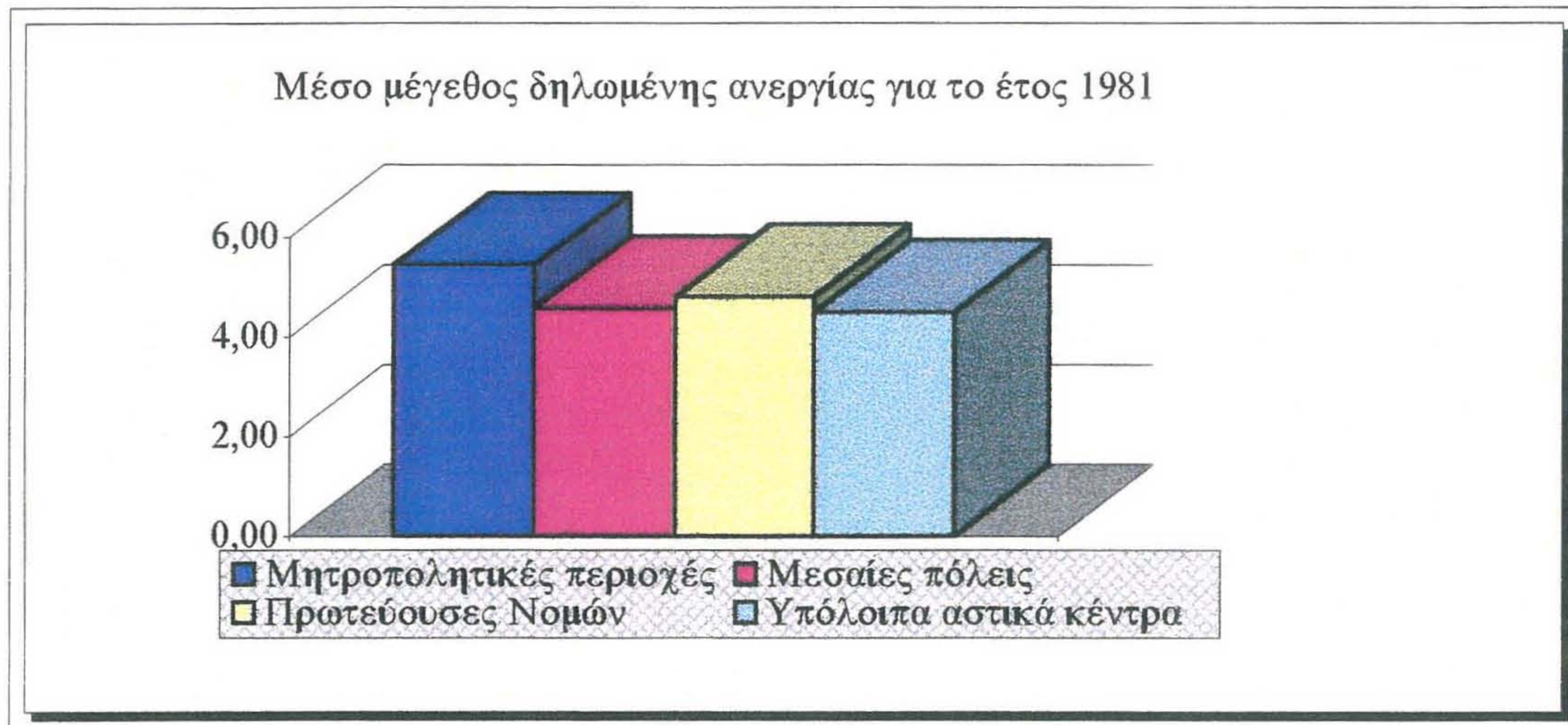

Πίνακας 2.1.2α: Μέσα ποσοστά δηλωμένης ανεργίας για τα έτη 1981,1991

1 9 8 1	
Κατηγορίες πόλεων	(%)
Μητροπολιτικές περιοχές	5,44
Μεσαίες πόλεις	4,57
Πρωτεύουσες Νομών	4,81
Υπόλοιπα αστικά κέντρα	4,50

1 9 9 1	
Κατηγορίες πόλεων	(%)
Μητροπολιτικές περιοχές	8,34
Μεσαίες πόλεις	9,30
Πρωτεύουσες Νομών	9,83
Υπόλοιπα αστικά κέντρα	10,20

Διάγραμμα 2.1.2α: Εξέλιξη του μέσου μεγέθους της δηλωμένης ανεργίας κατά group πόλεων στην Ελλάδα 1981,1991

Πίνακας 2.1.2β: Μέσα ποσοστά απασχόλησης των τριών παραγωγικών τομέων για τα έτη 1981, 1991

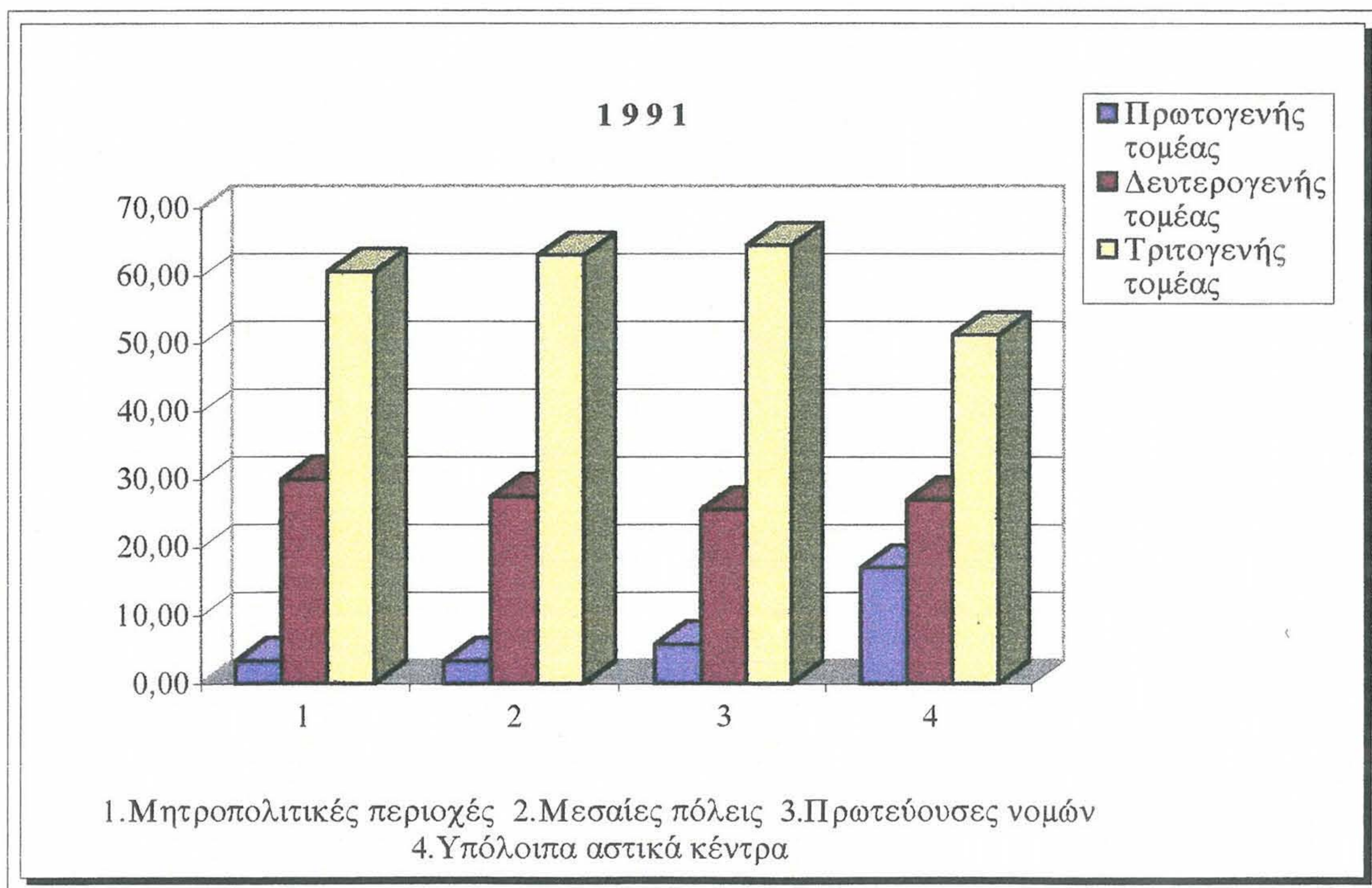
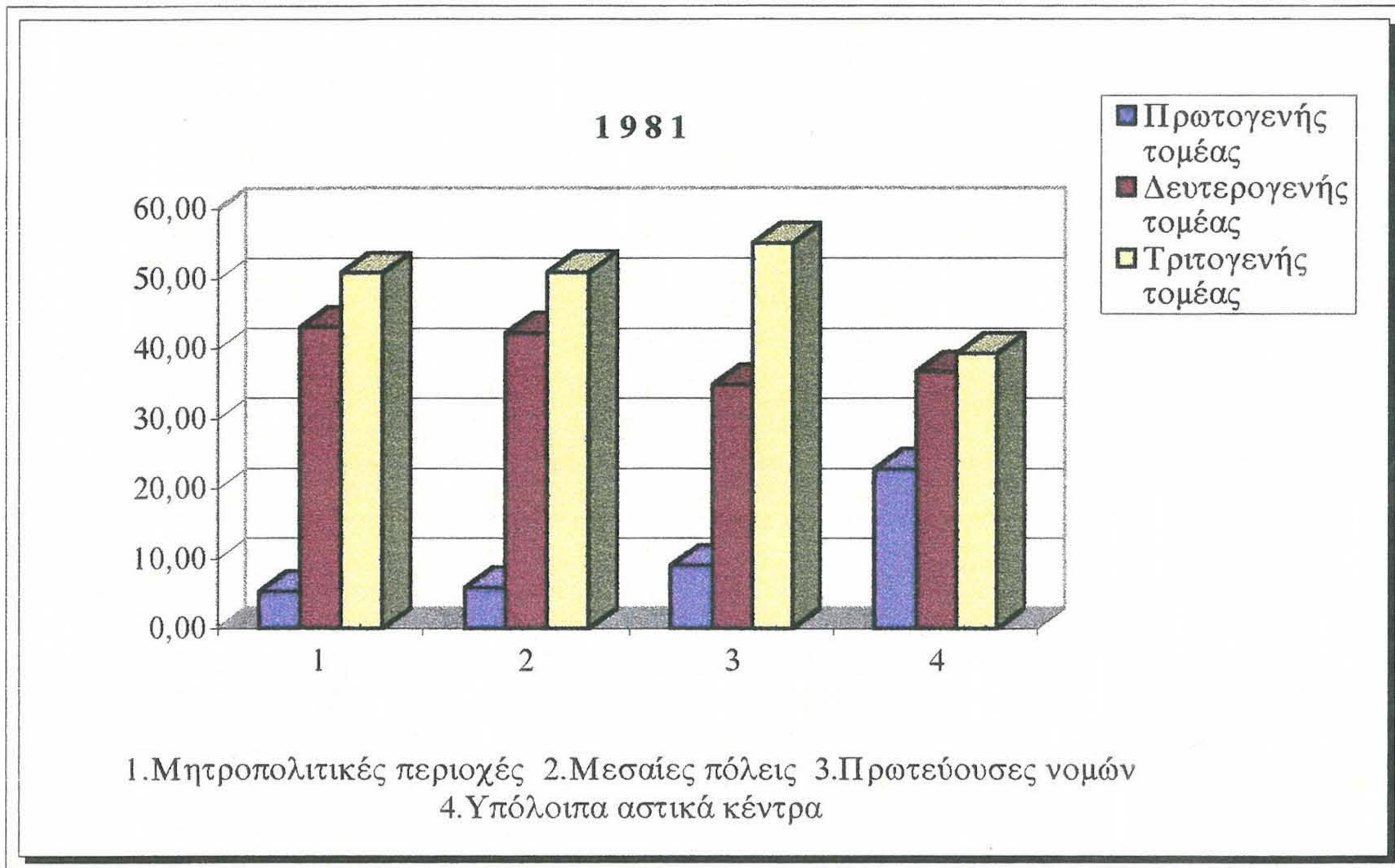
1981			
ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΟΛΕΩΝ	Πρωτογενής τομέας	Δευτερογενής τομέας	Τριτογενής τομέας
	(%)	(%)	(%)
Μητροπολιτικές περιοχές	5,180	43,005	50,830
Μεσαίες πόλεις	5,810	42,121	50,971
Πρωτεύουσες νομών	9,004	34,768	55,067
Υπόλοιπα αστικά κέντρα	22,815	36,618	39,208

1991			
ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΟΛΕΩΝ	Πρωτογενής τομέας	Δευτερογενής τομέας	Τριτογενής τομέας
	(%)	(%)	(%)
Μητροπολιτικές περιοχές	3,302	30,023	60,595
Μεσαίες πόλεις	3,318	27,467	63,070
Πρωτεύουσες νομών	5,759	25,488	64,492
Υπόλοιπα αστικά κέντρα	16,950	26,990	51,324

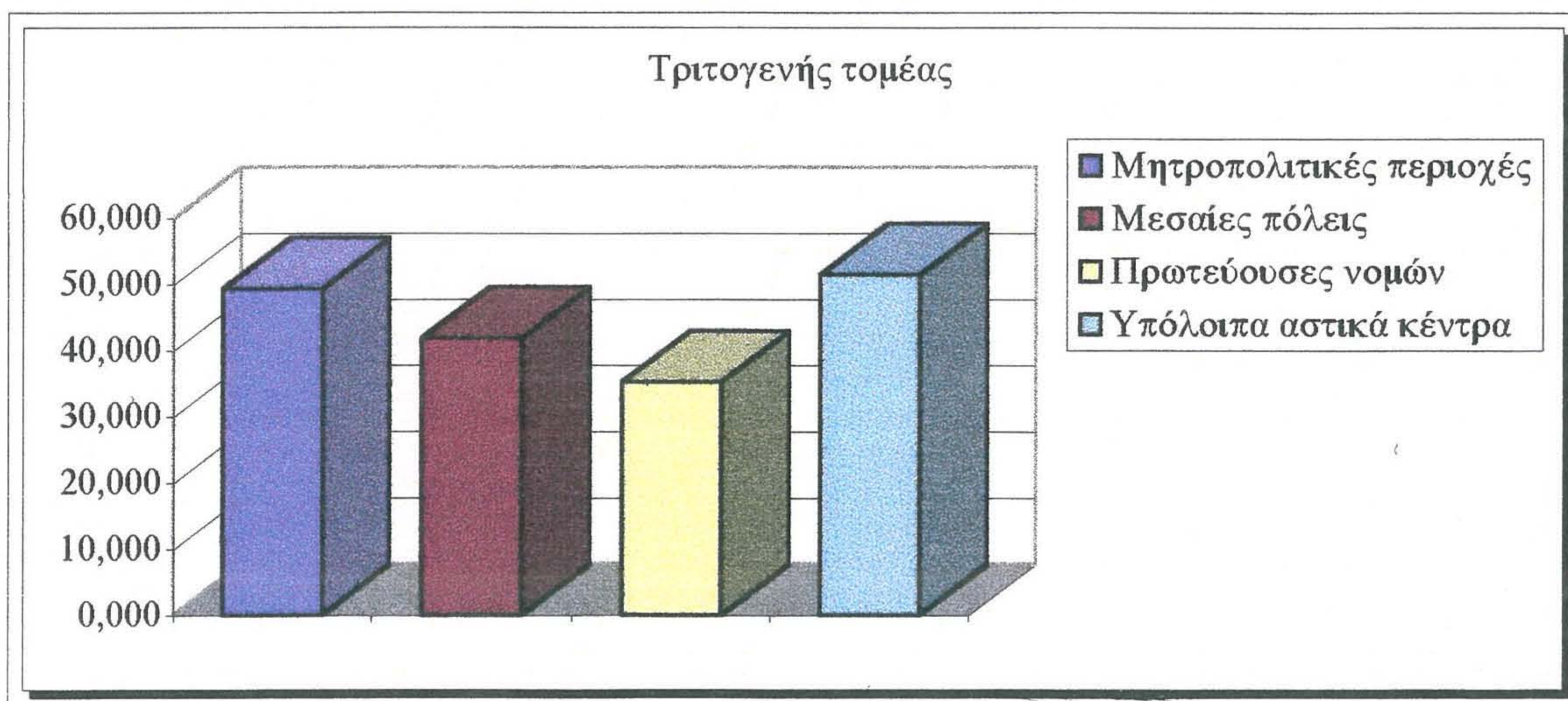
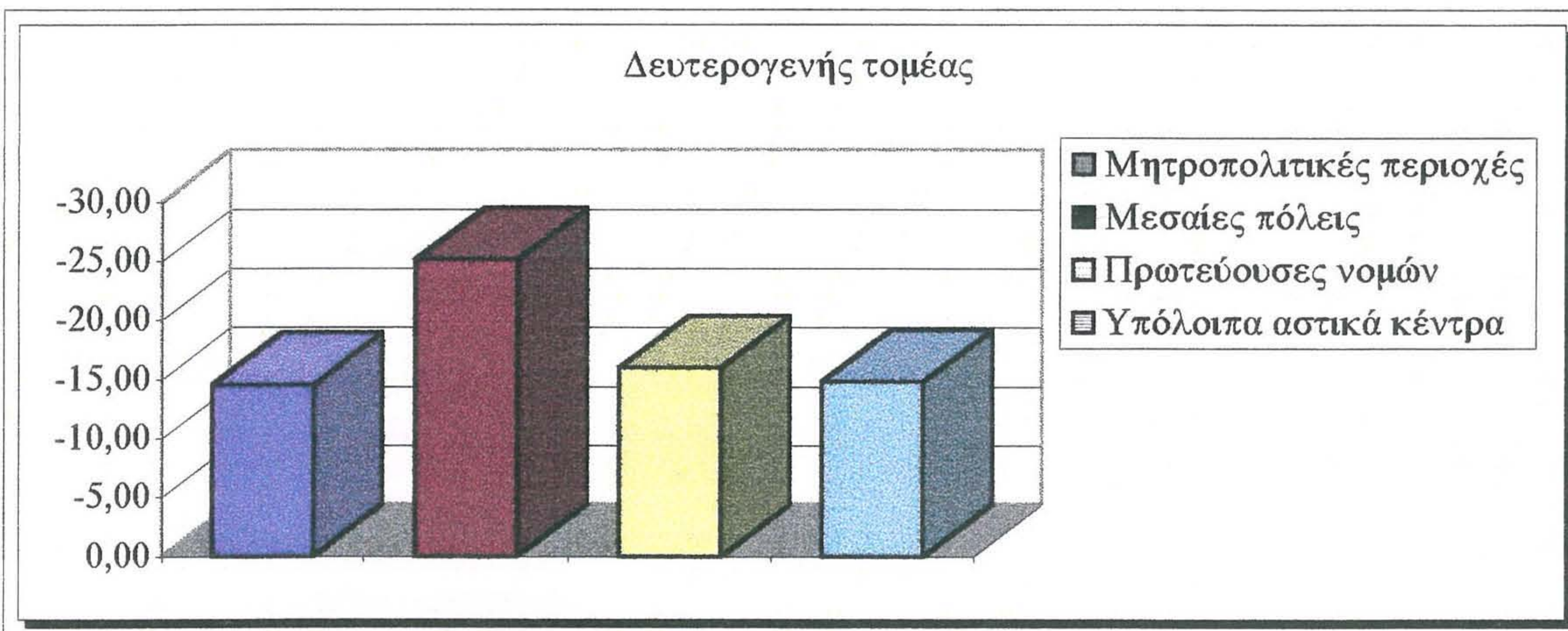
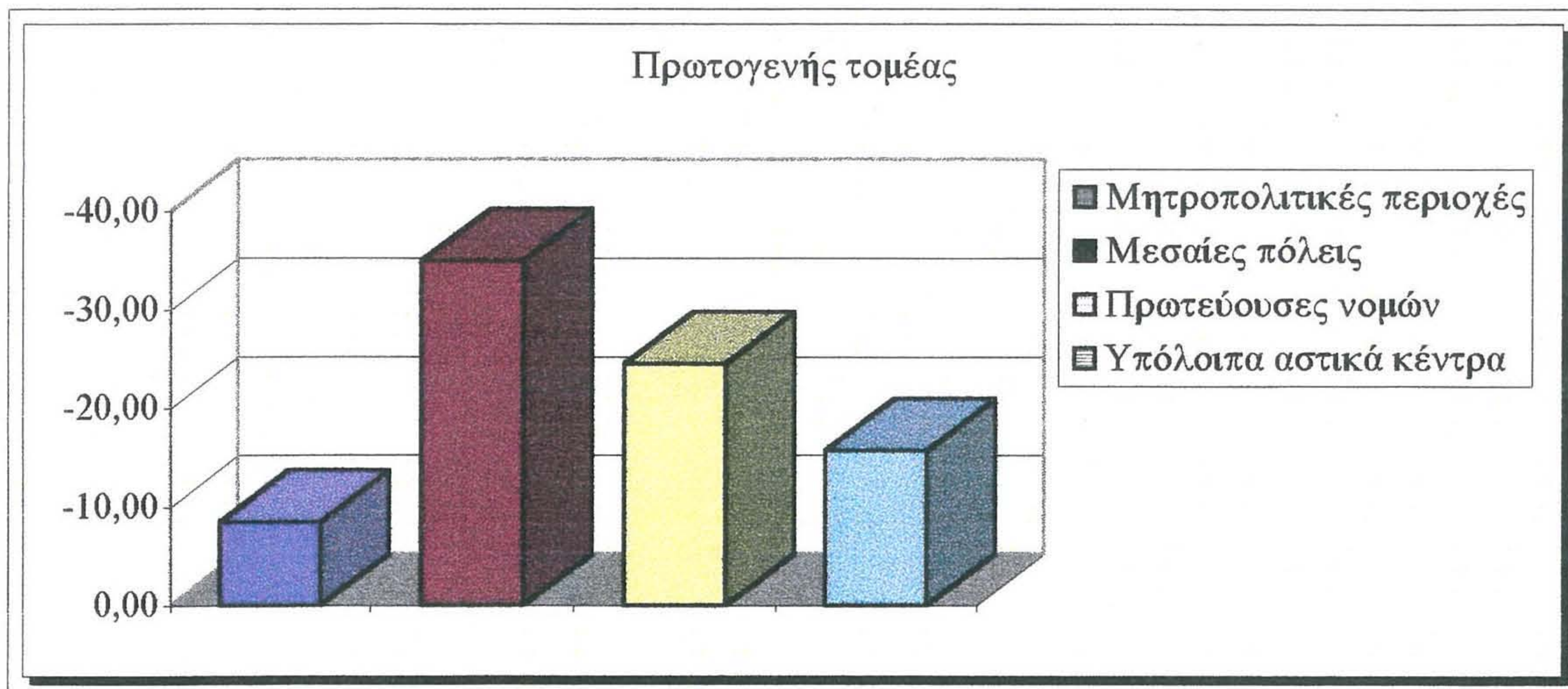
Πίνακας 2.1.2γ: Μέσο ποσοστό μεταβολής απασχόλησης 1981-1991

	Πρωτογενής τομέας	Δευτερογενής τομέας	Τριτογενής τομέας
	(%)	(%)	(%)
Μητροπολιτικές περιοχές	-8,510	-14,547	49,372
Μεσαίες πόλεις	-35,045	-25,156	41,909
Πρωτεύουσες νομών	-24,560	-15,990	35,231
Υπόλοιπα αστικά κέντρα	-15,723	-14,825	51,529

Διάγραμμα 2.1.2β: Μέσα ποσοστά απασχόλησης των τριών παραγωγικών τομέων για τα έτη 1981, 1991

Διάγραμμα 2.1.2γ: Μέσο ποσοστό μεταβολής απασχόλησης 1981-1991

2.2 ΕΝΔΟΓΕΝΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗ

Ο σκοπός της ανάλυσης αυτής είναι η μελέτη των τάσεων που διαμορφώνονται στο αστικό σύστημα της χώρας, παρατηρώντας την εξέλιξη των πληθυσμιακών και οικονομικών μεγεθών για κάθε ένα από τα 58 αστικά κέντρα που έχουν επιλεγεί και κατηγοριοποιηθεί.

2.2.1 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζουμε για τα 58 ελληνικά αστικά κέντρα τον πληθυσμό τους, τις ποσοστιαίες μεταβολές ανά δεκαετία και την ποσοστιαία κατανομή επί του συνολικού πληθυσμού της χώρας για τα έτη απογραφής 1971, 1981 και 1991.

ι) Πληθυσμιακή Εξέλιξη 1971-1981-1991

⇒ *Μητροπολιτικές περιοχές*

Ο πληθυσμός του Π.Σ. Πρωτεύουσας είναι 2.540.241, 3.048.245 και 3.072.922 για τα έτη 1971, 1981 και 1991 αντίστοιχα. Του Υπολοίπου Αττικής 106.312, 145.305 και 192.416 για τα έτη απογραφής αντίστοιχα (βλ.πίνακες 2.2.1, 2.2.2, διαγράμματα 2.2.1, 2.2.αβ). Στο Υπόλοιπο Αττικής τα αστικά κέντρα με πληθυσμό > 10.000 κατοίκους φαίνονται στον πίνακα 2 του παραρτήματος.

⇒ *Μεσαίες πόλεις*

Ξεκινώντας από το πολυπληθέστερο αστικό κέντρο, η σειρά κατάταξης των μεσαίων πόλεων είναι: Πάτρα, Ηράκλειο, Βόλος και Λάρισα. (Με εξαίρεση το 1971 όπου ο Βόλος είχε μεγαλύτερο πληθυσμό από το Ηράκλειο). Η Πάτρα υπερέρχει αισθητά με 170.452 κατοίκους το 1991 ενώ η διαφορά στον πληθυσμό στα τρία άλλα μεσαίου μεγέθους κέντρα δεν ξεπερνά τους 10.000 κατοίκους. Ο πληθυσμός όλων κυμαίνεται από 72.336 ως 120.847 κατ. το 1971, από 102.048 ως 154.596 κατ. το 1981 και από 113.090 ως 170.452 κατ. το 1991. (βλ.πίνακα 2.2.1, διάγραμμα 2.2.1).

⇒ *Πρωτεύουσες Νομών*

Οι πληθυσμοί τους κυμαίνονται από 9.281 ως 53.026 κατ. το 1971, από 9.766 ως 64.740 κατ. το 1981 και από 10.237 ως 72.092 κατ. το 1991. Το

πολυπληθέστερο αστικό κέντρο είναι τα Χανιά (1991) ενώ η Ζάκυνθος συγκεντρώνει το μικρότερο πληθυσμό που ξεπερνάει λίγο τους 10.000 κατ. (βλ.πίνακα 2.2.1, διάγραμμα 2.2.1).

⇒ Υπόλοιπα αστικά κέντρα

Ο πληθυσμός τους κυμαίνεται από 7.828 ως 41.794 κατ. το 1971, 9.766 - 46.568 κατ. το 1981 και 10.854 - 52.896 το 1991. Το μεγαλύτερο πληθυσμό έχει το Αγρίνιο και το μικρότερο η Ναύπακτος για το 1991. (βλ.πίνακα 2.2.1, διάγραμμα 2.2.1).

Σημειώνεται επίσης ότι το ποσοστό του αστικού πληθυσμού της χώρας αποτελεί το 53.68%, 58.73% και 58.70% επι του συνολικού πληθυσμού για τα έτη 1971, 1981 και 1991 αντίστοιχα. Αυξάνεται δηλαδή κατά 5.05% από το 1971 στο 1981 ενώ μειώνεται κατά 0.03% τη δεκαετία 1981 - 1991.

υ) Ρυθμός μεταβολής πληθυσμού 1971 - 1991

⇒ Μητροπολιτικές περιοχές

Ο ρυθμός μεταβολής για τις δεκαετίες 1971-1981 , 1981-1991 και την εικοσαετία 1971-1991 που παρατηρείται στις μητροπολιτικές περιοχές είναι ο εξής:

α) Π.Σ.Π: 20% (1971-1981), 0.81% (1981-1991), 20.97% (1971-1991)

β) Υπόλοιπο Αττικής: 36.68% (1971-1981), 32.42% (1981-1991), 80.99% (1971-1991)

γ) Θεσσαλονίκη: 26.70% (1971-1981), 6.07% (1981-1991), 34.39% (1971-1991)

δ) Νομός Αττικής: 20.43% (1971-1981), 4.57% (1981-1991), 25.93% (1971-1991)

(βλ.πίνακες 2.2.1, 2.2.2, διαγράμματα 2.2.2, 2.2αβ).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η μεταβολή του πληθυσμού 1981-1991 για το Π.Σ.Π. είναι πολύ μικρή σε σχέση με αυτή από 1971 σε 1981. Στο υπόλοιπο Αττικής η μείωση του ρυθμού μεταβολής δεν είναι ιδιαίτερα αισθητή. Η τάση σταθεροποίησης του πληθυσμού στην πρωτεύουσα είναι εμφανής και γενικεύοντας θα μπορούσαμε να πούμε ότι ισχύει το ίδιο και στη Θεσσαλονίκη συγκριτικά με τις πληθυσμιακές εξάρσεις της δεκαετίας 1971-1981.⁹ Οι

⁹ Μετά την μεταπολεμική εσωτερική μετακίνηση προς το Π.Σ.Π. και τη Θεσσαλονίκη και το υψηλό κύμα της εξωτερικής μετανάστευσης προς τη Δυτ.Ευρώπη τη δεκαετία 1961-1971, τη δεκαετία 1971-1981 η εσωτερική μετακίνηση μετριάζεται και εμφανίζεται έντονο ρεύμα εξωτερικής μετανάστευσης με αποτέλεσμα την καθαρή εισροή πληθυσμού στη χώρα την περίοδο αυτή.

περιφερειακοί πληθυσμοί γύρω από την πρωτεύουσα στο νομό Αττικής, αντίθετα, αυξάνονται κατά το εν τρίτο περίπου, γεγονός που υποδηλώνει τάση περιαστικοποίησης του μεγάλου αστικού συγκροτήματος της πρωτεύουσας.

⇒ *Μεσαίες Πόλεις*

Μελετώντας τους ρυθμούς μεταβολής του πληθυσμού στα τέσσερα μεσαίου μεγέθους αστικά κέντρα παρατηρούμε τα εξής: Τάσεις συγκεντροποίησης είναι και πάλι εμφανείς για τη δεκαετία 1971-1981 με μεγαλύτερη θετική μεταβολή στη Λάρισα. Την αμέσως επόμενη δεκαετία τα ποσοστά μεταβολής κυμαίνονται από 7.99% για το Βόλο ως 14.37% για το Ηράκλειο. Ο πληθυσμός αυξάνεται και στις τέσσερις μεσαίες πόλεις. (βλ.πίνακα 2.2.1, διάγραμμα 2.2.2).

⇒ *Πρωτεύουσες Νομών*

Θετικές μεταβολές του πληθυσμού παρατηρούνται κατά κανόνα τόσο τη δεκαετία 1971-1981 όσο και τη δεκαετία 1981-1991. Εξαίρεση αποτελούν για την πρώτη δεκαετία η Άρτα και το Μεσολόγγι ενώ για τη δεύτερη η Καστοριά, η Ερμούπολη, η Χίος και η Κέρκυρα όπου ο πληθυσμός μειώνεται. Η μεγαλύτερη και η μικρότερη μεταβολή για την πρώτη παρατηρούνται στην Αλεξανδρούπολη και τη Χίο αντίστοιχα ενώ για την επόμενη στον Πύργο και τη Χαλκίδα αντίστοιχα. (βλ.πίνακα 2.2.1, διάγραμμα 2.2.2)

⇒ *Υπόλοιπα αστικά κέντρα*

Θετικές μεταβολές του πληθυσμού και για τις δυο εξεταζόμενες δεκαετίες είναι το κύριο χαρακτηριστικό αυτής της κατηγορίας. Η μεγαλύτερη και η μικρότερη μεταβολή για τη δεκαετία 1971-1981 παρατηρούνται στην Κω και την Αμαλιάδα αντίστοιχα, ενώ για την επόμενη δεκαετία στην Κάλυμνο και τη Θήβα. (βλ.πίνακα 2.2.1, διάγραμμα 2.2.2).

Στη διάρκεια της εικοσαετίας 1971-1991: Η μεγαλύτερη μεταβολή του πληθυσμού παρατηρείται στην Κω (87.97%) και εν συνεχεία στο Υπόλοιπο Αττικής (80.99%). Οι πληθυσμοί της Ερμούπολης και της Χίου είναι οι μόνοι που μειώνονται έστω και λίγο (0.88% και 0.08% αντιστοίχως) ενώ σχετικά μεγάλη αύξηση του πληθυσμού, άνω του 50%, παρατηρείται στις Λάρισα, Κατερίνη, Αλεξ/πολη, Ξάνθη, Ρέθυμνο, Πτολεμαΐδα, Αλεξάνδρεια, Ιεράπετρα και Κάλυμνο.

Μικρή αύξηση στον πληθυσμό και εξισορροπητικές τάσεις παρατηρούνται στα αστικά κέντρα: Μεσολόγγι, Μυτιλήνη, Άρτα, Καστοριά και Ζάκυνθος (μικρότερη από 10%) (βλ.πίνακα 2.2.1, διάγραμμα 2.2.2).

Η μεταβολή του πληθυσμού για το σύνολο των αστικών κέντρων της χώρας (και οι 4 κατηγορίες), απεικονίζεται στους χάρτες 2.2.1α και 2.2.1β.

ιι) Κατανομή του πληθυσμού της Ελλάδας στα αστικά κέντρα

Η κατανομή του πληθυσμού στα αστικά κέντρα υπολογίζεται στο σύνολο του πληθυσμού της χώρας που για τα έτη 1971, 1981 και 1991 είναι 8.768.641, 9.740.417 και 10.259.900 κάτοικοι αντιστοίχως.

⇒ Μητροπολιτικές περιοχές

Η Πρωτεύουσα συγκεντρώνει το μεγαλύτερο κομμάτι του πληθυσμού της Ελλάδας, συγκεκριμένα το 28.97% , 31.29% , και 29.95% για τα τρία έτη απογραφής αντίστοιχα. Έστω και κατά 1.34% μικρότερο το κομμάτι του πληθυσμού που κατοικεί στην Πρωτεύουσα το 1991, παραμένει αρκετά μεγάλο. Το Υπόλοιπο Αττικής συγκεντρώνει το 1.88% του πληθυσμού το 1991 (αυξανόμενο από 1971 σε 1991) και η Θεσσαλονίκη το 7.30% (επίσης αυξανόμενο από 1971 σε 1991) (βλ.πίνακα 2.2.3, διάγραμμα 2.2.3).

⇒ Μεσαίες Πόλεις

Το ποσοστό του πληθυσμού ως προς τον συνολικό πληθυσμό αυξάνεται, όχι σημαντικά, στις 4 μεσαίες πόλεις ανάμεσα στα τρία έτη απογραφής. Το 1991 η Πάτρα, το Ηράκλειο, ο Βόλος και η Λάρισα συγκεντρώνουν τα 1.66% , 1.24% , 1.13% και 1.10% του συνολικού πληθυσμού αντίστοιχα. Ποσοστά μεγαλύτερα από αυτά των πρωτευουσών νομών και των υπόλοιπων αστικών κέντρων, αλλά κατά πολύ μικρότερα από αυτά της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. (βλ.πίνακα 2.2.3, διάγραμμα 2.2.3).

⇒ Πρωτεύουσες Νομών

Τα ποσοστά του πληθυσμού των Πρωτευουσών των Νομών επι του συνολικού πληθυσμού της χώρας κυμαίνονται από 0.11% ως 0.60% για το 1971, από 0.10% ως 0.66% για το 1981 και από 0.10% ως 0.70% το 1991. Διαχρονικά αυξάνονται περισσότερο στα Χανιά, Ιωάννινα, Χαλκίδα, Κατερίνη, Αλεξανδρούπολη, Κοζάνη ενώ σχεδόν σταθερά παραμένουν στις πόλεις

Λιβαδειά, Καρδίτσα, Τρίπολη, Σπάρτη, Ζάκυνθος, Κιλκίς, Φλώρινα, Ναύπλιο κ.λ.π. (βλ.πίνακα 2.2.3, διάγραμμα 2.2.3).

⇒ Υπόλοιπα αστικά κέντρα

Τα ποσοστά του πληθυσμού των υπολοίπων αστικών κέντρων επί του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας από 0.09% ως 0.48% για το 1971, από 0.10% ως 0.48% το 1981 και από 0.11% ως 0.52% το 1991. Αυξάνονται περισσότερο στην Πτολεμαΐδα, Γιαννιτσά, και Κω ενώ σταθερά παραμένουν στη Νάουσα, Αίγιο, Αμαλιάδα, Τύρναβο, Ναύπακτο, Θήβα και Άργος (με πολύ μικρές αυξομειώσεις). (βλ.πίνακα 2.2.3, διάγραμμα 2.2.3).

Τελειώνοντας την ανάλυση των πληθυσμιακών δεδομένων αξίζει να σημειωθεί ότι οι πρωτεύουσες νομών: Άμφισσα, Αγ.Νικόλαος, Καρπενήσι, Γρεβενά, Πολύγυρος, Λευκάδα, Ηγουμενίτσα, Σάμος και Αργοστόλι δεν ξεπερνούν τους 10.000 κατοίκους σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του 1991. Επίσης αναφέρουμε ότι οι πόλεις Αγρίνιο και Άργος που κατατάσσονται στην κατηγορία των Υπόλοιπων αστικών κέντρων υπερέχουν κατά πολύ πληθυσμιακά από τις πρωτεύουσες Μεσολόγγι και Ναύπλιο των νομών στον οποίων τα όρια περιλαμβάνονται.

2.2.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Έχοντας ως στόχο τη διαμόρφωση μιας συνολικής εικόνας-εκτίμησης για τη θέση, ανάπτυξη και προοπτικές καθενός από τους 58 επιλεγόμενους οικισμούς στο ελληνικό σύστημα αστικών κέντρων, μεγέθη όπως η απασχόληση και η ανεργία αλλά και η διάρθρωση της παραγωγής, δεν μπορεί παρά να μελετηθούν. Οι συγκρίσεις στα πλαίσια της κατηγοριοποίησης που έχει πραγματοποιηθεί παρουσιάζουν ενδιαφέρον, αν και σε αυτό το κεφάλαιο η προσοχή μας εστιάζεται κυρίως στην ερμηνεία των δεδομένων: Γίνεται προσπάθεια να ευρεθούν και να αναλυθούν οι σχέσεις εξάρτησης μεταξύ μεταβολών σε ορισμένα μεγέθη και μιας σειράς παραμέτρων που εμείς επιλέγουμε και κρίνουμε σημαντικές για τον προσδιορισμό αυτών των σχέσεων.

Η συλλογή και επεξεργασία στοιχείων αφορά τα απογραφικά έτη 1981 και 1991. Οι μεταβολές της τελευταίας δεκαετίας είναι αυτές που μας ενδιαφέρουν κυρίως, δίνοντας όσο το δυνατόν πιο πρόσφατη εικόνα της οικονομικής δραστηριότητας.

ι) Απασχόληση και παραγωγική διάρθρωση

Τον οικονομικά ενεργό και μη ενεργό πληθυσμό, τα ποσοστά απασχόλησης και ανεργίας στα αστικά κέντρα της Ελλάδας (για τα έτη 1981 και 1991) μπορεί κανείς να δει στον **πίνακα 2.2.4**. Το ποσοστό απασχόλησης υπολογίζεται στο σύνολο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού καθώς και το ποσοστό της ανεργίας. Πρόκειται για τη δηλωμένη ανεργία αφού πάντα εμπεριέχεται και ένα ποσοστό της στους οικονομικά μη ενεργούς (νέοι, ηλικιωμένοι, άτομα με ειδικές ανάγκες κλπ.) το οποίο δεν καταγράφεται.

Στις μητροπολιτικές περιοχές παρατηρούμε μια αύξηση του ποσοστού της ανεργίας για το 1991 που φτάνει πάνω από το 8%. Στις μεσαίες πόλεις η μεγαλύτερη αύξηση του ποσοστού ανεργίας επισημαίνεται στην Πάτρα και το Βόλο. Η τάση αύξησης της ανεργίας παρατηρείται και στις πρωτεύουσες νομών και στα υπόλοιπα αστικά κέντρα. Μεγάλα ποσοστά ανεργίας για το 1991 εμφανίζουν οι πόλεις Μεσολόγγι, Πτολεμαίδα, Ναύπακτος, Αλεξάνδρεια, Νάουσα, Αίγιο, Φλώρινα, Καστοριά, Άρτα, Ιωάννινα και Κοζάνη (πάνω από 12%). Η Ρόδος, η Κως και το Ρέθυμνο απέχουν αισθητά (4-5%) ενώ οι μεγαλύτερες μεταβολές από το 1981 στο 1991 παρατηρούνται στην Καστοριά, τη Νάουσα, τη Ναύπακτο, το Αίγιο, τη Λαμία, την Κοζάνη και την Κάλυμνο.(άνοδος 8 - 11% περίπου).

Η ανεργία για το έτος 1991, στο σύνολο των αστικών κέντρων της χώρας, απεικονίζεται στο **χάρτη 2.2.2α**.

Εν συνεχεία, στον **πίνακα 2.2.5** παραθέτονται η απασχόληση στους τρεις βασικούς τομείς της παραγωγής (πρωτογενής, δευτερογενής και τριτογενής) και η μεταβολή της στη διάρκεια της εξεταζόμενης δεκαετίας. Για το 1981, η απασχόληση στους εν λόγω τομείς, προέκυψε από ομαδοποίηση των κλάδων οικονομικής δραστηριότητας του **πίνακα 3** του **παραρτήματος**. Για το 1991, τα στοιχεία έχουν συλλεχθεί όπως παραθέτονται (στον **πίνακα 2.2.5**), αλλά επειδή οι κλάδοι που ανήκουν στον κάθε τομέα έχουν αυξηθεί, κρίνουμε σκόπιμο να τους αναφέρουμε για την καλύτερη κατανόηση των δεδομένων.

Ο πρωτογενής τομέας περιλαμβάνει τους εξής κλάδους¹⁰:

- Γεωργία, Κτηνοτροφία, Θήρα και Δασοκομία
- Αλιεία

¹⁰ Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε.

Ο δευτερογενής τομέας περιλαμβάνει:

- Ορυχεία και Λατομεία
- Μεταποιητικές Βιομηχανίες
- Παροχή Ηλεκτρικού Ρεύματος, Φυσικού Αερίου και Νερού
- Κατασκευές

Ο τριτογενής τομέας περιλαμβάνει:

- Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο. Επισκευή Αυτοκινήτων, Μοτοσικλετών και Ειδών Προσωπικής και Οικιακής Χρήσης
- Ξενοδοχεία και Εστιατόρια
- Μεταφορές, Αποθήκευση και Επικοινωνίες
- Ενδιάμεσοι Χρηματοπιστωτικοί Οργανισμοί
- Διαχείριση Ακίνητης Περιουσίας, Εκμισθώσεις και Επιχειρηματικές Δραστηριότητες
- Δημόσια Διοίκηση και Άμυνα. Υποχρεωτική Κοινωνική Ασφάλιση
- Εκπαίδευση
- Υγεία και Κοινωνική Μέριμνα
- Άλλες Δραστηριότητες Παροχής Υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και άλλων υπηρεσιών κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα
- Ιδιωτικά Νοικοκυριά που απασχολούν Οικιακό Προσωπικό
- Ετερόδοκοι Οργανισμοί και Όργανα

Παρατηρώντας κανείς τις ποσοστιαίες μεταβολές της απασχόλησης στους τρεις τομείς από 1981 σε 1991 διακρίνει πρωτίστως ότι όσον αφορά στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα η μεταβολή είναι αρνητική, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, εν αντιθέσει με τον τριτογενή τομέα όπου η μεταβολή είναι θετική. Η απασχόληση λοιπόν στους δυο πρώτους τομείς μειώνεται ενώ στον τελευταίο αυξάνεται κατά κανόνα σημαντικά. Πιο αναλυτικά:

Στον πρωτογενή τομέα: Μεγάλη μείωση εμφανίζεται (άνω του 50%) στην Πάτρα, την Καρδίτσα, τη Μυτιλήνη, την Ερμούπολη, το Κιλκίς, τη Φλώρινα κλπ. Συγκριτικά μικρή είναι η μεταβολή στις μητροπολιτικές περιοχές ενώ από τις μεσαίες πόλεις τη μεγαλύτερη μείωση υφίστανται η Πάτρα και το Ηράκλειο. Στις πόλεις Χανιά, Ιωάννινα, Χαλκίδα, Καβάλα, Κατερίνη, Πρέβεζα, Ιεράπετρα, Θήβα και Κάλυμνο ο πρωτογενής τομέας απασχολεί το 1991 περισσότερους κατοίκους από ότι το 1981 (βλ. **χάρτη 2.2.2β**).

Στο δευτερογενή τομέα: Μείωση της απασχόλησης πάνω από 30% εμφανίζεται στις Αθήνα, Πάτρα, Λαμία, Καρδίτσα, Άργος, Καστοριά, Αμαλιάδα, Ορεστιάδα. Αντίθετα στα Υπόλοιπο Αττικής, Κατερίνη, Ρόδο, Πύργο, Ρέθυμνο, Κιλκίς, Αλεξάνδρεια, Τύρναβο η απασχόληση αυξάνεται αλλού λιγότερο και αλλού περισσότερο (κάτω του 20%). Στις μεσαίες πόλεις η μείωση είναι περισσότερο αισθητή στην Πάτρα και το Βόλο (βλ. χάρτη 2.2.2γ).

Μεγάλη η αύξηση της απασχόλησης στον τριτογενή τομέα με μοναδική εξαίρεση την Ερμούπολη (μικρή μείωση). Πολλές πόλεις της Ελλάδας εμφανίζουν τάσεις τριτογενοποίησης στην οικονομία τους. Στο Υπόλοιπο Αττικής η απασχόληση σχεδόν διπλασιάζεται ενώ στα αστικά κέντρα Αλεξάνδρεια, Κω, Ιωάννινα, Χαλκίδα, Κατερίνη, Ρέθυμνο, Ορεστιάδα, Ιεράπετρα, Τύρναβο η αύξηση ξεπερνά το 60%. Από τις μεσαίες πόλεις το Ηράκλειο εμφανίζει τη μεγαλύτερη αύξηση (58%) (βλ. χάρτη 2.2.2δ).

Η ποσοστιαία διάρθρωση της απασχόλησης για τα έτη 1981, 1991 παρουσιάζεται στον πίνακα 2.2.6. Το Σύνολο της απασχόλησης για τα αστικά κέντρα προκύπτει αθροιστικά από τους τρεις τομείς (πρωτογενή, δευτερογενή, τριτογενή) συν τις κατηγορίες "Νέοι" και "Δεν δήλωσαν".

Για το 1981: Το μεγαλύτερο κομμάτι του πληθυσμού απασχολείται στον τριτογενή τομέα, ακολούθως στο δευτερογενή και τέλος στον πρωτογενή.

Πολύ μικρά ποσοστά απασχόλησης στον πρωτογενή, εμφανίζονται στις Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Ρόδο, Κοζάνη κλπ. Η μεγαλύτερη απασχόληση σε αυτόν τον τομέα καταγράφεται στον Τύρναβο και ακολουθούν μερικά από τα Υπόλοιπα αστικά κέντρα (Ιεράπετρα, Ορεστιάδα, Αμαλιάδα, Αλεξάνδρεια κλπ.). Από 5% ως 15% κυμαίνεται περίπου η απασχόληση στον αγροτικό τομέα στις περισσότερες πόλεις.

Στο δευτερογενή τομέα η απασχόληση ξεπερνά το 40% του συνόλου της σε πολλές πόλεις όπως Καστοριά, Πτολεμαΐδα, Ερμούπολη, Κόρινθος, Λιβαδειά, Χαλκίδα, Βόλος κ.ά. Κοντά στο 45% η απασχόληση σε Υπόλοιπο Αττικής, Θεσσαλονίκη, Πάτρα και Βόλο. Μικρά ποσοστά δεν εμφανίζονται. Ο Τύρναβος, η Ιεράπετρα, η Φλώρινα, η Ρόδος και η Κέρκυρα παρουσιάζουν τα πιο μικρά, της τάξης του 20%.

Στον τριτογενή τομέα τα ποσοστά απασχόλησης είναι τα μεγαλύτερα (άνω του 60%), κυρίως σε Π.Σ.Π., Ρόδο, Κέρκυρα, Φλώρινα, Ναύπλιο, Ιωάννινα κλπ. Από 47% ως 55% περίπου στις μεσαίες πόλεις. Συγκρίνοντας τα ποσοστά απασχόλησης στους τρεις τομείς για κάθε αστικό κέντρο το 1991, η εικόνα δεν

αλλάζει ιδιαίτερα. Το μεγαλύτερο κομμάτι του πληθυσμού εξακολουθεί να απασχολείται στον τριτογενή τομέα και ακολουθούν ο δευτερογενής και ο πρωτογενής. Στις πόλεις που χαρακτηρίζει ο τριτογενής τομέας προστίθενται και μια σειρά άλλες όπως το Ηράκλειο, η Κοζάνη, η Καρδίτσα, η Μυτιλήνη, η Τρίπολη, η Ζάκυνθος η Κως κ.ά. Η στροφή προς τον τριτογενή τομέα είναι φανερή.

Πίνακας 2.2.1: Πληθυσμιακή εξέλιξη των αστικών κέντρων της Ελλάδας άνω των 10.000 κατοίκων 1971-1991 (1η κατηγοριοποίηση)

α/α	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ									
	Αστικά κέντρα	Απόλυτοι αριθμοί			Ποσοστά			Ποσοστιαίες μεταβολές		
	1η Κατηγοριοποίηση	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971-1981	1981-1991	1971-1991
1	Π.Σ. Πρωτευούσης	2540241	3048245	3072922	53,97	53,29	51,03	20,00	0,81	20,97
2	Υπόλοιπο Αττικής	106312	145305	192416	2,26	2,54	3,20	36,68	32,42	80,99
3	Θεσσα/νικη (Π.Σ)	557360	706180	749048	11,84	12,35	12,44	26,70	6,07	34,39
<i>Μεσαίες πόλεις</i>										
4	Πάτρα (Π.Σ)	120847	154596	170452	2,57	2,70	2,83	27,93	10,26	41,05
5	Ηράκλειο (Π.Σ)	84710	110958	126907	1,80	1,94	2,11	30,99	14,37	49,81
6	Βόλος (Π.Σ)	88295	107451	116031	1,88	1,88	1,93	21,70	7,99	31,41
7	Λάρισα	72336	102048	113090	1,54	1,78	1,88	41,07	10,82	56,34
<i>Πρωτεύουσες Νομών</i>										
8	Χανιά (Π.Σ)	53026	64740	72092	1,13	1,13	1,20	22,09	11,36	35,96
9	Ιωάννινα (Π.Σ)	46092	61729	68072	0,53	1,08	1,13	33,93	10,28	47,69
10	Χαλκίδα (Π.Σ)	42957	62780	62857	0,91	1,10	1,04	46,15	0,12	46,33
11	Καβάλα	46234	56375	58025	0,98	0,99	0,96	21,93	2,93	25,50
12	Λειβαδιά	15445	17949	19295	0,33	0,31	0,32	16,21	7,50	24,93
13	Σέρρες	39897	45213	50390	0,85	0,79	0,84	13,32	11,45	26,30
14	Τρίκαλα	34794	40857	48962	0,74	0,71	0,81	17,43	19,84	40,72
15	Καλαμάτα (Π.Σ)	40402	44920	47641	0,86	0,79	0,79	11,18	6,06	17,92
16	Κατερίνη (Π.Σ)	30512	40592	47011	0,65	0,71	0,78	33,04	15,81	54,07
17	Λαμία	37872	41047	44084	0,80	0,72	0,73	8,38	7,40	16,40
18	Ρόδος	32092	40392	43558	0,68	0,71	0,72	25,86	7,84	35,73
19	Κέρκυρα (Π.Σ)	30890	42001	40502	0,66	0,73	0,67	35,97	-3,57	31,12
20	Κομοτηνή	28896	34051	39927	0,61	0,60	0,66	17,84	17,26	38,17
21	Βέροια	29528	37087	38713	0,63	0,65	0,64	25,60	4,38	31,11
22	Δράμα	29692	36109	38546	0,63	0,63	0,64	21,61	6,75	29,82
23	Αλεξανδρούπολη	22995	34535	38220	0,49	0,60	0,63	50,18	10,67	66,21
24	Ξάνθη	24867	31541	37463	0,53	0,55	0,62	26,84	18,78	50,65
25	Κοζάνη	23240	30994	32010	0,49	0,54	0,53	33,36	3,28	37,74
26	Έδεσσα	13967	16054	17659	0,30	0,28	0,29	14,94	10,00	26,43
27	Καρδίτσα	25685	27291	30289	0,55	0,48	0,50	6,25	10,99	17,92
28	Χίος (Π.Σ)	30021	30422	29998	0,64	0,53	0,50	1,34	-1,39	-0,08
29	Πύργος	20599	21958	28660	0,44	0,38	0,48	6,60	30,52	39,13
30	Κόρινθος	20773	22658	27412	0,44	0,40	0,46	9,07	20,98	31,96
31	Μεσολόγγι	11614	10164	12103	0,25	0,18	0,20	-12,48	19,08	4,21
32	Ρέθυμνο (Π.Σ)	15476	20266	25135	0,33	0,35	0,42	30,95	24,03	62,41
33	Μυτιλήνη	23426	24115	24953	0,50	0,42	0,41	2,94	3,48	6,52
34	Τρίπολη	20209	21311	22463	0,43	0,37	0,37	5,45	5,41	11,15
35	Άρτα	19498	18283	21286	0,41	0,32	0,35	-6,23	16,43	9,17
36	Ερμούπολη (Π.Σ)	16082	16595	15940	0,34	0,29	0,26	3,19	-3,95	-0,88
37	Καστοριά	15407	17133	15710	0,33	0,30	0,26	11,20	-8,31	1,97
38	Σπάρτη (Π.Σ)	13432	14388	15531	0,29	0,25	0,26	7,12	7,94	15,63
39	Πρέβεζα	11439	12662	15119	0,24	0,22	0,25	10,69	19,40	32,17
40	Ζάκυνθος	9346	9767	10237	0,20	0,17	0,17	4,50	4,81	9,53
41	Κιλκίς	10538	11148	13128	0,22	0,19	0,22	5,79	17,76	24,58
42	Ναύπλιο	9281	10609	11897	0,20	0,19	0,20	14,31	12,14	28,19
43	Φλώρινα	11164	12562	12622	0,24	0,22	0,21	12,52	0,48	13,06

Πίνακας 2.2.1: Πληθυσμιακή εξέλιξη των αστικών κέντρων της Ελλάδας άνω των 10.000 κατοίκων 1971-1991 (1η κατηγοριοποίηση)

Υπόλοιπα κέντρα										
44	Αίγιο (Π.Σ)	23756	25723	28212	0,50	0,45	0,47	8,28	9,68	18,76
45	Πτολεμαΐδα	16588	22109	25195	0,19	0,39	0,42	33,28	13,96	51,89
46	Νάουσα	17375	19383	20279	0,37	0,34	0,34	11,56	4,62	16,71
47	Αμαλιάδα	14177	14698	15857	0,30	0,26	0,26	3,67	7,89	11,85
48	Ορεστιάδα	10727	12685	14783	0,23	0,22	0,25	18,25	16,54	37,81
49	Αλεξάνδρεια	8199	10543	13319	0,17	0,18	0,22	28,59	26,33	62,45
50	Ιεράπετρα	7887	10321	12519	0,17	0,18	0,21	30,86	17,56	58,73
51	Τύρναβος	10451	10965	12197	0,22	0,19	0,20	4,92	11,24	16,71
52	Άργος	18890	20702	22289	0,40	0,36	0,37	9,59	7,67	17,99
53	Ναύπακτος	8421	9766	10854	0,18	0,17	0,18	15,97	11,14	28,89
54	Αγρίνιο (Π.Σ)	41794	46568	52896	0,89	0,81	0,88	11,42	13,59	26,56
55	Γιαννιτσά	18151	21082	25392	0,39	0,37	0,42	16,15	20,44	39,89
56	Θήβα	15971	18672	19509	0,34	0,33	0,32	16,91	4,48	22,15
57	Κάλυμνος	9492	10118	15842	0,20	0,18	0,26	6,60	56,57	66,90
58	Κώς	7828	11851	14714	0,17	0,21	0,24	51,39	24,16	87,97
	Αστικός πληθυσμός χώρας	4707196	5720267	6022233	53,68	58,73	58,70			
	Πληθυσμός χώρας	8768641	9740417	10259900						

* Σημείωση

Τα αστικά κέντρα Ιωάννινα, Χαλκίδα, Κέρκυρα και Ρέθυμνο συμπεριλαμβάνονται στα πολεοδομικά συγκροτήματα το 1991

Πίνακας 2.2.2: Πληθυσμιακή εξέλιξη των αστικών κέντρων της Ελλάδας άνω των 10.000 κατοίκων 1971-1991 (2η κατηγοριοποίηση)

α/α	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ						
	Αστικά κέντρα	Απόλυτοι αριθμοί			Ποσοστιαίες μεταβολές		
	2η Κατηγοριοποίηση	1971	1981	1991	1971-1981	1981-1991	1971-1991
1	Αττική	2797849	3369424	3523407	20,43	4,57	25,93
2	Θεσσα/νικη (Π.Σ)	557360	706180	749048	26,70	6,07	34,39
Μεσαίες πόλεις							
3	Πάτρα (Π.Σ)	120847	154596	170452	27,93	10,26	41,05
4	Ηράκλειο (Π.Σ)	84710	110958	126907	30,99	14,37	49,81
5	Βόλος (Π.Σ)	88295	107451	116031	21,70	7,99	31,41
6	Λάρισα	72336	102048	113090	41,07	10,82	56,34
Πρωτεύουσες Νομών							
7	Χανιά (Π.Σ)	53026	64740	72092	22,09	11,36	35,96
8	Ιωάννινα (Π.Σ)	46092	61729	68072	33,93	10,28	47,69
9	Χαλκίδα (Π.Σ)	42957	62780	62857	46,15	0,12	46,33
10	Καβάλα	46234	56375	58025	21,93	2,93	25,50
11	Λειβαδιά	15445	17949	19295	16,21	7,50	24,93
12	Σέρρες	39897	45213	50390	13,32	11,45	26,30
13	Τρίκαλα	34794	40857	48962	17,43	19,84	40,72
14	Καλαμάτα (Π.Σ)	40402	44920	47641	11,18	6,06	17,92
15	Κατερίνη (Π.Σ)	30512	40592	47011	33,04	15,81	54,07
16	Λαμία	37872	41047	44084	8,38	7,40	16,40
17	Ρόδος	32092	40392	43558	25,86	7,84	35,73
18	Κέρκυρα (Π.Σ)	30890	42001	40502	35,97	-3,57	31,12
19	Κομοτηνή	28896	34051	39927	17,84	17,26	38,17
20	Βέροια	29528	37087	38713	25,60	4,38	31,11
21	Δράμα	29692	36109	38546	21,61	6,75	29,82
22	Αλεξανδρούπολη	22995	34535	38220	50,18	10,67	66,21
23	Ξάνθη	24867	31541	37463	26,84	18,78	50,65
24	Κοζάνη	23240	30994	32010	33,36	3,28	37,74
25	Έδεσσα	13967	16054	17659	14,94	10,00	26,43
26	Καρδίτσα	25685	27291	30289	6,25	10,99	17,92
27	Χίος (Π.Σ)	30021	30422	29998	1,34	-1,39	-0,08
28	Πύργος	20599	21958	28660	6,60	30,52	39,13
29	Κόρινθος	20773	22658	27412	9,07	20,98	31,96
30	Μεσολόγγι	11614	10164	12103	-12,48	19,08	4,21
31	Ρέθυμνο (Π.Σ)	15476	20266	25135	30,95	24,03	62,41
32	Μυτιλήνη	23426	24115	24953	2,94	3,48	6,52
33	Τρίπολη	20209	21311	22463	5,45	5,41	11,15
34	Άρτα	19498	18283	21286	-6,23	16,43	9,17

Πίνακας 2.2.2: Πληθυσμιακή εξέλιξη των αστικών κέντρων της Ελλάδας άνω των 10.000 κατοίκων 1971-1991 (2η κατηγοριοποίηση)

35	Ερμούπολη (Π.Σ)	16082	16595	15940	3,19	-3,95	-0,88
36	Καστοριά	15407	17133	15710	11,20	-8,31	1,97
37	Σπάρτη (Π.Σ)	13432	14388	15531	7,12	7,94	15,63
38	Πρέβεζα	11439	12662	15119	10,69	19,40	32,17
39	Ζάκυνθος	9346	9767	10237	4,50	4,81	9,53
40	Κιλκίς	10538	11148	13128	5,79	17,76	24,58
41	Ναύπλιο	9281	10609	11897	14,31	12,14	28,19
42	Φλώρινα	11164	12562	12622	12,52	0,48	13,06
Υπόλοιπα κέντρα							
43	Αίγιο (Π.Σ)	23756	25723	28212	8,28	9,68	18,76
44	Πτολεμαΐδα	16588	22109	25195	33,28	13,96	51,89
45	Νάουσα	17375	19383	20279	11,56	4,62	16,71
46	Αμαλιάδα	14177	14698	15857	3,67	7,89	11,85
47	Ορεστιάδα	10727	12685	14783	18,25	16,54	37,81
48	Αλεξάνδρεια	8199	10543	13319	28,59	26,33	62,45
49	Ιεράπετρα	7887	10321	12519	30,86	17,56	58,73
50	Τόρναβος	10451	10965	12197	4,92	11,24	16,71
51	Άργος	18890	20702	22289	9,59	7,67	17,99
52	Ναύπακτος	8421	9766	10854	15,97	11,14	28,89
53	Αγρίνιο (Π.Σ)	41794	46568	52896	11,42	13,59	26,56
54	Γιαννιτσά	18151	21082	25392	16,15	20,44	39,89
55	Θήβα	15971	18672	19509	16,91	4,48	22,15
56	Κάλυμνος	9492	10118	15842	6,60	56,57	66,90
57	Κως	7828	11851	14714	51,39	24,16	87,97

***Σημείωση**

Τα αστικά κέντρα Ιωάννινα, Χαλκίδα, Κέρκυρα και Ρέθυμνο έχουν συμπεριληφθεί στα πολεοδομικά συγκροτήματα για το έτος 1991

Πίνακας 2.2.3: Κατανομή του πληθυσμού της Ελλάδας στα αστικά κέντρα

α/α	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ						
	Αστικά κέντρα	Απόλυτοι αριθμοί			% επί του συνολικού πληθυσμού		
		1η Κατηγοριοποίηση	1971	1981	1991	1971	1981
1	Π.Σ Πρωτευούσης	2540241	3048245	3072922	28,97	31,29	29,95
2	Υπόλοιπο Αττικής	106312	145305	192416	1,21	1,49	1,88
3	Θεσσα/νικη (Π.Σ)	557360	706180	749048	6,36	7,25	7,30
Μεσαίες πόλεις							
4	Πάτρα (Π.Σ)	120847	154596	170452	1,38	1,59	1,66
5	Ηράκλειο (Π.Σ)	84710	110958	126907	0,97	1,14	1,24
6	Βόλος (Π.Σ)	88295	107451	116031	1,01	1,10	1,13
7	Λάρισα	72336	102048	113090	0,82	1,05	1,10
Πρωτεύουσες Νομών							
8	Χανιά (Π.Σ)	53026	64740	72092	0,60	0,66	0,70
9	Ιωάννινα (Π.Σ)	46092	61729	68072	0,53	0,63	0,66
10	Χαλκίδα (Π.Σ)	42957	62780	62857	0,49	0,64	0,61
11	Καβάλα	46234	56375	58025	0,53	0,58	0,57
12	Λειβαδιά	15445	17949	19295	0,18	0,18	0,19
13	Σέρρες	39897	45213	50390	0,45	0,46	0,49
14	Τρίκαλα	34794	40857	48962	0,40	0,42	0,48
15	Καλαμάτα (Π.Σ)	40402	44920	47641	0,46	0,46	0,46
16	Κατερίνη (Π.Σ)	30512	40592	47011	0,35	0,42	0,46
17	Λαμία	37872	41047	44084	0,43	0,42	0,43
18	Ρόδος	32092	40392	43558	0,37	0,41	0,42
19	Κέρκυρα (Π.Σ)	30890	42001	40502	0,35	0,43	0,39
20	Κομοτηνή	28896	34051	39927	0,33	0,35	0,39
21	Βέροια	29528	37087	38713	0,34	0,38	0,38
22	Δράμα	29692	36109	38546	0,34	0,37	0,38
23	Αλεξανδρούπολη	22995	34535	38220	0,26	0,35	0,37
24	Ξάνθη	24867	31541	37463	0,28	0,32	0,37
25	Κοζάνη	23240	30994	32010	0,27	0,32	0,31
26	Έδεσσα	13967	16054	17659	0,16	0,16	0,17
27	Καρδίτσα	25685	27291	30289	0,29	0,28	0,30
28	Χίος (Π.Σ)	30021	30422	29998	0,34	0,31	0,29
29	Πύργος	20599	21958	28660	0,23	0,23	0,28
30	Κόρινθος	20773	22658	27412	0,24	0,23	0,27
31	Μεσσολόγγι	11614	10164	12103	0,13	0,10	0,12
32	Ρέθυμνο (Π.Σ)	15476	20266	25135	0,18	0,21	0,24
33	Μυτιλήνη	23426	24115	24953	0,27	0,25	0,24
34	Τρίπολη	20209	21311	22463	0,23	0,22	0,22
35	Άρτα	19498	18283	21286	0,22	0,19	0,21
36	Ερμούπολη (Π.Σ)	16082	16595	15940	0,18	0,17	0,16
37	Καστοριά	15407	17133	15710	0,18	0,18	0,15
38	Σπάρτη (Π.Σ)	13432	14388	15531	0,15	0,15	0,15
39	Πρέβεζα	11439	12662	15119	0,13	0,13	0,15
40	Ζάκυνθος	9346	9767	10237	0,11	0,10	0,10
41	Κιλκίς	10538	11148	13128	0,12	0,11	0,13
42	Ναύπλιο	9281	10609	11897	0,11	0,11	0,12
43	Φλώρινα	11164	12562	12622	0,13	0,13	0,12

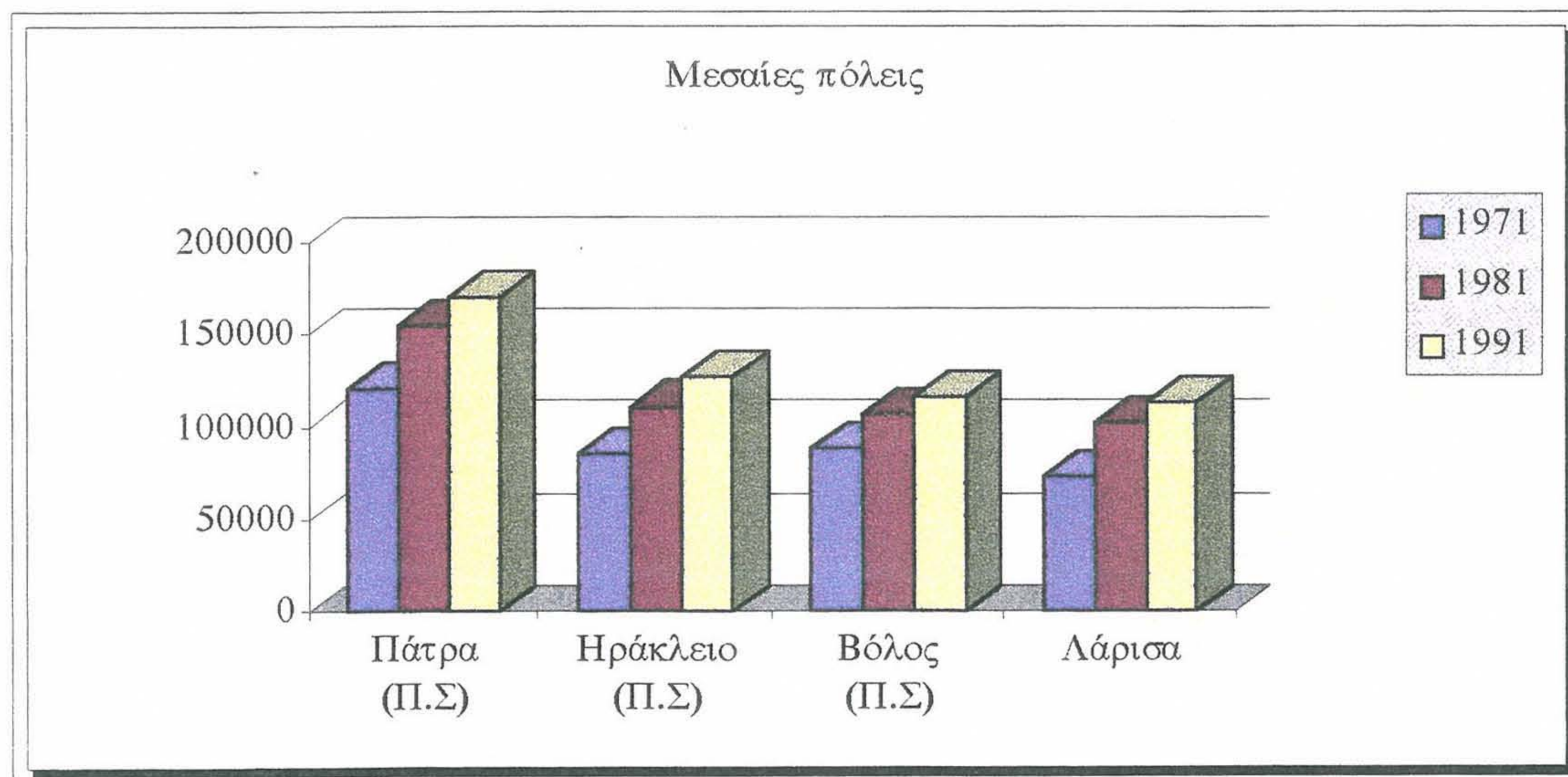
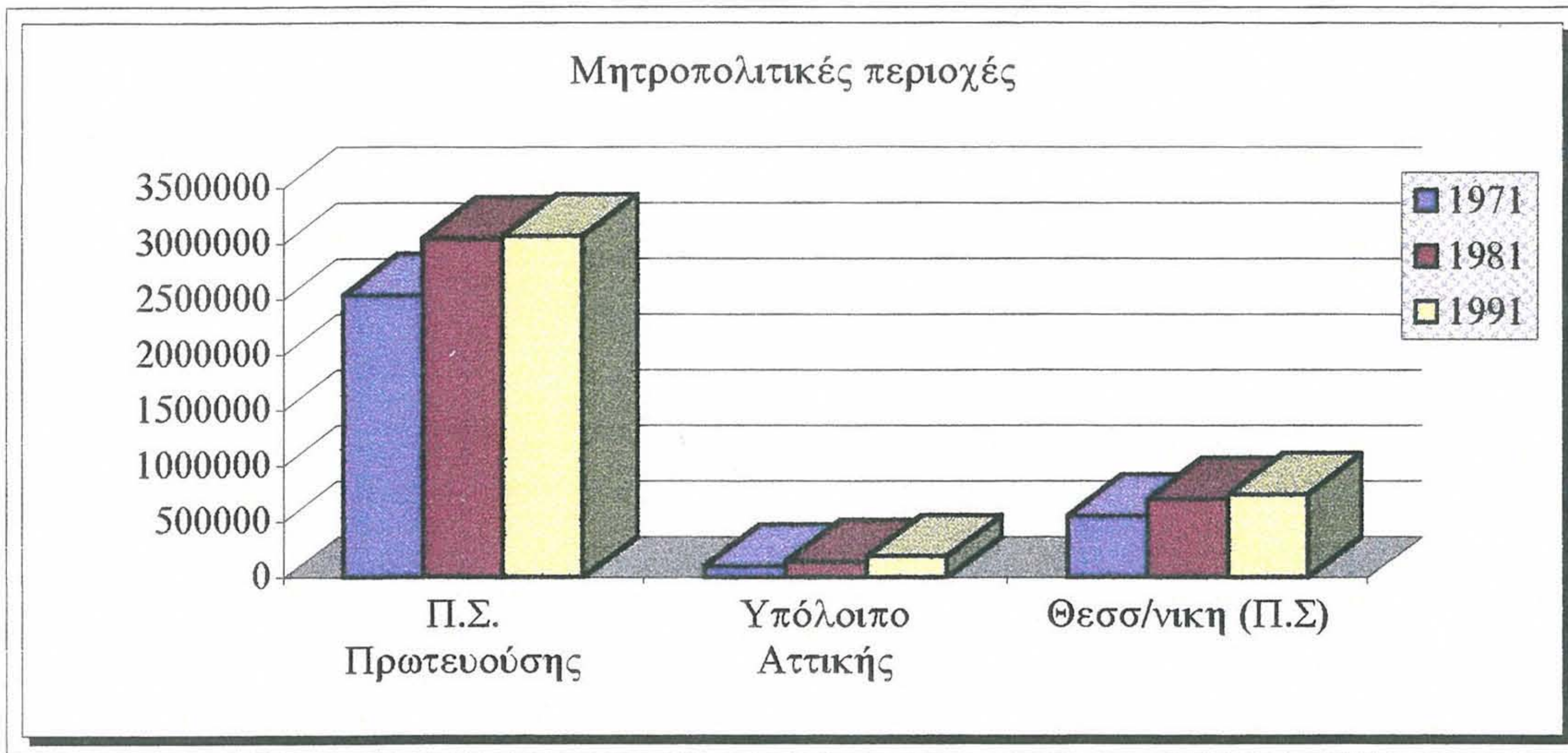
Πίνακας 2.2.3: Κατανομή του πληθυσμού της Ελλάδας στα αστικά κέντρα

<i>Υπόλοιπα κέντρα</i>							
44	Αίγιο (Π.Σ)	23756	25723	28212	0,27	0,26	0,27
45	Πτολεμαΐδα	16588	22109	25195	0,19	0,23	0,25
46	Νάουσα	17375	19383	20279	0,20	0,20	0,20
47	Αμαλιάδα	14177	14698	15857	0,16	0,15	0,15
48	Ορεστιάδα	10727	12685	14783	0,12	0,13	0,14
49	Αλεξάνδρεια	8199	10543	13319	0,09	0,11	0,13
50	Ιεράπετρα	7887	10321	12519	0,09	0,11	0,12
51	Τύρναβος	10451	10965	12197	0,12	0,11	0,12
52	Άργος	18890	20702	22289	0,22	0,21	0,22
53	Ναύπακτος	8421	9766	10854	0,10	0,10	0,11
54	Αγρίνιο (Π.Σ)	41794	46568	52896	0,48	0,48	0,52
55	Γιαννιτιά	18151	21082	25392	0,21	0,22	0,25
56	Θήβα	15971	18672	19509	0,18	0,19	0,19
57	Κάλυμνος	9492	10118	15842	0,11	0,10	0,15
58	Κως	7828	11851	14714	0,09	0,12	0,14
	Πληθυσμός χώρας	8768641	9740417	10259900			

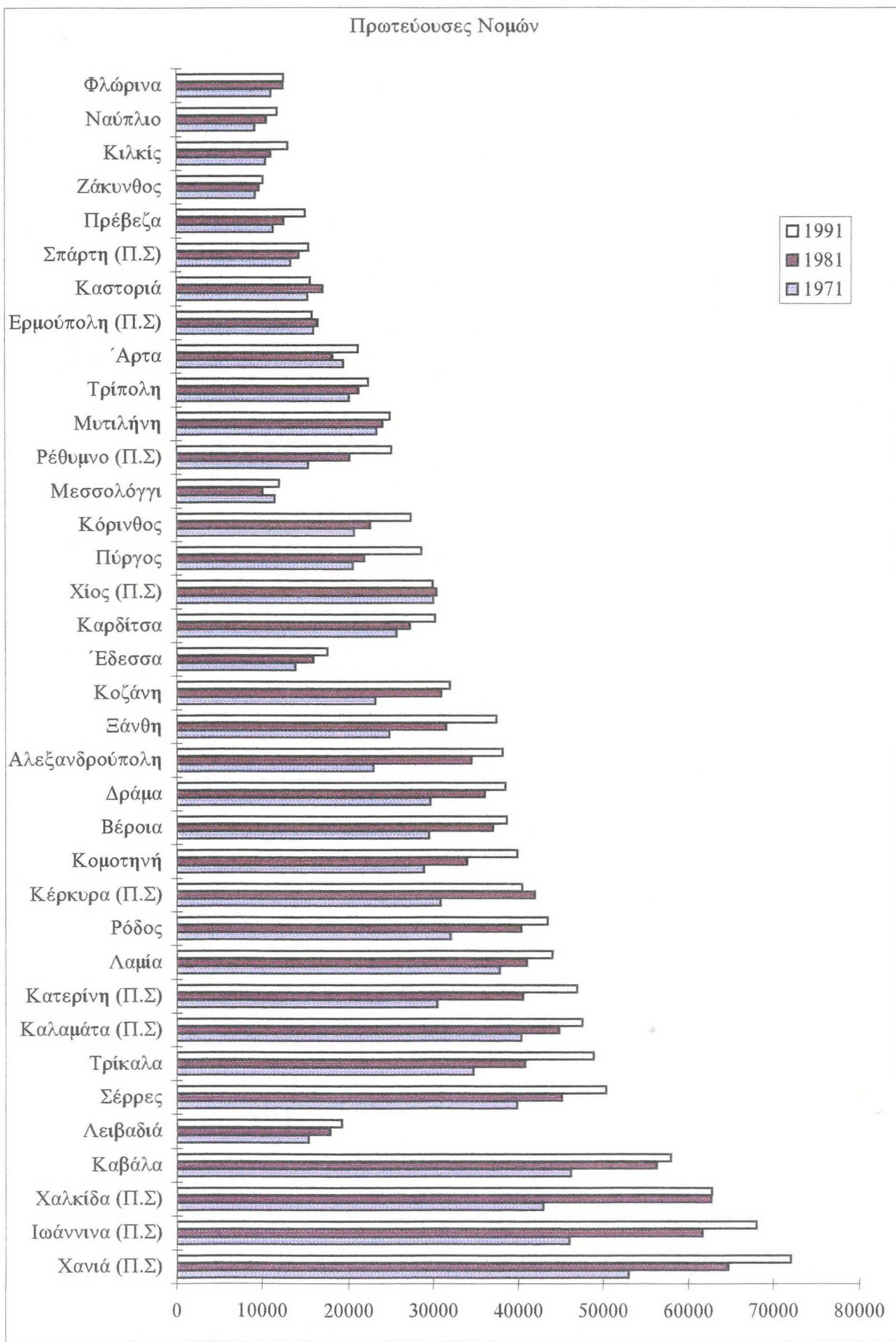
*** Σημείωση**

Τα αστικά κέντρα Ιωάννινα, Κέρκυρα, Ρέθυμνο, Χαλκίδα συμπεριλαμβάνονται στα Πολεοδομικά Συγκροτήματα το 1991

Διάγραμμα 2.2.1: Πληθυσμιακή εξέλιξη των αστικών κέντρων της Ελλάδας 1971-1991

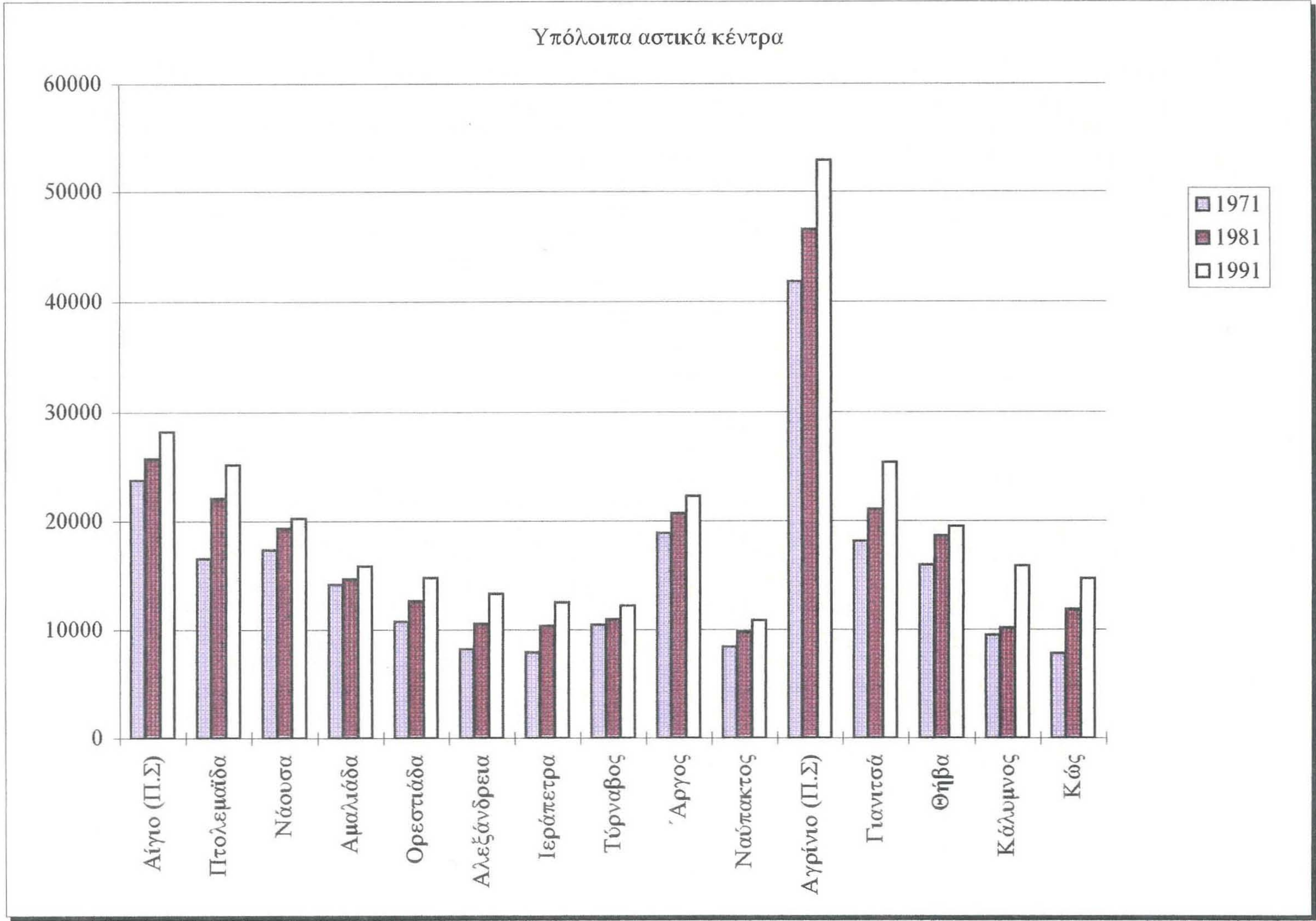

Διάγραμμα 2.2.1 (συνέχεια)

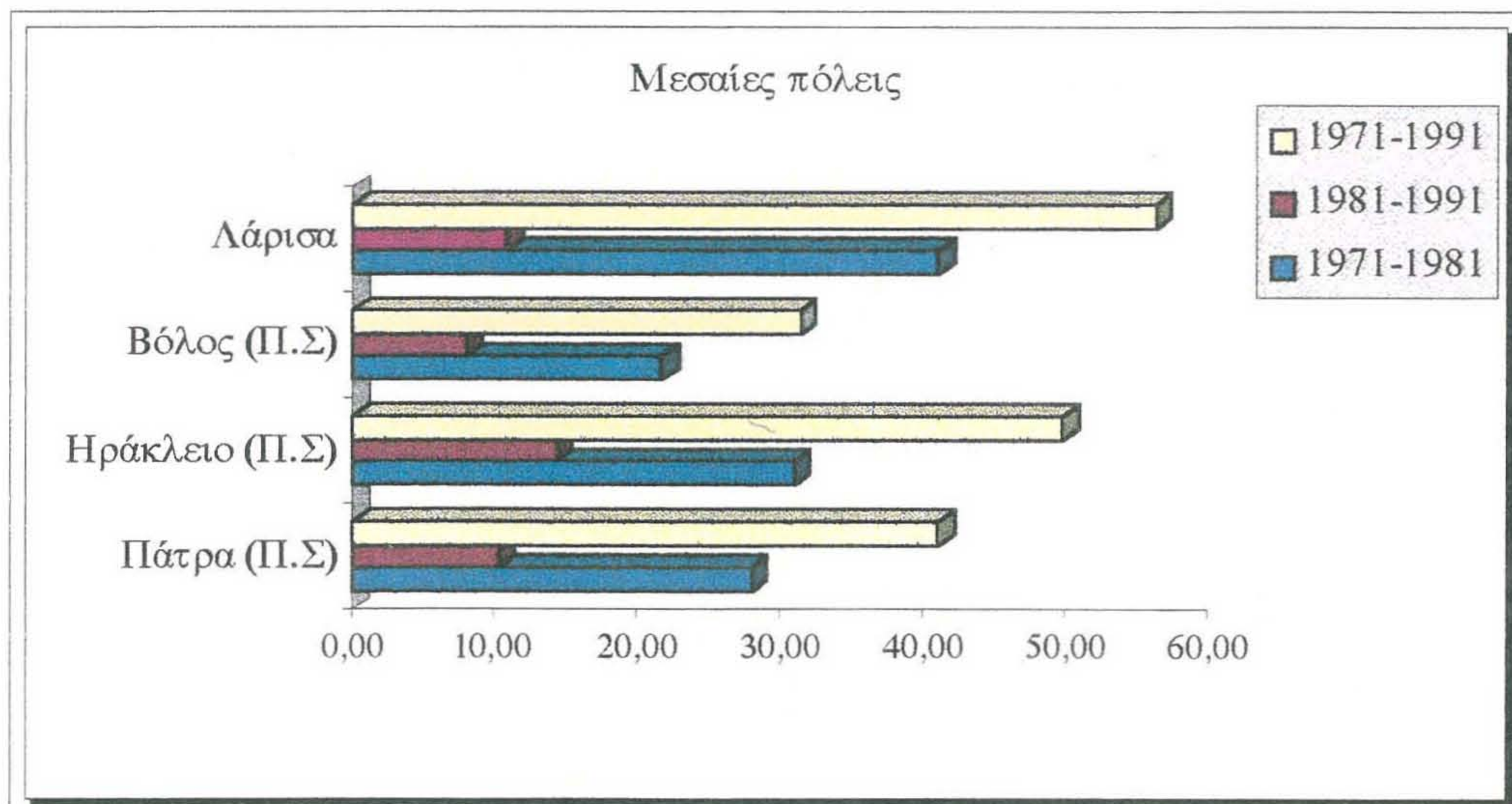
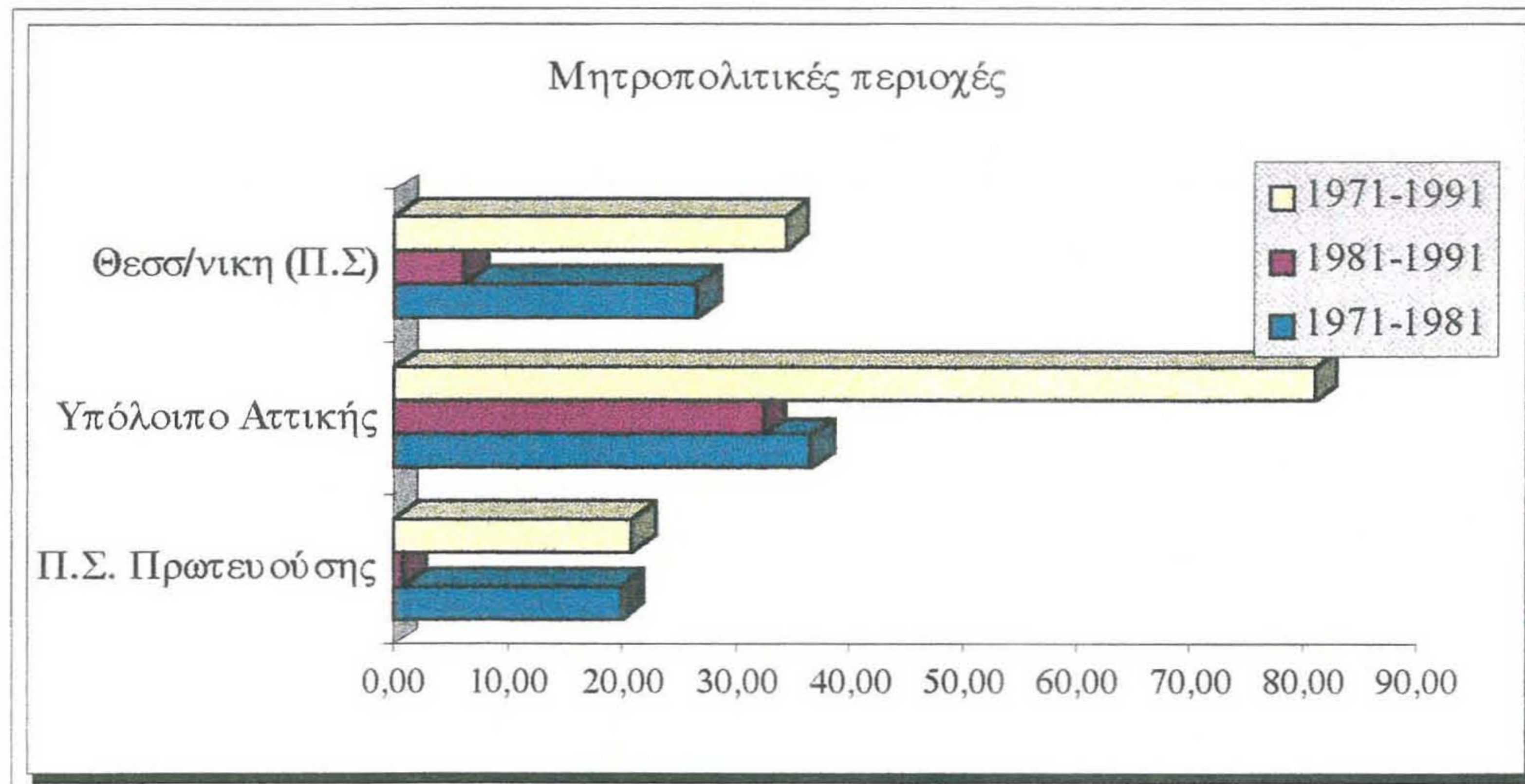
Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε, Ιδία Επεξεργασία

Διάγραμμα 2.2.1 (συνέχεια)

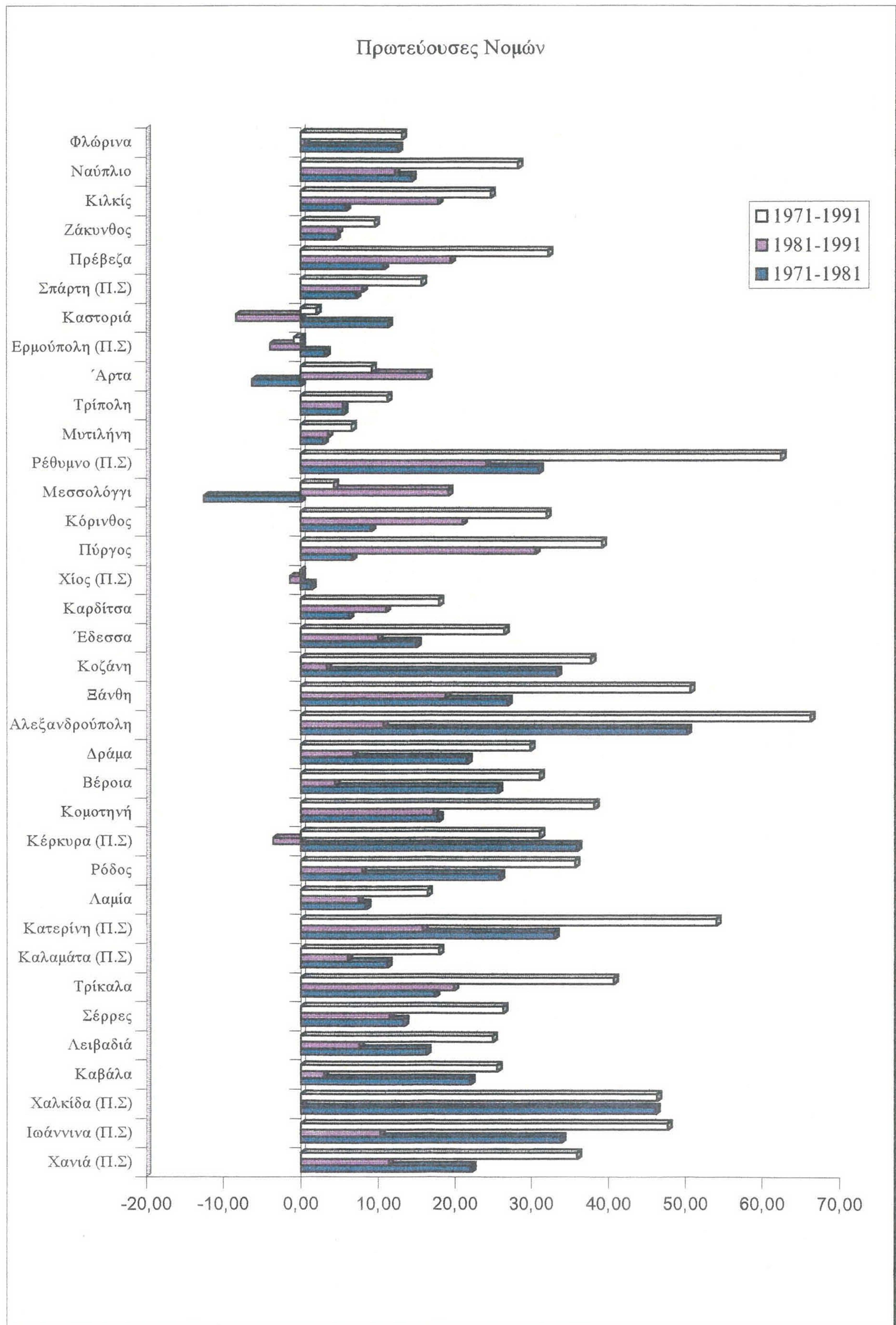

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε, Ιδία Επεξεργασία

Διάγραμμα 2.2.2: Ρυθμοί μεταβολής πληθυσμού στα αστικά κέντρα της Ελλάδας 1971-1991

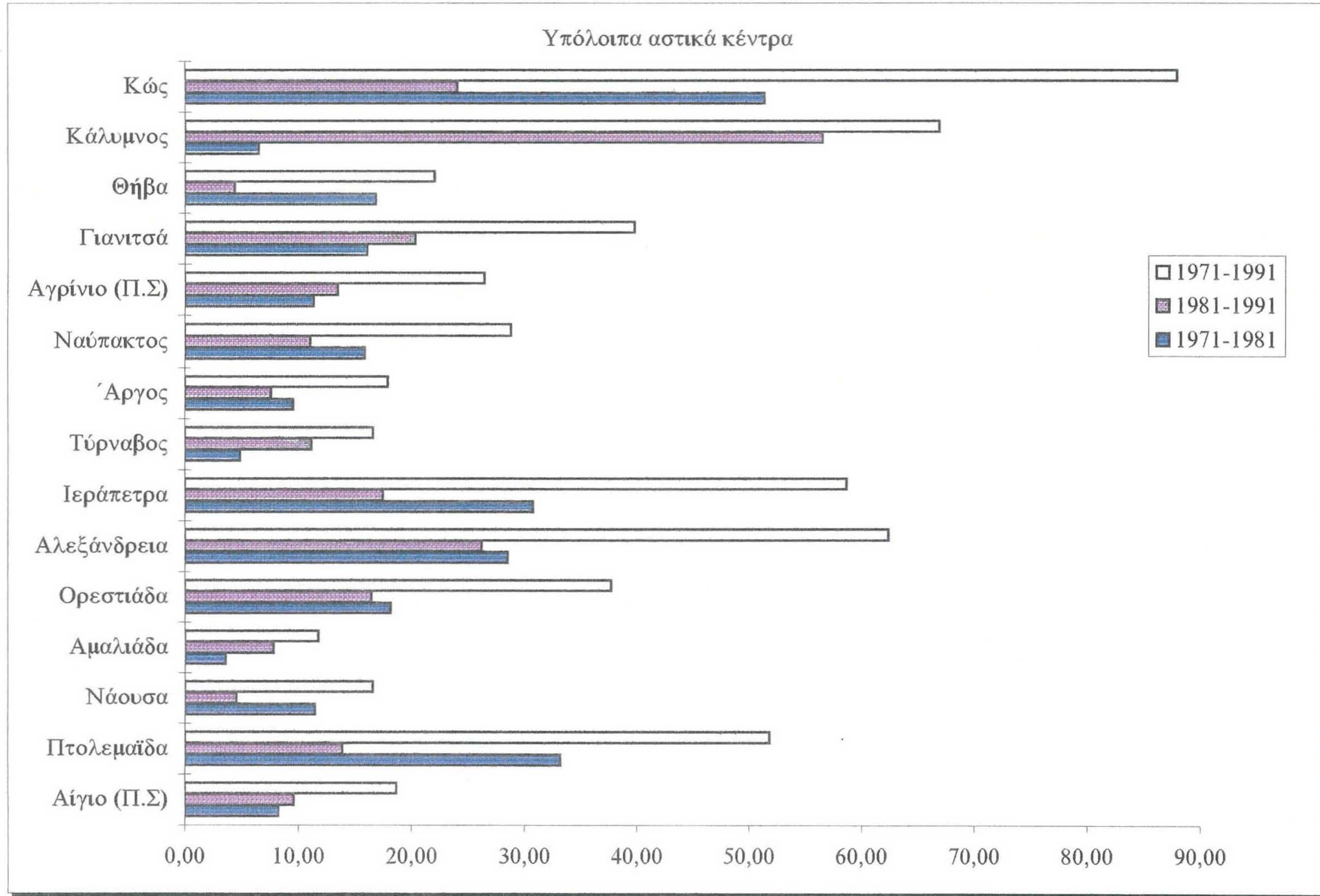

Διάγραμμα 2.2.2 (συνέχεια)

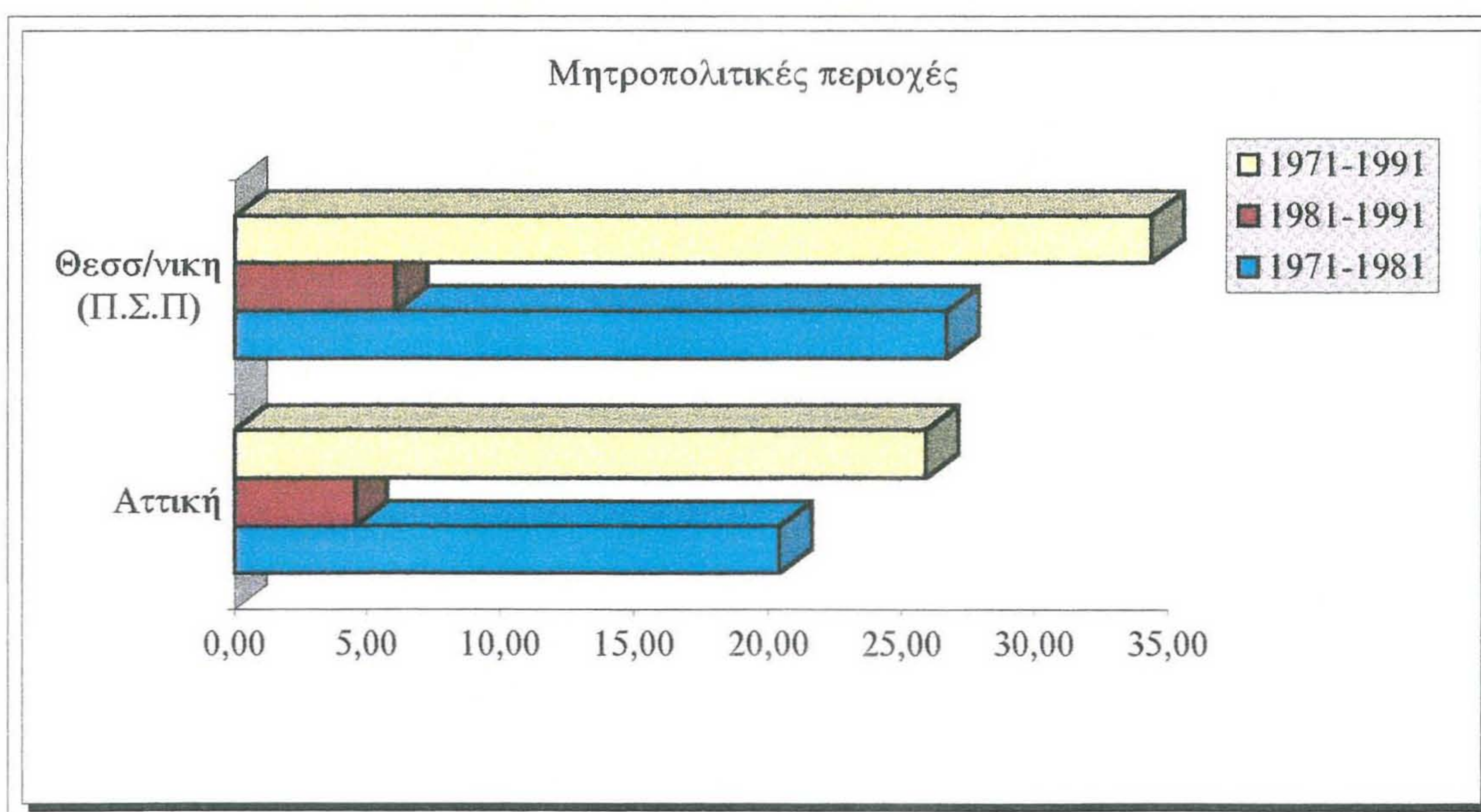
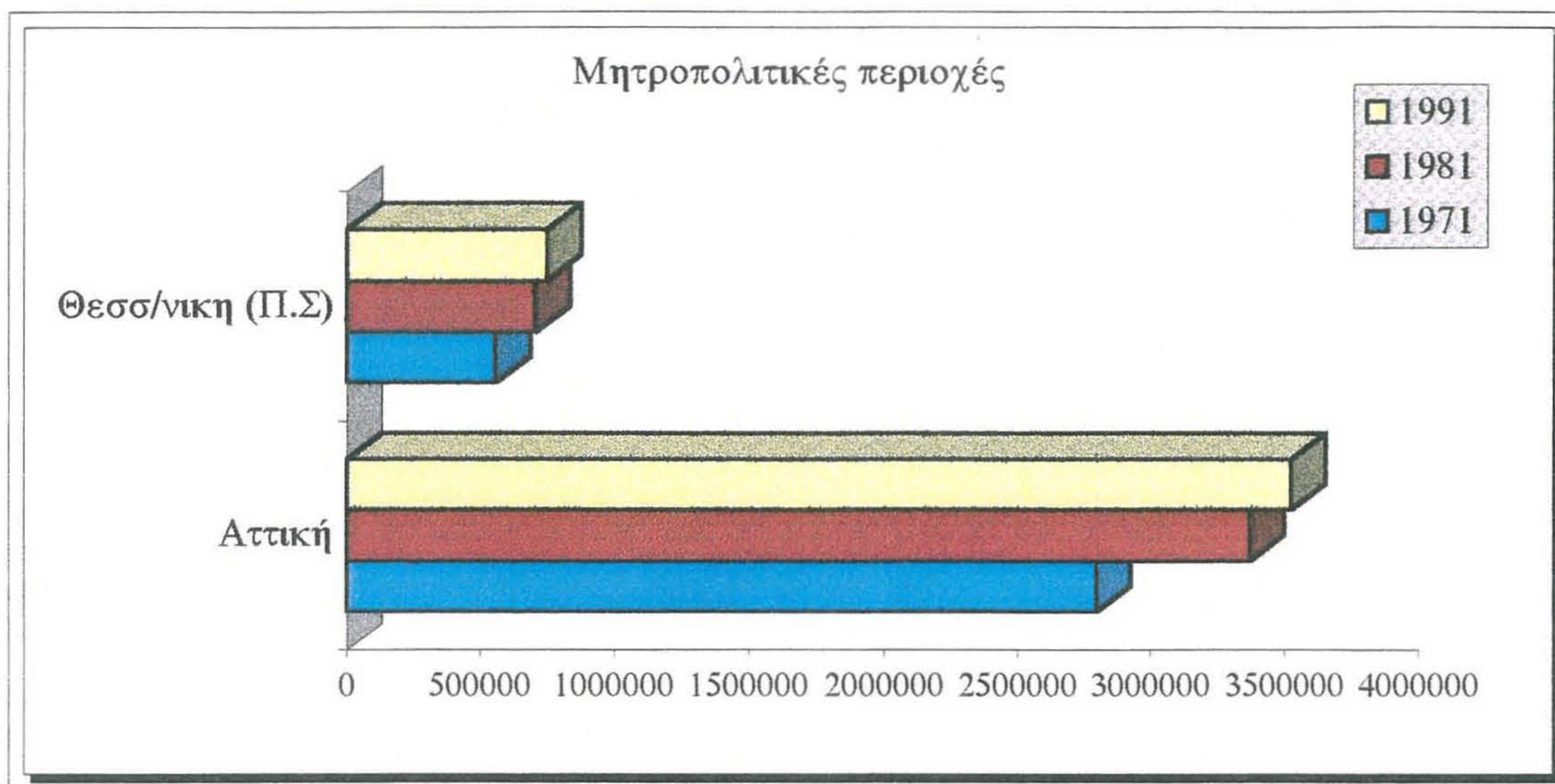
Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε, Ιδία Επεξεργασία

Διάγραμμα 2.2.2 (συνέχεια)

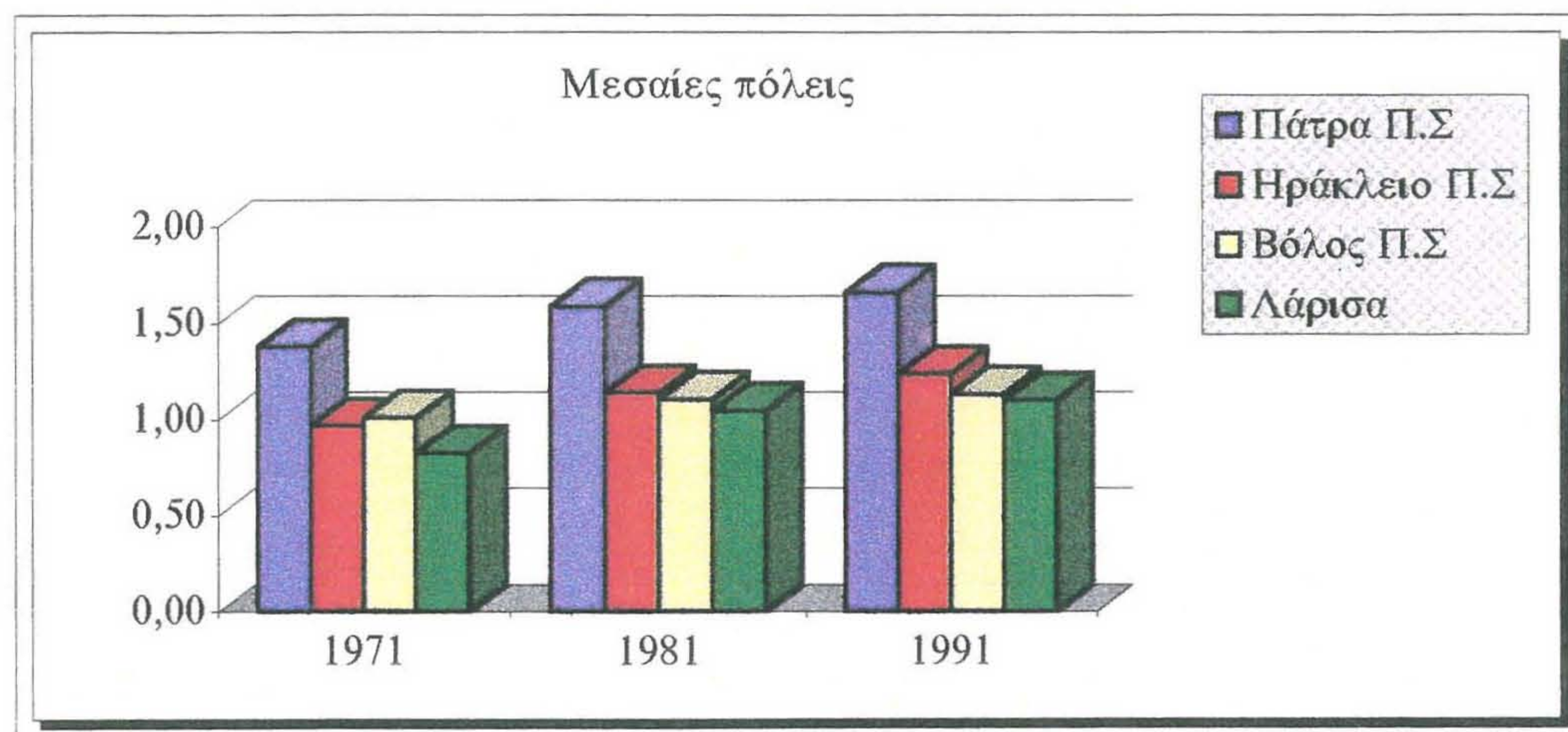
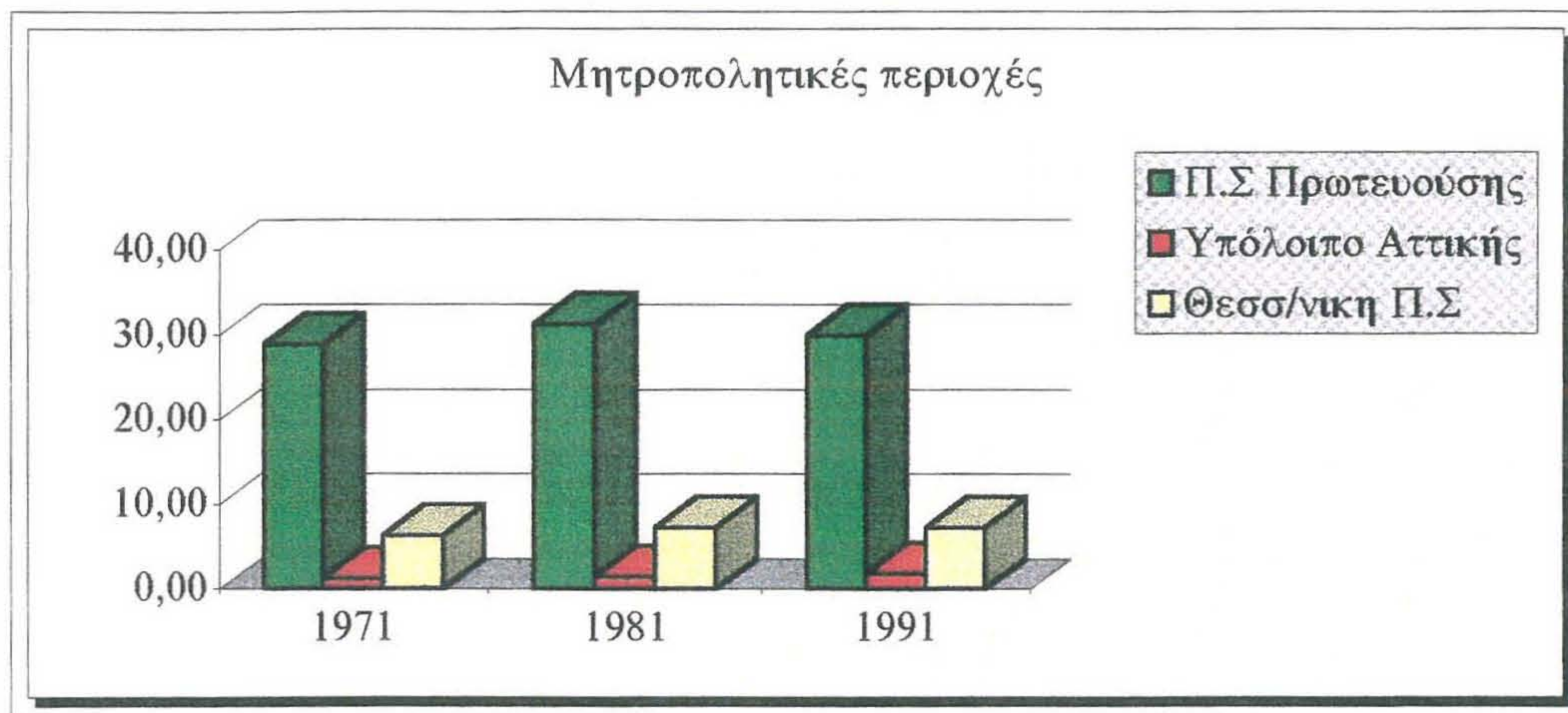
Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε, Ιδία Επεξεργασία

Διάγραμμα 2.2αβ: Πληθυσμιακή εξέλιξη και ρυθμοί μεταβολής στις μητροπολιτικές περιοχές

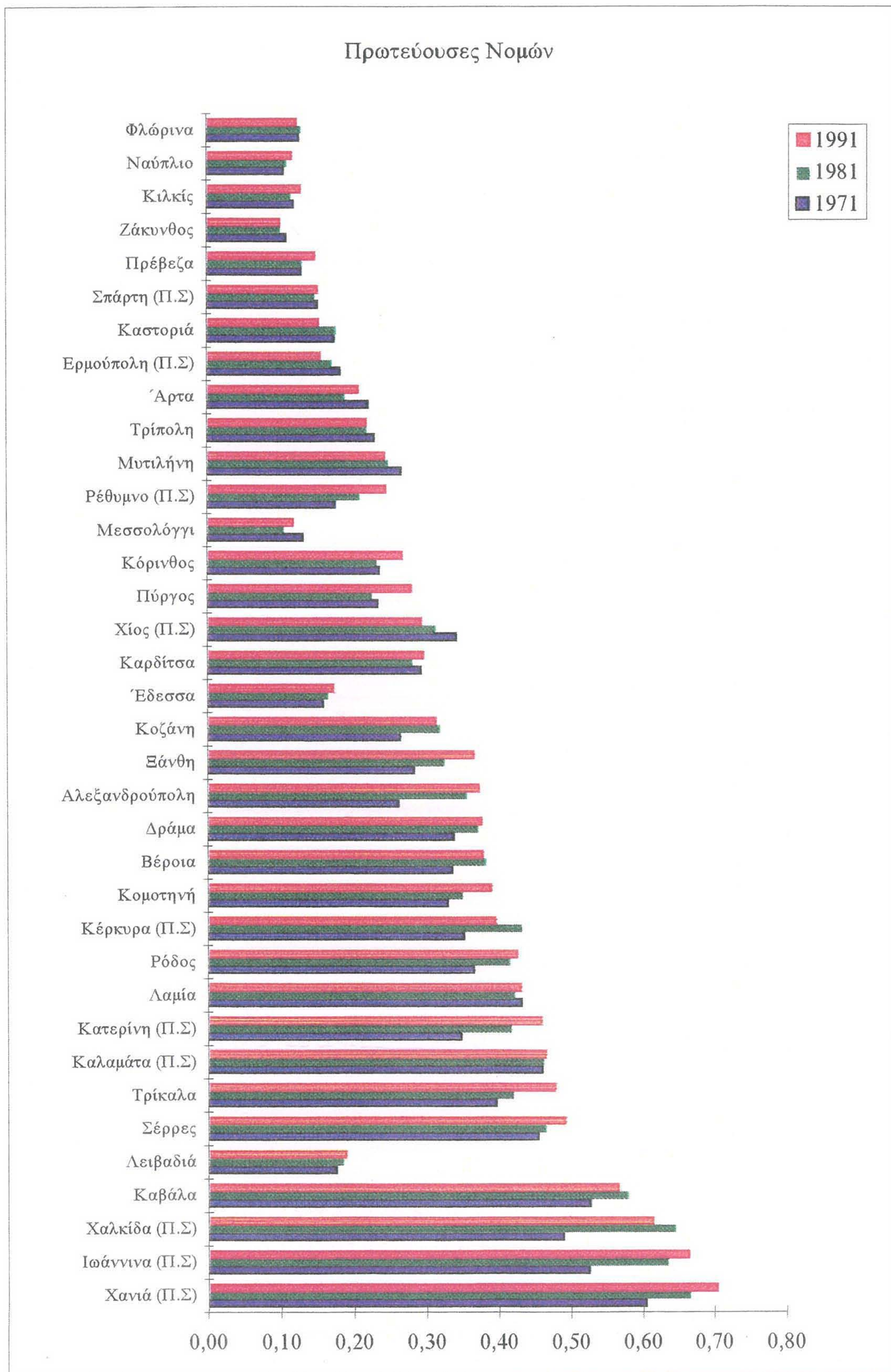

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε, Ιδία Επεξεργασία

Διάγραμμα 2.2.3: Κατανομή πληθυσμού της Ελλάδας στα αστικά κέντρα

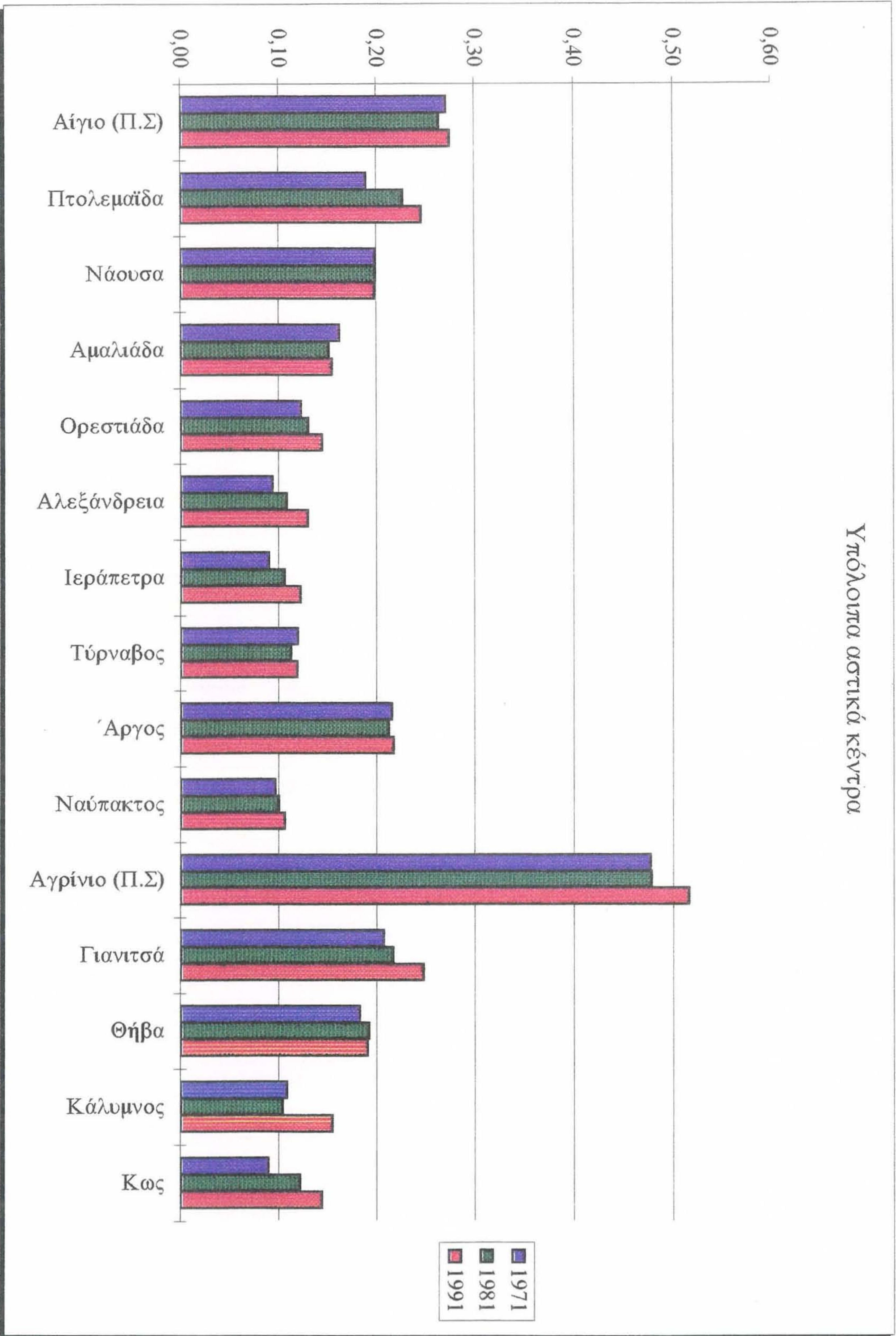

Διάγραμμα 2.2.3 (συνέχεια)

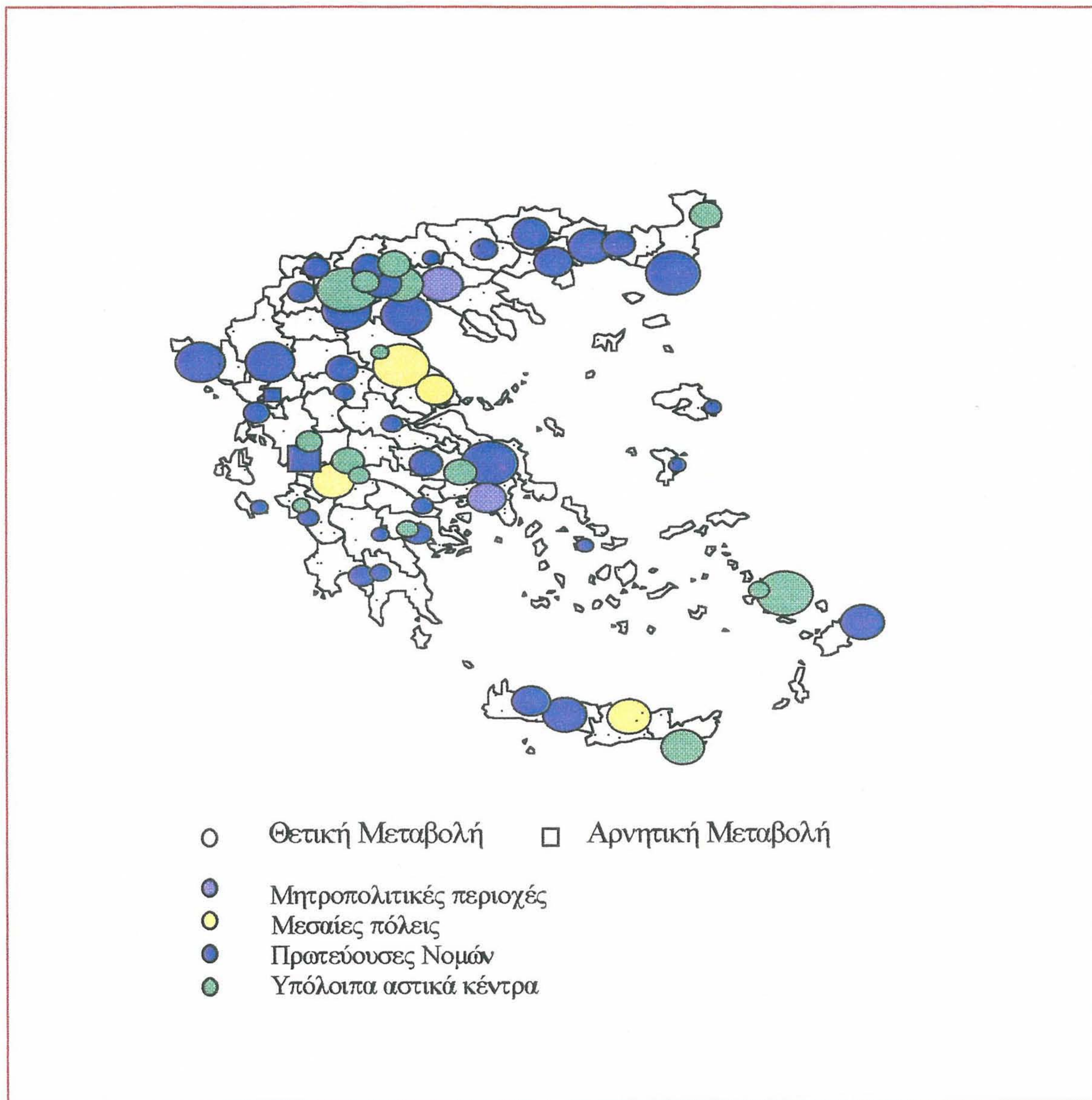
Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε, Ιδία Επεξεργασία

Διάγραμμα 2.2.3 (συνέχεια)

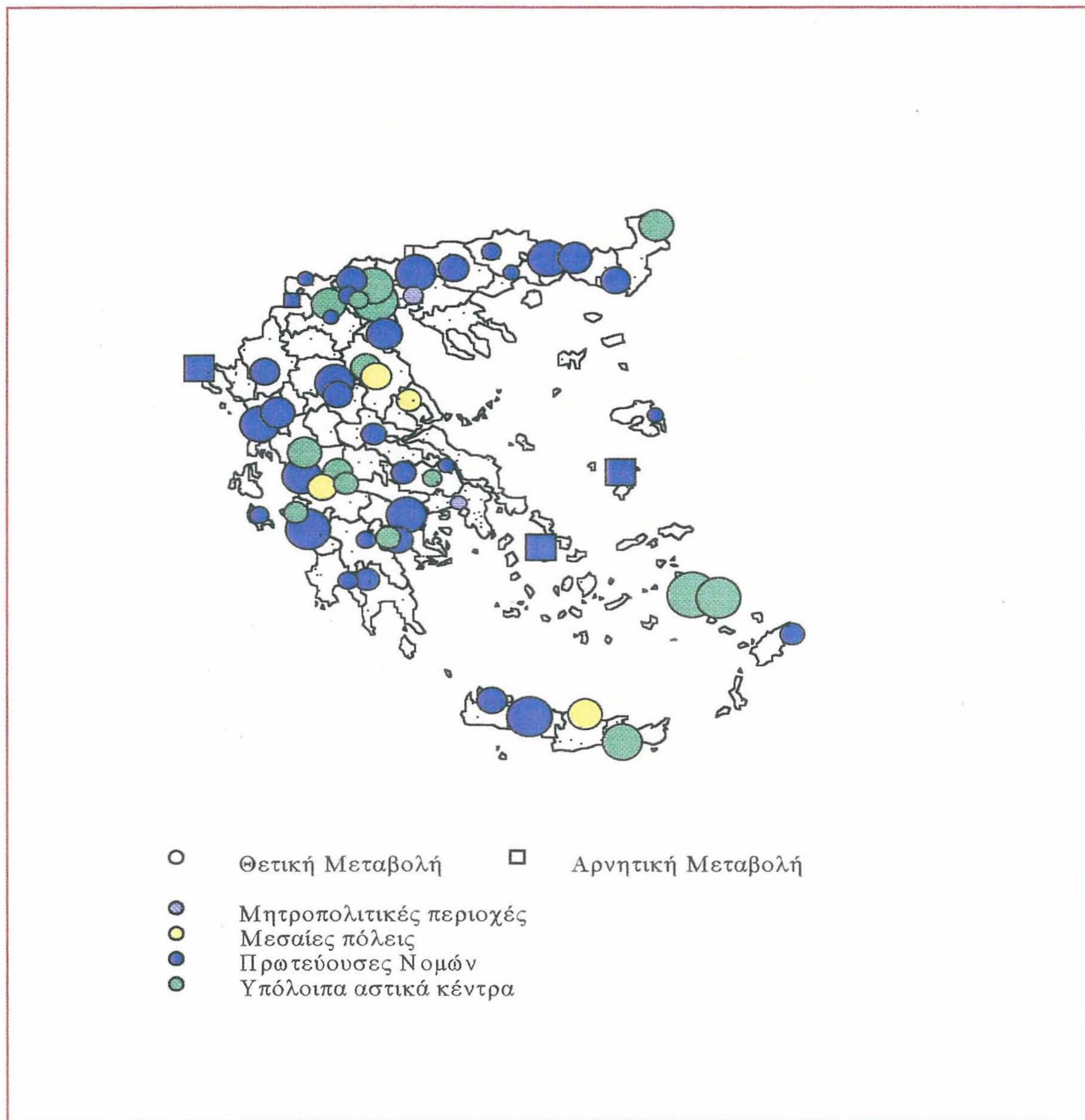

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε, Ιδία Επεξεργασία

Χάρτης 2.2.1α
Μεταβολή Πληθυσμού 1971-1981

Χάρτης 2.2.1β
Μεταβολή Πληθυσμού 1981-1991

Πίνακας 2.2.4: Οικονομικά ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός, ποσοστά απασχόλησης και ανεργίας στα αστικά κέντρα της Ελλάδας 1981,1991

α/α	Αστικά κέντρα	Οικονομικώς ενεργοί				Οικονομικώς μη ενεργοί	% Απασχ. επί οικον. ενεργού	% δηλωμένης Ανεργίας	Οικονομικώς ενεργοί				% Απασχολ. επί οικον. ενεργού	% δηλωμένης ανεργίας	
				Ανεργοί							Ανεργοί				
		Σύν.	Απασχολ.	Σύν.	Απ' αυτούς νέοι				Σύν.	Απασχολ.	Σύν.	Απασχολ.			
1981								1991							
1	Π.Σ Πρωτευούσης	1064942	1005795	59147	27709	1462792	94,45	5,55	1186216	1086091	100125	91,56	8,44		
2	Υπόλοιπο Αττικής	111727	106658	5069	2419	162268	95,46	4,54	163438	149770	13668	91,64	8,36		
3	Θεσσαλική (Π.Σ)	242954	227816	15138	7675	346910	93,77	6,23	294131	269973	24158	91,79	8,21		
Μεσαίες πόλεις															
4	Πάτρα (Π.Σ)	53486	50854	2632	1670	71003	95,08	4,92	62092	55244	6848	88,97	11,03		
5	Ηράκλειο (Π.Σ)	36937	35589	1348	774	48845	96,35	3,65	48467	44794	3673	92,42	7,58		
6	Βόλος (Π.Σ)	36058	34404	1654	1010	53071	95,41	4,59	40882	36863	4019	90,17	9,83		
7	Λάρισα	34806	33017	1789	980	46438	94,86	5,14	42338	38652	3686	91,29	8,71		
Πρωτεύουσες Νομών															
8	Χανιά (Π.Σ)	19063	18179	884	583	29243	95,36	4,64	25728	23759	1969	92,35	7,65		
9	Ιωάννινα (Π.Σ)	15702	14472	1230	792	24638	92,17	7,83	24401	21353	3048	87,51	12,49		
10	Χαλκίδα (Π.Σ)	17462	16963	499	322	21529	97,14	2,86	23316	21048	2268	90,27	9,73		
11	Καβάλα	18360	17560	800	444	27366	95,64	4,36	21580	19365	2215	89,74	10,26		
12	Λειβαδιά	6003	5831	172	112	8235	97,13	2,87	7161	6535	626	91,26	8,74		
13	Σέρρες	15119	14114	1005	564	21430	93,35	6,65	18936	17092	1844	90,26	9,74		
14	Τρίκαλα	14799	13867	932	650	21291	93,70	6,30	17393	15629	1764	89,86	10,14		
15	Καλαμάτα (Π.Σ)	14221	13658	563	401	19575	96,04	3,96	17958	16267	1691	90,58	9,42		
16	Κατερίνη (Π.Σ)	12376	11664	712	350	19153	94,25	5,75	18274	16496	1778	90,27	9,73		
17	Λαμία	13218	12716	502	321	19459	96,20	3,80	15475	13657	1818	88,25	11,75		
18	Ρόδος	15071	14531	540	278	17419	96,42	3,58	17643	16699	944	94,65	5,35		
19	Κέρκυρα (Π.Σ)	12902	12432	470	263	17551	96,36	3,64	14913	13791	1122	92,48	7,52		
20	Κομοτηνή	12441	11860	581	290	17691	95,33	4,67	14170	12848	1322	90,67	9,33		
21	Βέροια	13050	12388	662	361	18252	94,93	5,07	14811	13247	1564	89,44	10,56		
22	Δράμα	12258	11430	828	557	17933	93,25	6,75	14387	12733	1654	88,50	11,50		
23	Αλεξανδρούπολη	10613	10096	517	335	15102	95,13	4,87	13660	12304	1356	90,07	9,93		
24	Ξάνθη	11328	10613	715	324	15323	93,69	6,31	14162	12614	1548	89,07	10,93		
25	Κοζάνη	10439	10006	433	270	14993	95,85	4,15	11549	10144	1405	87,83	12,17		
26	Έδεσσα	5937	5567	370	250	8210	93,77	6,23	6458	5794	664	89,72	10,28		
27	Καρδίτσα	9449	8924	525	365	12543	94,44	5,56	10629	9489	1140	89,27	10,73		

Πίνακας 2.2.4: (συνέχεια)

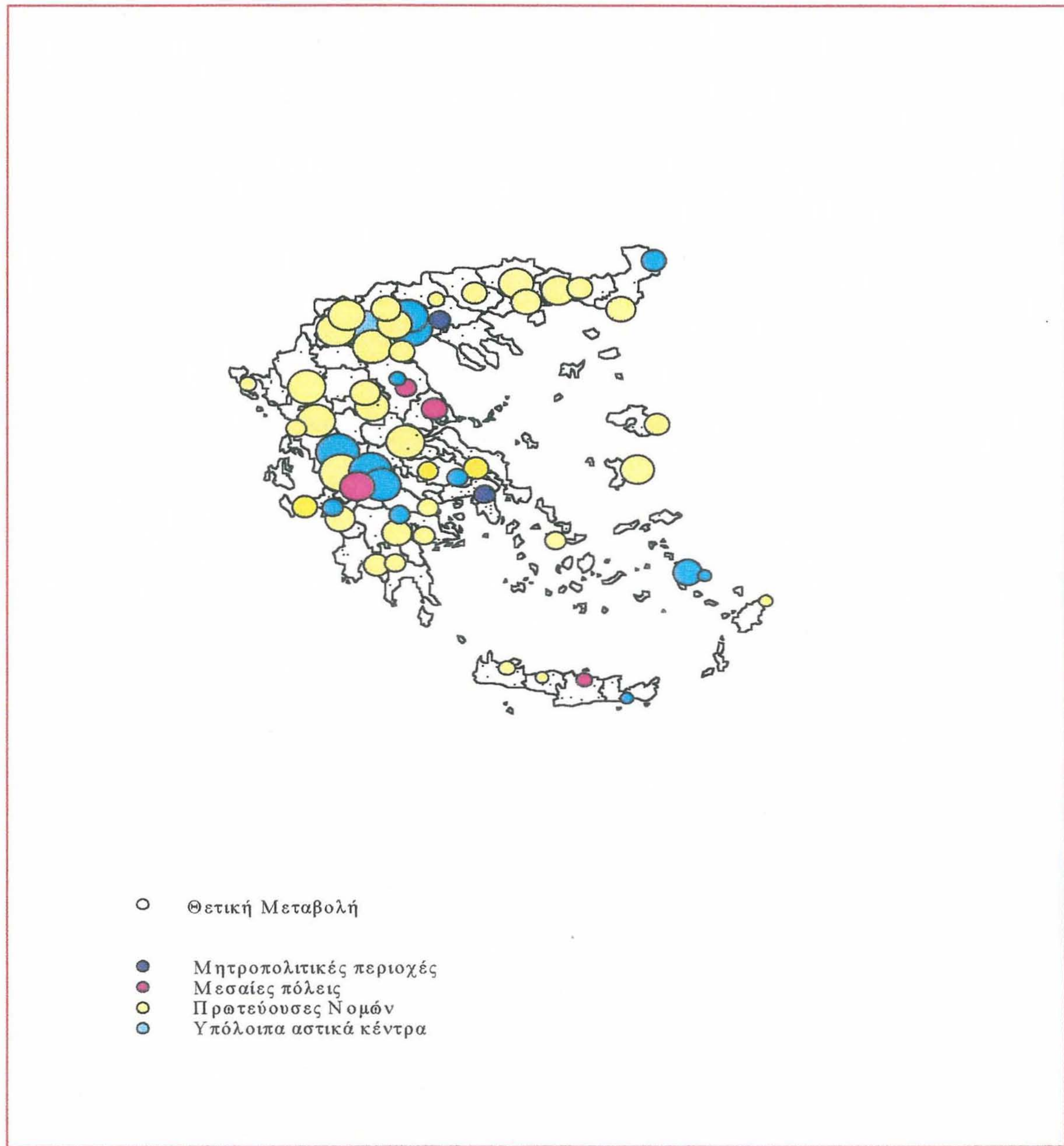
28	Χίος (Π.Σ)	7500	7244	256	103	16952	96,59	3,41	8409	7501	908	89,20	10,80
29	Πύργος	7447	7103	344	222	10612	95,38	4,62	10252	9206	1046	89,80	10,20
30	Κόρινθος	8587	8167	420	190	10317	95,11	4,89	10385	9471	914	91,20	8,80
31	Μεσολόγγι	3784	3562	222	161	5337	94,13	5,87	4316	3699	617	85,70	14,30
32	Ρέθυμνο (Π.Σ)	5911	5679	232	161	8394	96,08	3,92	9727	9151	576	94,08	5,92
33	Μυτιλήνη	7813	7519	294	202	13792	96,24	3,76	8230	7434	796	90,33	9,67
34	Τρίπολη	7330	7065	265	234	10420	96,38	3,62	8115	7313	802	90,12	9,88
35	Άρτα	6603	6090	513	311	9011	92,23	7,77	7528	6605	923	87,74	12,26
36	Ερμούπολη (Π.Σ)	5648	5411	237	112	8077	95,80	4,20	5154	4698	456	91,15	8,85
37	Καστοριά	7365	7261	104	83	8793	98,59	1,41	6340	5571	769	87,87	12,13
38	Σπάρτη (Π.Σ)	5293	4903	390	290	7341	92,63	7,37	5824	5337	487	91,64	8,36
39	Πρέβεζα	4482	4260	222	132	6286	95,05	4,95	6026	5533	493	91,82	8,18
40	Ζάκυνθος	3592	3424	168	166	4174	95,32	4,68	4023	3653	370	90,80	9,20
41	Κιλκίς	4316	4101	215	124	4906	95,02	4,98	5325	4966	359	93,26	6,74
42	Ναύπλιο	3535	3430	105	64	4781	97,03	2,97	4736	4347	389	91,79	8,21
43	Φλώρινα	3797	3616	181	120	6352	95,23	4,77	4540	3981	559	87,69	12,31
Υπόλοιπα κέντρα													
44	Αίγιο (Π.Σ)	8544	8244	300	240	12392	96,49	3,51	10336	9028	1308	87,35	12,65
45	Πτολεμαίδα	6446	5988	458	295	10760	92,89	7,11	8305	7124	1181	85,78	14,22
46	Νάουσα	6853	6583	270	180	9277	96,06	3,94	7822	6762	1060	86,45	13,55
47	Αμαλιάδα	5773	5493	280	210	7062	95,15	4,85	5824	5317	507	91,29	8,71
48	Ορεστιάδα	5210	5038	172	112	6030	96,70	3,30	5610	5101	509	90,93	9,07
49	Αλεξάνδρεια	3834	3503	331	130	5628	91,37	8,63	5259	4563	696	86,77	13,23
50	Ιεράπετρα	3909	3797	112	80	4377	97,13	2,87	5353	5189	164	96,94	3,06
51	Τύρναβος	3660	3440	220	180	5020	93,99	6,01	4399	4048	351	92,02	7,98
52	Άργος	7697	7456	241	111	9988	96,87	3,13	8581	7872	709	91,74	8,26
53	Ναύπακτος	2862	2752	110	60	5019	96,16	3,84	3690	3181	509	86,21	13,79
54	Αγρίνιο (Π.Σ)	15542	14364	1178	665	19954	92,42	7,58	19153	16569	2584	86,51	13,49
55	Γιαννιτά	8271	7860	411	370	10118	95,03	4,97	9853	8690	1163	88,20	11,80
56	Θήβα	6120	5929	191	111	7883	96,88	3,12	7166	6574	592	91,74	8,26
57	Κάλυμνος	3762	3682	80	40	7891	97,87	2,13	4520	4053	467	89,67	10,33
58	Κως	4011	3910	101	51	5366	97,48	2,52	5923	5649	274	95,37	4,63

Σημείωση:

*Τα αστικά κέντρα Ιωάννινα, Χαλκίδα,Κέρκυρα, και Ρέθυμνο έχουν προστεθεί στον αριθμό των πολεοδομικά συγκροτήματα το 1991.

*Ορισμένοι δήμοι και κοινότητες που έχουν προστεθεί στα παραπάνω πολεοδομικά συγκροτήματα δεν έχουν ληφθεί υπόψη στα δεδομένα λόγω αδυναμίας συλλογής στοιχείων.

Χάρτης 2.2.2α
Ανεργία 1991

Πίνακας 2.2.5: Μεταβολή της απασχόλησης 1981-1991 στα αστικά κέντρα της Ελλάδας

α/α	Αστικά κέντρα	ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ			ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ			ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ		
		1981	1991	ΜΕΤΑΒΟΛΗ (%) 81-91	1981	1991	ΜΕΤΑΒΟΛΗ (%) 81-91	1981	1991	ΜΕΤΑΒΟΛΗ (%) 81-91
1	Π.Σ. Πρωτευούσης	4699	4556	-3,043	396333	272481	-31,249	611398	743241	21,564
2	Υπόλοιπο Αττικής	14915	12960	-13,108	48164	48549	0,799	40582	77010	89,764
3	Θεσσα/νικη (Π.Σ)	2484	2251	-9,380	101273	87914	-13,191	122233	167200	36,788
Μεσαίες πόλεις										
4	Πάτρα (Π.Σ)	2368	1132	-52,196	23191	15623	-32,633	25493	34379	34,857
5	Ηράκλειο (Π.Σ)	2422	1404	-42,031	13064	10346	-20,805	19501	30800	57,941
6	Βόλος (Π.Σ)	1903	1418	-25,486	15940	11224	-29,586	16210	21861	34,861
7	Λάρισα	2062	1640	-20,466	13154	10839	-17,599	17117	23960	39,978
Πρωτεύουσες Νομών										
8	Χανιά (Π.Σ)	791	1097	38,685	5678	5271	-7,168	11211	16441	46,651
9	Ιωάννινα (Π.Σ)	539	627	16,327	4834	4717	-2,420	9310	15516	66,660
10	Χαλκίδα (Π.Σ)	961	1093	13,736	8519	6882	-19,216	6785	11185	64,849
11	Καβάλα	474	500	5,485	7486	5550	-25,862	9393	12530	33,397
12	Λειβαδιά	456	341	-25,219	2721	2319	-14,774	2388	3758	57,370
13	Σέρρες	892	725	-18,722	5371	4388	-18,302	8148	11682	43,373
14	Τρίκαλα	1667	1267	-23,995	4909	3841	-21,756	7383	9944	34,688
15	Καλαμάτα (Π.Σ)	1108	1043	-5,866	5323	5066	-4,828	6510	9615	47,696
16	Κατερίνη (Π.Σ)	1469	1703	15,929	4192	5049	20,444	5423	9330	72,045
17	Λαμία	595	514	-13,613	4463	3106	-30,406	7186	9104	26,691
18	Ρόδος	168	164	-2,381	3309	3392	2,508	10320	12361	19,777
19	Κέρκυρα (Π.Σ)	456	293	-35,746	2746	2535	-7,684	8859	10441	17,858
20	Κομοτηνή	2050	1544	-24,683	3618	2837	-21,587	6260	7988	27,604
21	Βέροια	1662	1457	-12,335	4520	3512	-22,301	5669	7773	37,114
22	Δράμα	860	526	-38,837	4296	3969	-7,612	6430	7639	18,802
23	Αλεξανδρούπολη	1066	742	-30,394	2835	2389	-15,732	6231	8844	41,935
24	Ξάνθη	710	506	-28,732	4735	3714	-21,563	5230	7777	48,700
25	Κοζάνη	178	114	-35,955	4345	3191	-26,559	5524	6602	19,515
26	Έδεσσα	690	451	-34,638	2071	1595	-22,984	2832	3534	24,788
27	Καρδίτσα	975	448	-54,051	3012	1899	-36,952	4939	6895	39,603
28	Χίος (Π.Σ)	749	411	-45,127	2128	1944	-8,647	4444	5000	12,511
29	Πύργος	913	706	-22,673	1987	2058	3,573	4162	5825	39,957
30	Κόρινθος	542	423	-21,956	3729	2867	-23,116	3915	5483	40,051
31	Μεσσολόγγι	543	410	-24,494	885	663	-25,085	1997	2283	14,321

Πίνακας 2.2.5 (συνέχεια)

32	Ρέθυμνο (Π.Σ)	478	352	-26,360	1683	1978	17,528	3408	6528	91,549
33	Μυτιλήνη	546	258	-52,747	2057	1466	-28,731	4807	5408	12,503
34	Τρίπολη	264	169	-35,985	2299	1629	-29,143	4427	5149	16,309
35	Άρτα	661	386	-41,604	2157	1547	-28,280	3310	4369	31,994
36	Ερμούπολη (Π.Σ)	340	94	-72,353	2324	1714	-26,248	2785	2640	-5,206
37	Καστοριά	336	167	-50,298	4846	2992	-38,258	2045	2360	15,403
38	Σπάρτη (Π.Σ)	1047	823	-21,394	1324	992	-25,076	2554	3357	31,441
39	Πρέβεζα	806	961	19,231	1110	1073	-3,333	2322	3386	45,823
40	Ζάκυνθος	408	231	-43,382	1170	834	-28,718	1826	2428	32,968
41	Κιλκίς	724	256	-64,641	1256	1333	6,131	2130	2988	40,282
42	Ναύπλιο	211	172	-18,483	933	774	-17,042	2205	3143	42,540
43	Φλώρινα	314	104	-66,879	773	646	-16,429	2577	3009	16,764
Υπόλοιπα κέντρα										
44	Αίγιο (Π.Σ)	1977	1422	-28,073	3101	2313	-25,411	3086	4732	53,338
45	Πτολεμαΐδα	232	140	-39,655	3710	3538	-4,636	2166	3302	52,447
46	Νάουσα	1012	900	-11,067	3268	2741	-16,126	2009	2901	44,400
47	Αμαλιάδα	1588	1000	-37,028	1414	974	-31,117	2347	2933	24,968
48	Ορεστιάδα	1712	1127	-34,171	1614	1063	-34,139	1710	2772	62,105
49	Αλεξάνδρεια	990	932	-5,859	1233	1335	8,273	1191	2089	75,399
50	Ιεράπετρα	1500	1870	24,667	851	833	-2,115	1419	2317	63,284
51	Τύρναβος	1730	1474	-14,798	730	903	23,699	970	1595	64,433
52	Άργος	1158	1141	-1,468	3098	2151	-30,568	3174	4261	34,247
53	Ναύπακτος	331	274	-17,221	946	688	-27,273	1370	2000	45,985
54	Αγρίνιο (Π.Σ)	3242	2438	-24,800	5198	3994	-23,163	6070	9262	52,586
55	Γιαννιτιά	2533	1868	-26,253	2686	2270	-15,488	2609	4092	56,842
56	Θήβα	735	831	13,061	2744	2100	-23,469	2224	3122	40,378
57	Κάλυμνος	544	553	1,654	1344	1221	-9,152	1737	2132	22,740
58	Κώς	333	217	-34,835	1344	1187	-11,682	2161	3885	79,778
	ΣΥΝΟΛΟ	77119	62626		764044	584019		1071722	1402161	

Σημείωση:

*Τα αστικά κέντρα Ιωάννινα, Χαλκίδα, Ρέθυμνο, Κέρκυρα έχουν προστεθεί στον αριθμό των Πολεοδομικών Συγκροτημάτων το 1991

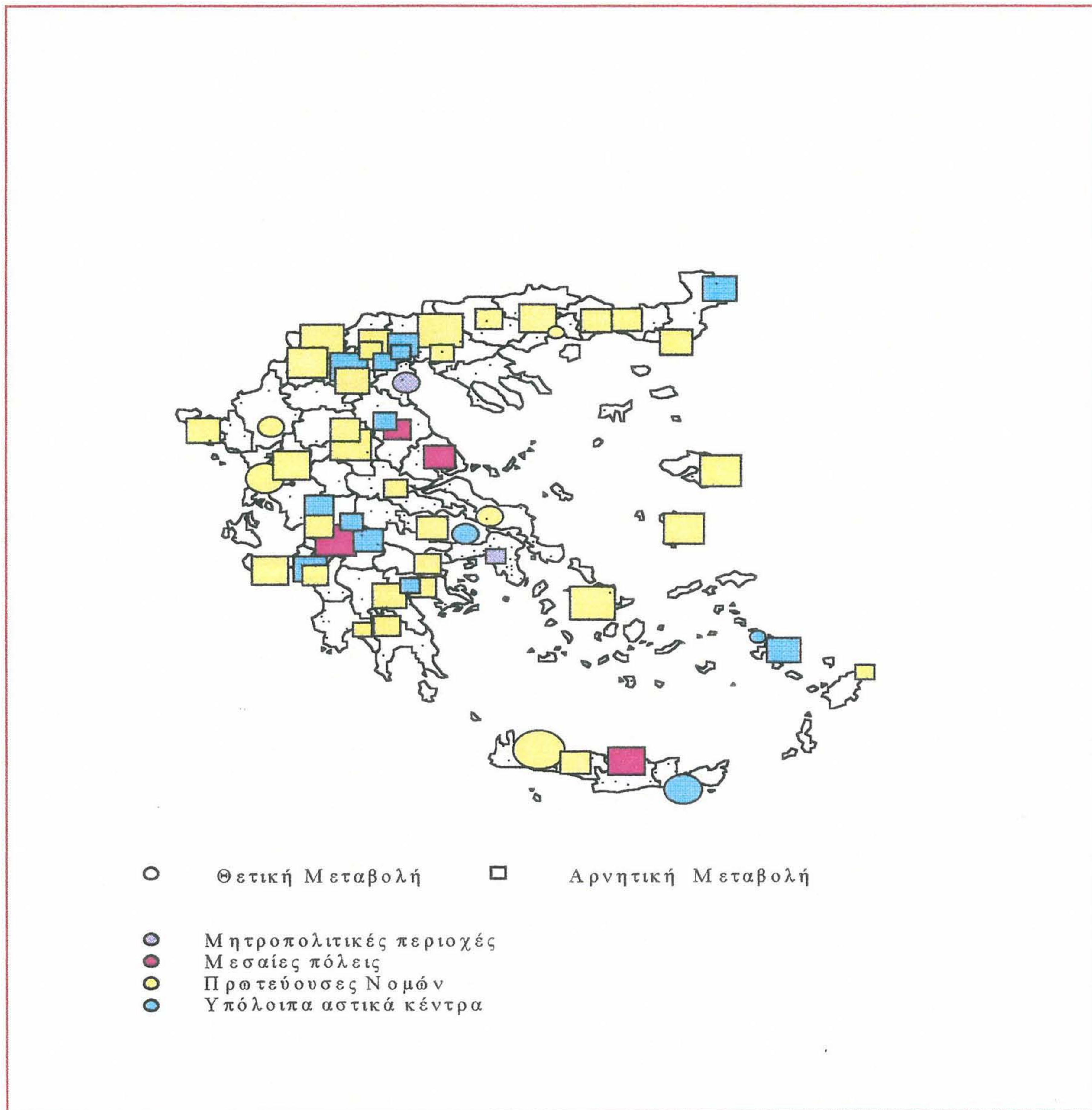
*Ορισμένες κοινότητες που έχουν προστεθεί στα παραπάνω Πολεοδομικά Συγκροτήματα δεν έχουν ληφθεί υπόψη στα στατιστικά δεδομένα του 1981 λόγω δυσκολίας συλλογής στοιχείων

*Τα δεδομένα του 1991 δεν βρέθηκαν στην Ε.Σ.Υ.Ε. κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας ανά δήμους και κοινότητες, παρά μόνο για τα Π.Σ. Αθήνας και Θεσ/νίκης και για το Υπόλοιπο Αττικής

*Τα δεδομένα του 1981 για το Π.Σ.Π έχουν προκύψει αθροίζοντας τα δύο τμήματα από τα οποία αποτελείται, το Τμήμα Επαρχίας Αττικής και το Τμήμα Επαρχίας Πειραιώς. Για το Υπόλοιπο Αττικής αθροίστηκαν τα στοιχεία από τις επαρχίες: Αιγίνης, Αττικής (Υπόλοιπο), Κυθήρων, Μεγαρίδος, Πειραιώς (Υπόλοιπο), Τροιζηνίας και Ύδρας

Χάρτης 2.2.2β

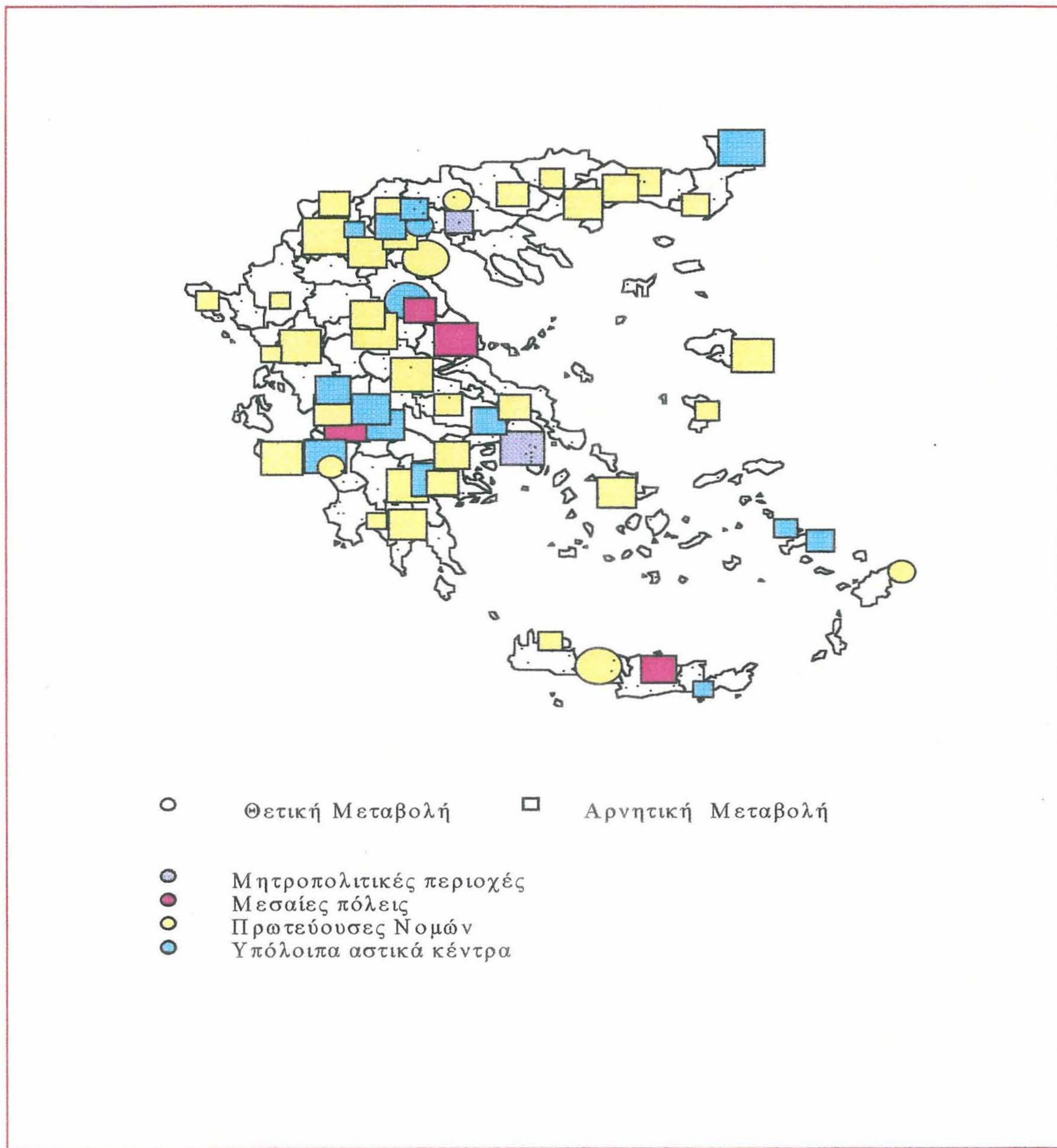
Μεταβολή απασχόλησης στον Πρωτογενή τόμεα 1981-1991

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

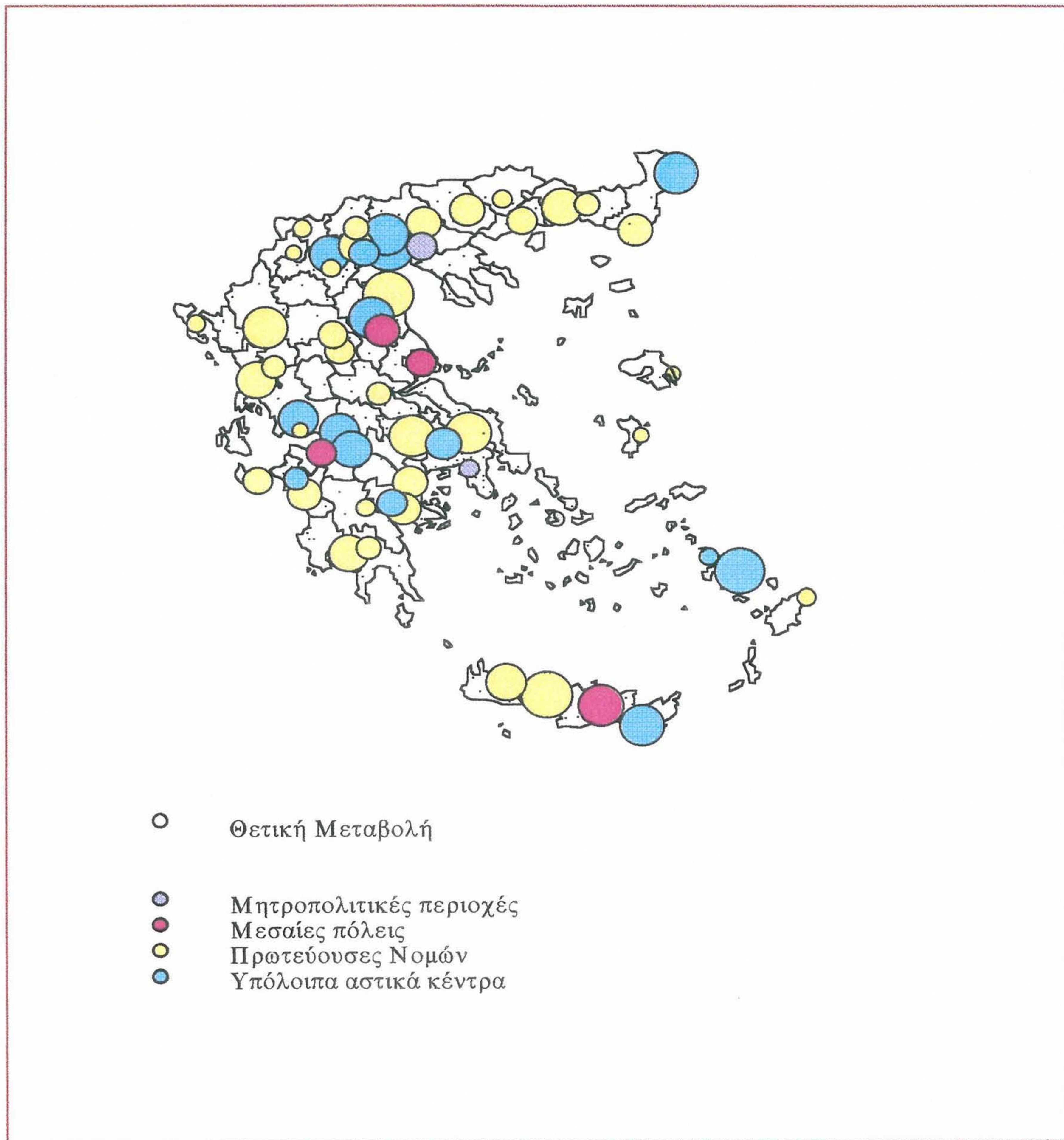
Χάρτης 2.2.2γ

Μεταβολή απασχόλησης στο Δευτερογενή τόμεα 1981-1991

Χάρτης 2.2.2δ

Μεταβολή απασχόλησης στον Τριτογενή τομέα 1981-1991

Πίνακας 2.2.6 Ποσοστιαία διάρθρωση της απασχόλησης 1981-1991

α/α	Αστικά κέντρα	1981				1991			
		ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	% ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	% ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	% ΤΡΙΤΟΓΕΝΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	% ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	% ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	% ΤΡΙΤΟΓΕΝΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ
1	Π.Σ. Πρωτευούσης	1005795	0,467	39,405	60,788	1086091	0,419	25,088	68,433
2	Υπόλοιπο Αττικής	106658	13,984	45,157	38,049	149770	8,653	32,416	51,419
3	Θεσσαλονίκη (Π.Σ)	227816	1,090	44,454	53,654	269973	0,834	32,564	61,932
Μεσαίες πόλεις									
4	Πάτρα (Π.Σ)	50854	4,656	45,603	50,130	55244	2,049	28,280	62,231
5	Ηράκλειο (Π.Σ)	35589	6,805	36,708	54,795	44794	3,134	23,097	68,759
6	Βόλος (Π.Σ)	34404	5,531	46,332	47,117	36864	3,847	30,447	59,302
7	Λάρισα	33017	6,245	39,840	51,843	38652	4,243	28,043	61,989
Πρωτεύουσες Νομών									
8	Χανιά (Π.Σ)	18179	4,351	31,234	61,670	23759	4,617	22,185	69,199
9	Ιωάννινα (Π.Σ)	14472	3,724	33,402	64,331	21353	2,936	22,091	72,664
10	Χαλκίδα (Π.Σ)	17457	5,505	48,800	38,867	21048	5,193	32,697	53,140
11	Καβάλα	17560	2,699	42,631	53,491	19365	2,582	28,660	64,704
12	Λειβαδιά	5831	7,820	46,664	40,954	6535	5,218	35,486	57,506
13	Σέρρες	14114	6,320	38,054	57,730	17092	4,242	25,673	68,348
14	Τρίκαλα	13867	12,021	35,401	53,242	15629	8,107	24,576	63,625
15	Καλαμάτα (Π.Σ)	13658	8,112	38,973	47,664	16267	6,412	31,143	59,107
16	Κατερίνη (Π.Σ)	11664	12,594	35,940	46,493	16496	10,324	30,607	56,559
17	Λαμία	12716	4,679	35,098	56,511	13657	3,764	22,743	66,662
18	Ρόδος	14531	1,156	22,772	71,021	16699	0,982	20,313	74,022
19	Κέρκυρα (Π.Σ)	12432	3,668	22,088	71,260	13791	2,125	18,382	75,709
20	Κομοτηνή	11860	17,285	30,506	52,782	12848	12,017	22,081	62,173
21	Βέροια	12388	13,416	36,487	45,762	13247	10,999	26,512	58,677
22	Δράμα	11430	7,524	37,585	56,255	12733	4,131	31,171	59,994
23	Αλεξανδρούπολη	10096	10,559	28,080	61,718	12304	6,031	19,416	71,879
24	Εάνθη	10613	6,690	44,615	49,279	12614	4,011	29,443	61,654
25	Κοζάνη	10006	1,779	43,424	55,207	10144	1,124	31,457	65,083
26	Έδεσσα	5567	12,394	37,201	50,871	5794	7,784	27,528	60,994
27	Καρδίτσα	8924	10,926	33,752	55,345	9489	4,721	20,013	72,663
28	Χίος (Π.Σ)	7244	10,340	29,376	61,347	7501	5,479	25,917	66,658
29	Πύργος	7103	12,854	27,974	58,595	9206	7,669	22,355	63,274
30	Κόρινθος	8167	6,636	45,659	47,937	9471	4,466	30,271	57,893
31	Μεσολόγγι	3562	15,244	24,846	56,064	3699	11,084	17,924	61,719
32	Ρέθυμνο (Π.Σ)	5679	8,417	29,635	60,011	9151	3,847	21,615	71,336
33	Μυτιλήνη	7519	7,262	27,357	63,931	7434	3,471	19,720	72,747
34	Τρίπολη	7065	3,737	32,541	62,661	7313	2,311	22,275	70,409
35	Άρτα	6090	10,854	35,419	54,351	6605	5,844	23,422	66,147
36	Ερμούπολη (Π.Σ)	5411	6,283	42,950	51,469	4698	2,001	36,484	56,194

Μεταίες πόλεις προοπτικές ανάπτυξης, και διαφανείς τάσεις στο ελληνικό αστικό σύστημα / Μ. ΒΕΛΩΝΗ & Μ. ΝΙΝΙΡΑΚΗ.....

Πίνακας 2.2.6 (συνέχεια)

37	Καστοριά	7261	4,627	66,740	28,164	5571	2,998	53,707	42,362
38	Σπάρτη (Π.Σ)	4903	21,354	27,004	52,091	5337	15,421	18,587	62,901
39	Πρέβεζα	4260	18,920	26,056	54,507	5533	17,369	19,393	61,196
40	Ζάκυνθος	3424	11,916	34,171	53,329	3653	6,324	22,831	66,466
41	Κιλκίς	4101	17,654	30,627	51,939	4966	5,155	26,843	60,169
42	Ναύπλιο	3430	6,152	27,201	64,286	4347	3,957	17,805	72,303
43	Φλώρινα	3616	8,684	21,377	71,267	3981	2,612	16,227	75,584
Υπόλοιπα κέντρα									
44	Αίγιο (Π.Σ)	8244	23,981	37,615	37,433	9028	15,751	25,620	52,415
45	Πτολεμαΐδα	5988	3,874	61,957	36,172	7124	1,965	49,663	46,350
46	Νάουσα	6583	15,373	49,643	30,518	6762	13,310	40,535	42,902
47	Αμαλιάδα	5493	28,910	25,742	42,727	5317	18,808	18,319	55,163
48	Ορεσιάδα	5038	33,982	32,037	33,942	5101	22,094	20,839	54,342
49	Αλεξάνδρεια	3503	28,261	35,198	33,999	4563	20,425	29,257	45,781
50	Ιεράπετρα	3797	39,505	22,412	37,372	5189	36,038	16,053	44,652
51	Τόρναβος	3440	50,291	21,221	28,198	4048	36,413	22,307	39,402
52	Άργος	7456	15,531	41,550	42,570	7872	14,494	27,325	54,129
53	Ναύπακτος	2752	12,028	34,375	49,782	3181	8,614	21,628	62,873
54	Αργίτιο (Π.Σ)	14364	22,570	36,188	42,258	16569	14,714	24,105	55,900
55	Γιαννιτσά	7860	32,226	34,173	33,193	8690	21,496	26,122	47,089
56	Θήβα	5929	12,397	46,281	37,511	6574	12,641	31,944	47,490
57	Κάλυμνος	3682	14,775	36,502	47,175	4053	13,644	30,126	52,603
58	Κώς	3910	8,517	34,373	55,269	5649	3,841	21,013	68,773

Σημείωση:

*Τα αστικά κέντρα Ιωάννινα, Χαλκίδα, Ρέθυμνο, Κέρκυρα έχουν προστεθεί στον αριθμό των Πολεοδομικών Συγκροτημάτων το 1991

*Ορισμένες κοινότητες που έχουν προστεθεί στα παραπάνω Πολεοδομικά Συγκροτήματα δεν έχουν ληφθεί υπόψη στα στατιστικά δεδομένα του 1981 λόγω δυσκολίας συλλογής στοιχείων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΑΠΟΨΕΙΣ , ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

3.1 ΟΙ ΔΥΟ ΑΠΟΨΕΙΣ

Για το ελληνικό σύστημα αστικών κέντρων και την εξέλιξή του διατυπώνονται δύο απόψεις. Μία ευρέως διαδεδομένη άποψη είναι αυτή που υποστηρίζει ότι η μητροπολιτική συγκέντρωση έχει αρχίσει να υποχωρεί με τη σταθεροποίηση του πληθυσμού του Π.Σ.Π, και την ταχεία αύξηση πληθυσμού των μικρότερων πόλεων¹. Η άποψη αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί και ως πιο "αισιόδοξη" για το μέλλον του αστικού συστήματος. Η άλλη άποψη εκτιμά ότι οι τάσεις τριτογενοποίησης και διεθνοποίησης της οικονομίας δημιουργούν ένα συγκριτικό πλεονέκτημα για την Αθήνα, και πιθανόν να οδηγήσουν σε τάσεις "επιστροφής στην μητρόπολη", τάσεις οι οποίες συμβαδίζουν και με τις πρόσφατες διαπιστώσεις στη διεθνή πραγματικότητα². Αν και η διεθνής εμπειρία ακόμη και η Ευρωπαϊκή δεν είναι ούτε συμπαγής ούτε εύκολα μεταφερόμενη στην ελληνική πραγματικότητα λόγω των σημαντικών διαφορών των αστικών συστημάτων, εντούτοις δεν μπορεί και να αγνοηθεί.

Αναλυτικότερα η πρώτη άποψη υποστηρίζει ότι ο δυναμισμός των μητροπολιτικών περιοχών τείνει να μειωθεί, και ότι τα αστικά κέντρα μεσαίου μεγέθους εμφανίζουν στο σύνολό τους σαφή πληθυσμιακό δυναμικό και αναπτύσσονται με ρυθμούς ταχύτερους από αυτούς των μητροπολιτικών περιοχών και των πόλεων μικρότερου μεγέθους. Ως επιχειρήματα για την αποσυγκέντρωση και ενίσχυση των μικρών και μεσαίων πόλεων αναφέρονται η εξάντληση των εξωτερικών οικονομιών κλίμακας για τη βιομηχανία στα μεγάλα αστικά κέντρα³,

¹ Πηγή: Κατοχιανού και Θεοδωρή-Μαρκογιαννάκη 1989, Κατοχιανού 1992

² Πηγή: Πετράκος και Κοτζαμάνης 1994, Πετράκος και Τσουκαλάς 1995

³ Πηγή: Henderson 1986, Nakamura 1985

το αυξανόμενο κόστος μεταφοράς και επικοινωνίας⁴, η περιβαλλοντική υποβάθμιση καθώς επίσης και οι πολιτικές περιφερειακής ανάπτυξης.

Για τα επιμέρους στοιχεία του συστήματος σύμφωνα με αυτήν την άποψη για τους δύο σημαντικούς πόλους προσέλκυσης επενδύσεων, η Αθήνα είναι δύσκολο να διαδραματίσει τον αναμενόμενο ρόλο είτε σε σχέση με την ενδοχώρα της που αποτελεί το σύνολο της ελληνικής επικράτειας, είτε σε σχέση με το διεθνή της ρόλο ως Ευρωπαϊκή πρωτεύουσα σε συνθήκες περιβαλλοντικής υποβάθμισης, έλλειψης εξοπλισμού και συμφόρησης. Όσον αφορά τη Θεσσαλονίκη, οι προοπτικές διαγράφονται πιο ευοίωνες λόγω του ρόλου που καλείται να διαδραματίσει στο Βαλκανικό χώρο στο βαθμό βέβαια που θα καταφέρει να τον υλοποιήσει.

Οι μεσαίες πόλεις, με τη βελτίωση των υποδομών, τον εκσυγχρονισμό της παραγωγικής τους βάσης και τη διεθνοποίησή τους μπορούν να επιτύχουν ένα εξισορροπητικό ρόλο ανάμεσα στις μητροπολιτικές περιοχές και τις μικρότερες πόλεις.

Τέλος για τις πόλεις μικρότερου μεγέθους η οικονομική τους απόδοση με εξαίρεση αυτές που έχουν ωφεληθεί από την ανάπτυξη της γεωργίας ή του τουρισμού, είναι ανάλογη της απόστασης από το βασικό αναπτυξιακό άξονα της χώρας και τη σχετική τους απομόνωση.

Αναλύοντας τη *δεύτερη άποψη*, αυτή υποστηρίζει ότι οι εξελίξεις για τις μητροπολιτικές περιοχές δεν θα είναι *δυσοίωνες*. Ο δυναμισμός της Θεσσαλονίκης αναμένεται να συνεχιστεί και στο μέλλον, ιδιαίτερα με το νέο Βαλκανικό της ρόλο και την επέκταση της οικονομικής της ενδοχώρας. Τα πράγματα περιπλέκονται λίγο στο αστικό πλέγμα της Αθήνας, όπου υπάρχουν δύο αντίρροπες τάσεις που επηρεάζουν την προοπτική του. Από τη μία πλευρά η εμφανής λειτουργική αναποτελεσματικότητα του Π.Σ.Π. εξαιτίας του κορεσμού των δικτύων, δημιουργεί τάσεις αποσυγκεντροποίησης που έχουν ήδη εκδηλωθεί από την προηγούμενη δεκαετία. Από την άλλη όμως πλευρά οι τάσεις τριτογενοποίησης της οικονομίας και οι ανάγκες συνύπαρξης του τριτογενή τομέα με άλλες παραγωγικές δραστηριότητες και μεγάλα μεγέθη αγορών

⁴ Πηγή: Wheaton and Shishido 1981

λειτουργούν ανασταλτικά στις προηγούμενες τάσεις. Οι αρνητικές δηλαδή οικονομίες συγκέντρωσης που έχουν καταγραφεί εξαιτίας του δευτερογενή τομέα⁵ δεν οδηγούν σε μείωση της μητροπολιτικής συγκέντρωσης καθώς συνυπάρχουν την τελευταία δεκαετία με θετικές και ίσως ισχυρότερες οικονομίες συγκέντρωσης στον ανερχόμενο τριτογενή τομέα που ευνοούν τις μεγάλες αστικές συγκεντρώσεις.

Ειδικότερα οι προοπτικές για τις μεσαίες πόλεις με βάση την άποψη αυτή δε διαγράφονται ιδιαίτερα αισιόδοξες. Υποστηρίζεται η έντονη αποβιομηχάνιση που υφίστανται και το ότι ο τριτογενής τους τομέας είτε παραμένει παραδοσιακός (λιανικό εμπόριο και τοπικής κλίμακας υπηρεσίες), ή εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τουρισμό. Τελικώς, και η άποψη αυτή καταλήγει να υποστηρίζει ότι και οι πόλεις αυτές σε ένα εξωτερικό και όχι εσωτερικό περιβάλλον, σε ένα ενιαίο οικονομικό χώρο και σε συνθήκες υγιούς συνεργασίας μεταξύ τους για τη διαμόρφωση ενός πανευρωπαϊκού συστήματος αστικών κέντρων, μπορούν να αναβαθμίσουν το ρόλο τους στο αστικό σύστημα και να έχουν αισιόδοξες προοπτικές.

Συγκρίνοντας τις δύο απόψεις, δεν είναι διαμετρικά αντίθετες όπως φαίνονται αρχικά. Η διαφορά τους εντοπίζεται κυρίως όχι τόσο στην εξέλιξη των μεσαίων πόλεων που τελικώς φαίνεται να συγκλίνουν, όσο στις εξελίξεις για τις μητροπολιτικές περιοχές. Η πρώτη άποψη σκιαγραφεί το μέλλον τους λιγότερο αισιόδοξο και η δεύτερη περισσότερο αισιόδοξο και ότι τελικώς θα καταφέρουν να διατηρήσουν την έντονη κυριαρχία τους.

3.2 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ & ΔΡΑΣΕΙΣ ΕΘΝΙΚΟΥ-ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ

Το βασικό χαρακτηριστικό της ελληνικής αστικής πολιτικής είναι ότι διαφεύγει συνήθως από την οικονομική και χωροταξική πολιτική. Οι πολιτικές στον αστικό τομέα έχουν έντονα ιδεολογικό χαρακτήρα και υλοποιούνται με πολύ αργούς ρυθμούς. Σε εθνικό σκέλος οι παρεμβάσεις που πραγματοποιούνται είναι έμμεσες και όχι άμεσες. Έτσι λοιπόν μία έμμεση εθνική αστική πολιτική πραγματοποιείται μέσω της:

⁵Πηγή: Πετράκος και Τσουκαλάς, 1992

α) ενίσχυσης των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

β) βελτίωσης των υποδομών

γ) των πολεοδομικών παρεμβάσεων

δ) των πολιτικών που αφορούν το ανθρώπινο δυναμικό

γεγονός που σημαίνει την απουσία στρατηγικών στόχων για τα αστικά κέντρα.

Διαχρονικά η υποτυπώδης αστική πολιτική σε εθνικό, τοπικό και κοινοτικό επίπεδο εξελίσσεται ως εξής:

A) Αποφάσεις του Ειδικού Συμβουλίου Χωροταξίας Περιβάλλοντος

A1) Απόφαση 2 (ΦΕΚ 1021, 6 Νοεμβρίου 1979)

"Περί χαράξεως κατευθυντηρίων γραμμών της χωροταξικής πολιτικής για την οικιστική αποκέντρωση"

Νομοθετικά στηρίζεται στο άρθρο 24 (παρ.2) του Συντάγματος και στο άρθρο 3 (παρ.3) του Ν.360/76. Και έχοντας υπόψη τους στόχους των προκαταρτικών προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης της χώρας 1978-1982.

Οι κατευθύνσεις της απόφασης, είναι η αποκέντρωση των οικονομικών, των πολιτιστικών και των κοινωνικών λειτουργιών, η ορθολογικότερη κατανομή πληθυσμού και η αντιμετώπιση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη από την υπερσυγκέντρωση του πληθυσμού σε αυτές. Η απόφαση αυτή σκοπό έχει να επιφέρει αλλαγές τόσο στην περιφέρεια (οικονομική ανάπτυξη, εξύψωση του οικιστικού περιβάλλοντος και αποκέντρωση των διαδικασιών λήψης αποφάσεων), όσο και στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη (ανάσχεση της πληθυσμιακής τους μεγέθυνσης και εξασφάλιση ανεκτών όρων διαβίωσης στους κατοίκους τους).

Αναλυτικότερα χωρίζει τα οικιστικά κέντρα της χώρας στις εξής κατηγορίες, και θέτει στόχους για την κάθε μία:

1. Αθήνα- Θεσσαλονίκη

Ορίζει ανώτερο πληθυσμιακό μέγεθος για τις δύο πόλεις το 2000 τους 5400000 κατοίκους. Περιορίζει την Αθήνα σε κέντρο μόνο επιτελικών υπηρεσιών με μεταφορά δημόσιων υπηρεσιών κυρίως προς τα Κ.Ε.Π.Α. Δίνει έμφαση σε έργα ύδρευσης, αποχέτευσης και αστικής και συγκοινωνιακής υποδομής. Τέλος θα προτείνει αντικίνητρα για την εγκατάσταση στις πόλεις αυτές.

2. Κέντρα Εντατικών Προγραμμάτων Ανάπτυξης (Κ.Ε.Π.Α)

Θα έχουν ανεπτυγμένο οικιστικό περιβάλλον (με εκτέλεση έργων υποδομής και συγκέντρωση πολιτιστικών και κοινωνικών λειτουργιών).

Δημιουργία οργανωμένων οικιστικών περιοχών. Συγκέντρωση λειτουργιών που θα αποκεντρωθούν από την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Θέσπιση κινήτρων για την εγκατάσταση στις πόλεις αυτές επιχειρήσεων. Θα δοθούν αρμοδιότητες σε περιφερειακούς και τοπικούς φορείς που θα συνοδεύουν και από διοικητική αναδιάρθρωση. Τέλος μέσα από την αναδιάρθρωση του ΠΔΕ θα αυξηθούν οι επενδύσεις στα κέντρα αυτά. Οι πόλεις που έχουν επιλεγεί για να εφαρμοστούν τα Εντατικά Προγράμματα είναι τα δίπολα Βόλος-Λάρισα, Κοζάνη-Πτολεμαΐδα, Πάτρα-Αίγιο, το Ηράκλειο, η Καβάλα, τα Ιωάννινα.

3. Αστικά Οικιστικά Κέντρα (ΑΣΤΟΚ)

Η δημιουργία τους αποσκοπεί στην αύξηση των ευκαιριών και στη βελτίωση της υποδομής και των υπηρεσιών με προτεραιότητα στις πρωτεύουσες νομών και σε άλλες πόλεις που είναι σημαντικά κέντρα πληθυσμού ή έχουν έντονη οικονομική δραστηριότητα. Για τα κέντρα αυτά θα ληφθούν μέτρα παρόμοια με τα μέτρα για τα ΚΕΠΑ, αλλά στην ανάλογη με την σημασία, την κλίμακα και την έκταση του κάθε κέντρου. Τα μέτρα αυτά θα εξειδικεύονται στα Ειδικά Περιφερειακά Προγράμματα.

4. Αγροτικά Οικιστικά Κέντρα (ΑΓΡΟΚ)

Πρόκειται για την ανάπτυξη κέντρων με αγροτικές, βιομηχανικές, και βιοτεχνικές δραστηριότητες που με τη δημιουργία κατάλληλης υποδομής και την εξασφάλιση των βασικών υπηρεσιών καλούνται να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες της ενδοχώρας τους. Για τα κέντρα αυτά θα ληφθούν μέτρα παρόμοια με τα μέτρα για τα ΚΕΠΑ, αλλά στην ανάλογη με την σημασία, την κλίμακα και την έκταση του κάθε κέντρου. Τα μέτρα αυτά θα εξειδικεύονται στα Προγράμματα Αγροτικών Οικισμών.

Για την επίτευξη των παραπάνω αποφασίζει:

- ⇒ Την ίδρυση του Υπουργείου Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος
- ⇒ Την τροποποίηση του Ν.360/76
- ⇒ Την κατάρτιση του σχεδίου νόμου για την περιφερειακή οργάνωση των Υπουργείων
- ⇒ Εύρεση πόρων για τη χρηματοδότηση των προγραμμάτων
- ⇒ Αναθεώρηση των μελετών για τα ΚΕΠΑ
- ⇒ Εκπόνηση ρυθμιστικών σχεδίων για τα αστικά οικιστικά κέντρα
- ⇒ Ολοκλήρωση του προγράμματος δικτύου Αγροβιομηχανικών Οικιστικών κέντρων

⇒ Μελέτη-πρόγραμμα για την αποκέντρωση των Δημόσιων Υπηρεσιών και Οργανισμών

⇒ Προτάσεις για την παροχή κινήτρων εγκατάστασης στα ΚΕΠΑ

⇒ Μελέτη-υποβολή Σχεδίων Νόμων για τη δημιουργία φορέων υλοποίησης των πιο πάνω

Σχολιάζοντας την παραπάνω απόφαση το ΕΣΧΠ προχώρησε στην έκδοση της απόφασης αυτής, με στόχο τη δημιουργία ενός πιο ισόρροπου οικιστικού δικτύου, δεδομένου ότι η συγκέντρωση πληθυσμού και παραγωγικών δραστηριοτήτων στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας δεν δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις για ισόρροπη ανάπτυξη στο χώρο. Με αποτέλεσμα να λαμβάνουν χώρα αρνητικές επιπτώσεις όχι μόνο στην περιφέρεια με την υποβάθμιση των οικονομικών και κοινωνικών τους λειτουργιών, αλλά και στα μεγάλα αστικά κέντρα με την υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής.

Η απόφαση αυτή του ΕΣΧΠ η οποία προτείνει την ιεράρχηση του οικιστικού δικτύου με βάση τις δυνατότητες των πόλεων να διαδραματίσουν συγκεκριμένους ρόλους στο γενικότερο πλαίσιο ανάπτυξης της χώρας, είναι η μόνη απόφαση του ΕΣΧΠ με στόχο την πολιτική οργάνωση του χώρου σε εθνικό επίπεδο. Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι στην απόφαση αυτή στηρίχθηκε η έκδοση τριών ακόμη αποφάσεων του ΕΣΧΠ (4,13,16) οι οποίες εγκρίνουν ουσιαστικά τις μελέτες των ΚΕΠΑ για τις πόλεις της Καβάλας, του Ηρακλείου και του διπόλου Βόλου-Λάρισας. Παραταύτα η έγκριση των ΚΕΠΑ και η θεσμοθέτηση δεν σημαίνει απαραίτητα ότι εφαρμόζονται, γεγονός που οφείλεται στην έλλειψη μηχανισμού που να υποχρεώνει τους αρμόδιους φορείς να αναλάβουν την πραγμάτωση των μέτρων που θεσμοθετήθηκαν με τις αποφάσεις.⁶

A2) Απόφαση 3 (ΦΕΚ 341, 1980)

"Περί σχεδίου-πλαισίου ρυθμίσεων ευρύτερης περιοχής Πρωτεύουσας"

Νομοθετικά στηρίζεται στο άρθρο 3 (παρ.3) και στο άρθρο 7 του Ν.360/76 και έχοντας υπόψη τους στόχους των προκαταρκτικών του προγράμματος οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης της χώρας 1978-1982, την απόφαση του ΕΣΧΠ "για την χωροταξική πολιτική", τα κατά καιρούς προταθέντα ρυθμιστικά σχέδια της περιοχής και τις ειδικές και τομεακές μελέτες και προγράμματα, τη μελέτη "Χωροταξικό Σχέδιο και Πρόγραμμα Περιοχής Πρωτεύουσας", καθώς και

⁶ Πηγή: "Θεσμικό Πλαίσιο Χωροταξίας απολογισμός και προοπτικές", Νένου Ευαγγελία και Σαμαρίνα Άννα, Βόλος 1995

το πρακτικό παραλαβής της και την πρόταση της Γενικής Διεύθυνσης Οικισμού του Υπουργείου Δημοσίων Έργων "Πρωτεύουσα 2000".

Αποφασίζει να ληφθούν μέτρα για:

- ⇒ τον περιορισμό του ρυθμού αύξησης του πληθυσμού
- ⇒ τον περιορισμό της αύξησης των δραστηριοτήτων που έλκουν πληθυσμό
- ⇒ την αποκέντρωση των Δημόσιων λειτουργιών
- ⇒ την απαγόρευση ίδρυσης νέων βιομηχανιών
- ⇒ την προστασία των βουνών και δασών, της γεωργικής γης, των ελεύθερων χωρών και ακτών
- ⇒ τον περιορισμό της επέκτασης των σχεδίων πόλεων της περιοχής
- ⇒ τη δημιουργία Διοικητικών Διαμερισμάτων
- ⇒ την εξασφάλιση των διαδρόμων του βασικού συγκοινωνιακού δικτύου
- ⇒ την ενίσχυση των μέσων μαζικής μεταφοράς
- ⇒ την εξυγίανση των βιομηχανικών περιοχών
- ⇒ τη διατήρηση του λιμανιού του Πειραιά ως πρώτου λιμανιού της χώρας
- ⇒ την προσαρμογή όλων των προγραμμάτων στο Γενικό Σχέδιο της περιοχής
- ⇒ την υποχρέωση να ενημερώνεται το κοινό για την πορεία του Ρυθμιστικού Σχεδίου Πρωτεύουσας
- ⇒ την παραχώρηση ουσιαστικών αρμοδιοτήτων στην Τοπική Αυτοδιοίκηση
- ⇒ την έναρξη έργων αποχέτευσης, συγκοινωνίας, απομάκρυνσης των οχλήσεων και πρόληψης των πλημμύρων.

Και σε αυτήν την απόφαση, το ΕΣΧΠ που αυτή τη φορά έχει ως επίπεδο αναφοράς το *τοπικό επίπεδο*, έχει ως βασικό στόχο τον περιορισμό του ρυθμού αύξησης πληθυσμού της Πρωτεύουσας, και τη διάχυση του στο χώρο ούτως ώστε να είναι δυνατή η αξιοποίηση όλων των διαθέσιμων πόρων της χώρας που σίγουρα δεν είναι όλοι συγκεντρωμένοι στην πρωτεύουσα. Επίσης βασικός στόχος είναι ο περιορισμός δραστηριοτήτων που έλκουν πληθυσμό στην πρωτεύουσα με την λήψη μέτρων για μετεγκατάσταση εργατοτεχνικού και επιστημονικού προσωπικού στην περιφέρεια, και εγκατάσταση δραστηριοτήτων που δεν είναι εντάσεως εργασίας. Οι στόχοι αυτοί που αρχικώς φαίνεται ότι αφορούν την πρωτεύουσα με την υλοποίησή τους θα έχουν θετικές επιδράσεις και προς τα υπόλοιπα αστικά κέντρα.⁷

⁷ Πηγή: "Θεσμικό Πλαίσιο Χωροταξίας απολογισμός και προοπτικές", Νένου Ευαγγελία και Σαμαρίνα Άννα, Βόλος 1995

Β) Πενταετές Πρόγραμμα Οικονομικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης (1983-1987)

Με βάση το πενταετές πρόγραμμα η πολιτική για την πρωτεύουσα είναι η ανάσχεση της μεγέθυνσής της και η αποκέντρωση υπηρεσιών που συνωστίζονται σήμερα στην Αθήνα. Στόχος είναι να αξιοποιηθούν τα πλεονεκτήματα που διαθέτει λόγω υποδομών και εξειδικευμένης εργασίας, και να αναληφθούν έργα αστικής ανάπλασης. Επίσης θα ελέγχεται η ίδρυση μεγάλων βιομηχανιών στην Αττική, θα ιδρύονται μικρομεσαίες επιχειρήσεις, επιλεγμένες μονάδες έντασης εξειδικευμένης εργασίας και εγκαταστάσεις εξαιρετικά προηγμένης τεχνολογίας.

Όσον αφορά τα μεσαία αστικά κέντρα, η μεγέθυνσή τους πρέπει να τεθεί υπό έλεγχο ώστε να μην αναπαραχθούν τα προβλήματα της Αθήνας. Θα επιδιωχθεί η ανάπτυξη εξειδικευμένων βιομηχανικών δραστηριοτήτων, θα υποστηριχθούν με υπηρεσίες περιφερειακής κλίμακας και θα αξιοποιηθούν επιτελικά κέντρα χάραξης και εφαρμογής της περιφερειακής αναπτυξιακής πολιτικής χωρίς όμως να συγκεντρώνεται σε αυτά η προσπάθεια περιφερειακής ανάπτυξης.

Κεντρικός κορμός του προγράμματος είναι η ενίσχυση των μεσαίων και κατά περίπτωση μικρών αστικών κέντρων καθώς και ενός πλέγματος κωμοπόλεων που θα αναλάβουν ένα ενδιάμεσο λειτουργικό ρόλο ανάμεσα στα μεγάλα αστικά κέντρα ή τις πρωτεύουσες νομών και την αγροτική ενδοχώρα. Η ενίσχυση αυτής της κατηγορίας οικισμών είναι το κλειδί για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του χωροταξικού ιστού.

Τελικά η πολιτική για το νέο δίκτυο αστικών κέντρων αποτελείται από τρία βασικά στοιχεία:

- ⇒ Ανάσχεση της αύξησης της Αθήνας και άλλων μεγάλων πόλεων που επέδρασαν παραμορφωτικά στις άλλες πόλεις, στην ενδοχώρα τους και γενικότερα στον εθνικό χώρο.
- ⇒ Ενίσχυση και αύξηση του δυναμισμού των μεσαίων πόλεων σε συσχέτιση με την ανασυγκρότηση της ενδοχώρας τους.
- ⇒ Σταθεροποίηση του αγροτικού οικιστικού ιστού με τη δημιουργία γύρω από τις κωμοπόλεις ενός πλέγματος οικισμών που θα αποτελούν ένα είδος "ανοιχτής πόλης", στον κεντρικό οικισμό της οποίας εγκαθίστανται σταδιακά όλες οι λειτουργίες και εξυπηρετήσεις κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής υποδομής των αστικών κέντρων.

Σε κοινοτικό επίπεδο, σύμφωνα με το δεύτερο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (1993-1999) προβλέπονται έμμεσα μία σειρά δράσεις μέσω των περιφερειακών προγραμμάτων (βελτίωση υποδομών σε ιστορικές συνοικίες, διευθέτηση υποβαθμισμένων βιομηχανικών και άλλων ζωνών κ.λ.π.) αλλά και με την εφαρμογή της κοινοτικής πρωτοβουλίας Urban.

Ειδικά για την περίπτωση της Αθήνας, η στρατηγική ανάπτυξής της θα επικεντρωθεί στους ακόλουθους στόχους:

⇒ Αναδιοργάνωση της χωροθέτησης των οικονομικών δραστηριοτήτων και στήριξη της ανάπτυξής τους.

⇒ Βελτίωση της ποιότητας ζωής και της λειτουργικότητας των υποδομών.

Οι στόχοι αυτοί πρόκειται να προωθηθούν μέσω των παρακάτω παρεμβάσεων:

- Βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής
- Στήριξη των παραγωγικών τομέων και χωροταξική πολιτική
- Βελτίωση της κυκλοφορίας και των μεταφορών
- Ανθρώπινο δυναμικό

Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι στον αστικό τομέα κάποιες πρωτοβουλίες σημειώνονται από τις ίδιες τις πόλεις. Οι πρωτοβουλίες αυτές ενισχύονται μάλιστα οικονομικά ισχυρά από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν τα Στρατηγικά Σχέδια και τα δίκτυα πόλεων. Στα τελευταία μάλιστα οι ελληνικοί δήμοι παρουσιάζουν πολύ υψηλό βαθμό συμμετοχής.

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί σε αυτή την ενότητα η κρίση της αστικής διακυβέρνησης που υφίσταται τα τελευταία χρόνια και κυρίως στα μεγάλα αστικά συγκροτήματα. Σημαντικό ρόλο σε αυτό διαδραματίζουν τα ακόλουθα θέματα⁸:

⇒ Η κρίση που υφίσταται ανάμεσα στο χαρακτήρα του δημοσίου και του ιδιωτικού.

Ο ρόλος του ιδιωτικού κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος.

⇒ Το "έλλειμα" δημοκρατίας που λαμβάνει χώρα κυρίως στις μεγάλες πόλεις όπου μεγάλες επιχειρήσεις παρεμβαίνουν στις πόλεις π.χ Ε.Υ.Δ.Α.Π ή άλλα τομεακά υπουργεία χωρίς να λογοδοτούν για αυτό αλλά και με παντελή απουσία συντονισμού μεταξύ τους.

⁸Πηγή: Ιωάννης Πυργιώτης, Βόλος 1996

- ⇒ Το θέμα της *τοπικής αυτονομίας* και της *κατανομής της εξουσίας* στα διάφορα επίπεδα.
- ⇒ Το θέμα του *χώρου* και του *χρόνου*. Ο χώρος διαχέεται αλλά και συγκεντρώνεται. Η διάρκεια του χρόνου στην εποχή μας είναι ιδιαίτερα "κρίσιμη".

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο αστικός χώρος, όπως διαμορφώνεται σε παγκόσμιο επίπεδο, με τις ιδιαιτερότητές του, τις αλλαγές του, τις λειτουργίες που φιλοξενεί και το κοινωνικό γίνεσθαι που δημιουργεί, μελετάται σήμερα και τροφοδοτεί την επιστημονική γνώση όσο ποτέ άλλοτε στο παρελθόν. Στην Ευρώπη, την πλέον αστικοποιημένη περιοχή της υδρογείου, οι εξελίξεις στο αστικό σύστημα τις τελευταίες δεκαετίες και ιδιαίτερα τα τελευταία έτη του εικοστού αιώνα, μας αφορούν και μας επηρεάζουν.

Οι παρεμβάσεις αξιολογούνται, τα προβλήματα επισημαίνονται, οι τάσεις διαφαίνονται ως πρόκληση. Οι πολίτες είναι οι δημιουργοί της ευρωπαϊκής οικοδόμησης και αναδεικνύουν την Ευρωπαϊκή Ένωση σε διεθνή δύναμη με τεράστια συμβολή στην πρόοδο και την ανάπτυξη. Τα θέματα που αφορούν τις πόλεις στις οποίες ζουν και δημιουργούν είναι πάντα στο προσκήνιο, από την εξατομικευμένη εμπειρία της καθημερινής πραγματικότητας έως τη συλλογική Κοινοτική δράση και πολιτική.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας αυτής είδαμε ότι με την κατάργηση των συνόρων η λειτουργία πολλών πόλεων άλλαξε. Πλέον ο όρος «διεθνοποίηση» χρησιμοποιείται ευρύτατα και συνεπάγεται συνεργασίες και ανταλλαγές μεταξύ των πόλεων προκειμένου να διαδραματίσουν το ρόλο τους στη διεθνή σκηνή. Οι αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στο αστικό σύστημα της Ευρώπης δεν είναι εύκολο να προσδιορισθούν και να εκτιμηθούν. Αυτό συμβαίνει και στον υπόλοιπο χώρο, έξω από τα όρια της Ένωσης, αφού οι διαφορές μεταξύ των χωρών στο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξής τους, στην κατανομή των διοικητικών λειτουργιών τους κλπ., είναι μεγάλες και καθοριστικές για το χαρακτήρα των εθνικών αστικών συστημάτων τους.

Υπάρχουν όμως, σε ευρωπαϊκό επίπεδο κάποιες γενικές τάσεις οι οποίες είναι συνοπτικά οι εξής:

⇒ Η διαδικασία της *αστικοποίησης*, αύξηση δηλαδή της αναλογίας του πληθυσμού που ζει στις πόλεις που συνοδεύεται από οικιστικές πιέσεις, πιέσεις περιβάλλοντος κ.ο.κ. εν αντιθέσει με την εγκατάλειψη του αγροτικού χώρου

- ⇒ οι γρηγορότεροι ρυθμοί ανάπτυξης όσον αφορά τον πληθυσμό και την απασχόληση, των πόλεων μεγάλου μεγέθους (μητροπόλεων) σε σχέση με τις μικρότερες πόλεις στο μεγαλύτερο τμήμα της Ένωσης
- ⇒ η προαστειοποίηση, που με τη μετακίνηση πληθυσμού και δραστηριοτήτων στην αστική περίμετρο προκαλεί έντονες οικιστικές πιέσεις, συνεπώς συγκρούσεις χρήσεων γης.
- ⇒ η επαναστικοποίηση, παρά το γεγονός ότι οι τάσεις συγκεντροποίησης έχουν περιοριστεί την τελευταία δεκαετία και οδηγούμαστε σε πιο ισόρροπα αστικά συστήματα, δεν μπορεί κανείς να αμφισβητήσει ότι ορισμένες μητροπόλεις διατηρούν το δυναμισμό τους και αυξάνουν την επιρροή τους. Οι παράγοντες που προκαλούν το φαινόμενο αυτό είναι οικονομικοί και κοινωνικοί.

Οι αστικές πολιτικές της Κοινότητας δεν κατάφεραν να αντιμετωπίσουν τα οξυμένα προβλήματα διότι ήταν αποσπασματικές πολιτικές με αστική διάσταση που δεν συντονίστηκαν και δεν λειτούργησαν συμπληρωματικά. Η ανάγκη ενός νέου αξιακού πλαισίου που θα ενσωματώσει αναπτυξιακούς στόχους κρίθηκε επιτακτική.

Η κατάσταση «πόλωσης» που έχει δημιουργηθεί, έρχεται να αντιμετωπιστεί, στα πλαίσια της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, με τη συμβολή των μεσαίων πόλεων: Οι μεσαίες πόλεις καλούνται και προκαλούνται να διαδραματίσουν τον εξισορροπητικό, αντισταθμιστικό ρόλο ανάμεσα στις μητροπολιτικές περιοχές και τα μικρού μεγέθους αστικά κέντρα.

Πρόκειται για έναν νέο και δύσκολο ρόλο που τους ανατίθεται, αφού πόλεις αυτού του μεγέθους (περίπου ως 500.000 κατοίκους) περιορίζονταν στο παρελθόν να παρέχουν βασικές υπηρεσίες στις ζώνες της υπαίθρου. Δεν μπορεί να παραβλεφθεί ούτε ο συνεχής ανταγωνισμός που υφίστανται από τις μεγάλες πόλεις (ελκυστικός τόπος κατοικίας και εγκατάστασης επιχειρήσεων), ούτε η αδυναμία τους να αποτελέσουν από τη μια στιγμή στην άλλη το δέλεαρ που θα επισπεύσει την πολυπόθητη αποκέντρωση.

Μια σειρά όμως λόγων προκαλούν τις μεσαίες πόλεις να αναλάβουν το νέο τους ρόλο και να εκμεταλλευτούν τις ευκαιρίες ανάπτυξης που δέχονται. Ήδη τα πρώτα βήματα έχουν γίνει μέσω της πειραματικής προσπάθειας εφαρμογής των θεωριών της στρατηγικής στο σχεδιασμό και της λειτουργίας «δικτύων συνεργασίας» για τις μεσαίες πόλεις. Έτσι μεσαίες πόλεις, ανομοιογενείς μεταξύ τους ως προς τον πληθυσμό τους, τη χωροταξική τους πολιτική και τα διοικητικά

τους συστήματα κατάφεραν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά μεταξύ τους ώστε να είναι σε θέση να ανταγωνιστούν τις μητροπόλεις.

Η εμπειρία από τα δίκτυα πόλεων που στηρίχθηκαν σε ευρωπαϊκά προγράμματα, ήταν ιδιαίτερα θετική στα πλαίσια της διεθνοποίησης και επανασχηματισμού του οικονομικού και γεωπολιτικού χώρου. Οι πόλεις «μαθαίνουν» από τη συνεργασία τους, ενισχύουν τα ανταγωνιστικά τους πλεονεκτήματα, ανταλλάσσουν εμπειρίες και τεχνογνωσία, προετοιμάζονται για τον παρεμβατικό τους ρόλο στην ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής μεταξύ πόλεων και περιφερειών.

Το μέλλον πολλών πόλεων μεσαίου μεγέθους (άμεσα εξαρτώμενο από την κοινωνικοοικονομική πολιτική των χωρών τους) υπόσχεται πολλά, ιδίως στις περιπτώσεις που βρίσκονται κοντά σε μητροπόλεις, κοντά σε κύριες οδικές αρτηρίες, ή διαθέτουν σημαντικούς ενδογενείς πόρους. Η σωστή χωροταξική πολιτική σε συνδυασμό με την υποστήριξη των τοπικών αρχών είναι η ενδεδειγμένη λύση για να καταφέρουν οι πόλεις αυτές να αξιοποιήσουν το δυναμικό τους και να εκμεταλλευτούν τις νέες ευκαιρίες που παρουσιάζονται.

Από το πρώτο μέρος της εργασίας αυτής που αναφέρεται ολοκληρωτικά στο διεθνή χώρο και τη «φιλοσοφία» που αναπτύσσεται για τις μεσαίες πόλεις, καταλήγουμε στο ότι οι πόλεις αυτές φαίνεται πως μπορούν να ανταπεξέλθουν στο νέο τους ρόλο και συγκεκριμένα είναι σε θέση να:

- ⇒ αποκτήσουν νέο οικονομικό και κοινωνικό προφίλ
- ⇒ βοηθηθούν από τη συμμετοχή τους σε δίκτυα πόλεων και να αντισταθμίσουν τα μειονεκτήματά τους
- ⇒ βελτιώσουν την οικονομία τους αποκτώντας την κατάλληλη μορφή εξειδίκευσης μέσω των οικονομιών κλίμακας
- ⇒ λειτουργήσουν συμπληρωματικά και όχι ανταγωνιστικά μεταξύ τους
- ⇒ αποτελέσουν εναλλακτική λύση για εγκατάσταση μακριά από τα προβλήματα των μεγαλουπόλεων
- ⇒ λειτουργήσουν ως δυναμικοί πόλοι για τις γύρω περιφερειακές περιοχές
- ⇒ αξιολογήσουν την κληρονομιά τους (πολιτιστική, δομημένη) και να προβάλλουν την ιδιαίτερη ταυτότητά τους
- ⇒ πολεμήσουν φαινόμενα κοινωνικής αδιαφορίας και αποκλεισμού
- ⇒ προσφέρουν ποιότητα περιβάλλοντος και ποιότητα ζωής γενικότερα (με στόχο την αειφορία) προσελκύοντας έτσι εργατικό δυναμικό

- ⇒ συσφίξουν τους μηχανισμούς διαπεριφερειακής και διαστικής συνοχής με δική τους πρωτοβουλία
- ⇒ συντάξουν στρατηγικά σχέδια ανάπτυξης και να τα εφαρμόσουν
- ⇒ συντονίσουν τη δράση των τοπικών αρχών και φορέων με στόχο την καλύτερη εικόνα της πόλης
- ⇒ να συνδεθούν με ανεπτυγμένες περιοχές με καλές μεταφορές και τηλεπικοινωνίες εφ' όσον βρίσκονται στην ενδοχώρα λιγότερο ανεπτυγμένων περιφερειών
- ⇒ υποστηριχθούν από τις κυβερνήσεις με φοροαπαλλαγές, κίνητρα και παροχές για να αποτελέσουν ιδανικό τόπο εγκατάστασης επιχειρήσεων

Το ελληνικό αστικό σύστημα παρουσιάζει μια «ιδιαιτέρη» δομή και λειτουργία. Η περιφερειακότητα της χώρας, ο φυσικός κατακερματισμός της, η πρόσφατη αστικοποίηση (μεταπολεμικά) είναι οι κύριοι λόγοι που επηρέασαν τη χωρική διάρθρωση. Ο χωροταξικός σχεδιασμός στην Ελλάδα απέκτησε νόημα όταν πλέον η δημόσια παρέμβαση ήταν αδύνατο να ακολουθήσει τους ταχύτατους ρυθμούς συγκέντρωσης πληθυσμού και δραστηριοτήτων ανομοιόμορφα στο χώρο.

Η δομή του συστήματος είναι αυστηρά ιεραρχημένη. Στην κορυφή της πυραμίδας η Αθήνα κυριαρχεί στο εθνικό σύστημα περισσότερο από κάθε άλλη ευρωπαϊκή πρωτεύουσα. Δεύτερο σημαντικό κέντρο της χώρας αλλά και με διαβαλκανική εμβέλεια, η Θεσσαλονίκη. Πρόκειται για τους βασικούς κόμβους στον αναπτυξιακό άξονα S που απαριθμεί κατά μήκος του επίσης σημαντικά αστικά κέντρα μεσαίου και μικρότερου μεγέθους που απολαμβάνουν τα πλεονεκτήματα της γεωγραφικής τους θέσης και ακολουθούν στην ιεραρχία. Ένας μεγάλος αριθμός μικρών αστικών κέντρων απαρτίζουν το τελευταίο επίπεδο στην ιεραρχία, μικρές πόλεις που εμφανίζουν αρκετές ελλείψεις, συχνά περιθωριοποιημένες και απομονωμένες, χωρίς ιδιαίτερο ρόλο στην ενδοχώρα τους και τον αστικό ιστό της χώρας. Η πόλωση είναι αισθητή με ανησυχητικές διαστάσεις.

Η ελληνική πολιτική που έχει ασκηθεί με στόχο την ισορροπία του αστικού συστήματος, την άρση των ανισοτήτων και την περιφερειακή ανάπτυξη, εντοπίζεται μόλις τις τελευταίες δεκαετίες στις αποφάσεις του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, στα Πενταετή Προγράμματα Οικονομικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης και στις δράσεις της Κοινότητας.

Πρόκειται για αποσπασματικές ρυθμίσεις που πραγματοποιούνται με αργούς ρυθμούς, συνήθως εκ των υστέρων, και κάθε άλλο παρά λύσεις επιφέρουν στο μεγάλο περιφερειακό πρόβλημα της χώρας.

Η δύσκαμπτη διοικητική πολυαρχία είναι ίσως η σημαντικότερη αιτία της μη ουσιαστικής, ορθολογικής χρήσης των εργαλείων του χωροταξικού σχεδιασμού. Άν και τα τελευταία χρόνια πραγματοποιούνται σημαντικά βήματα διοικητικής αποκέντρωσης, τα κατάλοιπα του συγκεντρωτικού συστήματος της κεντρικής εξουσίας καθώς και η σύγχυση φορέων και αρμοδιοτήτων, φυσικό επακόλουθο της μετάβασης σε πιο σύγχρονες διοικητικές δομές, δυσχεραίνουν την εφαρμογή μιας ενιαίας και ολοκληρωμένης χωροταξικής πολιτικής.

Σήμερα, για την εξέλιξη του αστικού συστήματος της Ελλάδας, οι απόψεις δίστανται: Από τη μια πλευρά εκτιμάται ότι ο δυναμισμός των μητροπόλεων τείνει να μειωθεί. Πράγματι, ο πληθυσμός τους εμφανίζει σταθεροποιητικές τάσεις την τελευταία δεκαετία. Φαινόμενα παρακμής, υποβάθμισης, συμφόρησης χαρακτηρίζουν τις μεγάλες πόλεις, περισσότερο την Αθήνα και λιγότερο τη Θεσσαλονίκη. Το μέλλον των μεσαίων πόλεων - η έννοια των «μεσαίων» πόλεων μόλις τα τελευταία χρόνια έχει απασχολήσει την ελληνική πραγματικότητα- διαγράφεται ευοίωνα εφ' όσον ακολουθηθεί μια αναπτυξιακή πολιτική.

Στον αντίποδα, τεκμηριώνεται μια άλλη άποψη σύμφωνα με την οποία οι σαφείς τάσεις τριτογενοποίησης και διεθνοποίησης της οικονομίας θα οδηγήσουν σε ανάκαμψη τις μητροπολιτικές περιοχές (νομός Αττικής, Θεσ/νίκη) αφού προϋποθέτουν μεγάλες αστικές συγκεντρώσεις, ισχυρές να δημιουργήσουν μεγάλα μεγέθη αγορών και σημαντικές οικονομίες κλίμακας. Οι μεσαίες πόλεις να μεν προοιωνίζουν ένα καλύτερο μέλλον με τις κατάλληλες αναπτυξιακές διαδικασίες, αλλά βραχυπρόθεσμα θα εξακολουθούν να πλήττονται από την αποβιομηχάνιση ενώ παράλληλα ο εκσυγχρονισμός του τριτογενή τομέα είναι σε πολύ αρχικό στάδιο.

Λαμβάνοντας υπόψη τις μέχρι τώρα τάσεις, απόψεις, εξελίξεις και πολιτικές για το αστικό σύστημα τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο, προσπαθήσαμε μέσω της ανάλυσης στο δεύτερο μέρος της παρούσας εργασίας, να τις αξιολογήσουμε και να τις συμπληρώσουμε. Μια σειρά δημογραφικών και οικονομικών μεγεθών μελετήθηκαν για 58 αστικά κέντρα της χώρας με πληθυσμό άνω των 10.000 κατοίκων, τα οποία ταξινομήθηκαν σύμφωνα με δικά μας κριτήρια σε τέσσερις μεγάλες κατηγορίες: Μητροπολιτικές περιοχές (δίπολο Αττική-Θεσσαλονίκη), μεσαίες πόλεις (Πάτρα, Ηράκλειο, Λάρισα, Βόλος)

πρωτεύουσες νομών και υπόλοιπα αστικά κέντρα. Τα κύρια σημεία-συμπεράσματα της προηγηθείσας μελέτης συνοψίζονται ως εξής:

- ⇒ Στον ελληνικό χώρο όπως και στο διεθνή η κατανομή πληθυσμού κατά τάξη μεγέθους παραμένει σχεδόν σταθερή στο πέρασμα του χρόνου. Στη διάρκεια της τριακονταετίας 1971-1991 το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού συγκεντρώνεται στις μητροπολιτικές περιοχές (36-40 %), ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 10-11% στις πρωτεύουσες νομών και μόλις το 2-3 % στα μικρά αστικά κέντρα. Οι διαδικασίες της αποκέντρωσης συντελούνται με πολύ αργούς ρυθμούς.
- ⇒ Το ποσοστό του αστικού πληθυσμού της χώρας αυξάνεται κατά 5.05% τη δεκαετία 1971-1981 ενώ μειώνεται ελάχιστα, κατά 0.03% την τελευταία δεκαετία.
- ⇒ Ο πληθυσμός στα Π.Σ. της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης σταθεροποιείται την τελευταία δεκαετία σε αντίθεση με τις πληθυσμιακές εξάρσεις της προηγούμενης
- ⇒ Οι περιφερειακοί πληθυσμοί γύρω από την Πρωτεύουσα, στο υπόλοιπο του νομού Αττικής αυξάνονται κατά το εν τρίτο περίπου (1981-1991). Η τάση περιαστικοποίησης είναι εμφανής.
- ⇒ Τη δεκαετία 1971-1981 η μεγαλύτερη αύξηση πληθυσμού εμφανίζεται στις μητροπολιτικές περιοχές και τις μεσαίες πόλεις λόγω της προτίμησης των παλιννοστούντων να εγκαθίστανται στα μεγάλα αστικά κέντρα.
- ⇒ Τη δεκαετία 1981-1991 η μεγαλύτερη αύξηση πληθυσμού παρατηρείται στις μικρές πόλεις. Ακολουθούν οι μεσαίες πόλεις, οι πρωτεύουσες νομών και τέλος οι μητροπολιτικές περιοχές.
- ⇒ Την τελευταία δεκαετία η ανεργία αυξάνεται. Η αύξηση είναι μεγαλύτερη στα κέντρα μικρού και μεσαίου μεγέθους από ότι στις μεγάλες πόλεις (με κύρια αιτία την αποβιομηχάνιση) ενώ η αντίστροφη εικόνα υπήρχε το 1981.
- ⇒ Η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα μειώνεται όσο το μέγεθος των αστικών κέντρων (ανά κατηγορία) αυξάνεται (στα δύο τελευταία έτη απογραφής). Υπάρχει δηλαδή αρνητική συσχέτιση των δύο μεγεθών.
- ⇒ Με βάση τη διεθνή εμπειρία διαφορετικά μεγέθη αστικών κέντρων τείνουν να έχουν διαφορετικά μοντέλα παραγωγής. Στον ελληνικό χώρο όμως δεν συμβαίνει κάτι ανάλογο. Τα ποσοστά απασχόλησης στο δευτερογενή και τριτογενή τομέα δεν παρουσιάζουν μεγάλες διαφοροποιήσεις ανά κατηγορία

αστικών κέντρων (στα δύο τελευταία έτη απογραφής). Με εξαίρεση τις πρωτεύουσες νομών οι οποίες τείνουν προς τον τριτογενή τομέα γεγονός που δικαιολογείται από την προσπάθειά τους να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες σε υπηρεσίες σε νομαρχιακό ή ακόμη και σε περιφερειακό επίπεδο.

⇒ Από τη συγκριτική ανάλυση των μεσαίων πόλεων μεταξύ τους προκύπτει ότι στον ελληνικό χώρο δεν ισχύει το φαινόμενο που παρατηρείται στη διεθνή πραγματικότητα, ότι δηλαδή διαφορετικά μεγέθη μεσαίων πόλεων τείνουν να παράγουν διαφορετικά προϊόντα. Ο υψηλός βαθμός εξειδίκευσης σε ένα ή δύο κλάδους της βιομηχανίας δεν ισχύει για τον ελληνικό χώρο. Περίπου εμφανίζουν τα ίδια ποσοστά απασχόλησης στο δευτερογενή και τριτογενή τομέα. Μια τάση προς τον τριτογενή παρουσιάζει το Ηράκλειο, ενώ μία τάση προς το δευτερογενή τομέα εμφανίζει ο Βόλος. Σύμφωνα με τις ποσοστιαίες μεταβολές της τελευταίας δεκαετίας η πρώτη ενισχύεται ενώ η δεύτερη ακολουθεί φθίνουσα πορεία.

⇒ Ο τριτογενής τομέας συγκεντρώνει τα μικρότερα ποσοστά απασχόλησης στα μικρά αστικά κέντρα (στα δύο τελευταία έτη απογραφής). Όμως σε αυτήν την κατηγορία το ποσοστό αύξησης της απασχόλησης στον τριτογενή, από το 1981 στο 1991 είναι το μεγαλύτερο.

⇒ Στους δυο πρώτους τομείς των παραγωγικών δραστηριοτήτων (πρωτογενή και δευτερογενή) η απασχόληση εμφανίζει σημαντική πτώση, σε όλες τις κατηγορίες, από το 1981 στο 1991.

⇒ Η τάση της αποβιομηχάνισης είναι περισσότερο εμφανείς στις πόλεις μεσαίου μεγέθους

⇒ Αντίθετα, ο τριτογενής τομέας εμφανίζει πολύ σημαντική άνοδο.

⇒ Η τάση τριτογενοποίησης γίνεται περισσότερο αισθητή στα μικρά κέντρα και στις μητροπολιτικές περιοχές.

Είναι φανερό ότι την τελευταία δεκαετία το παραγωγικό σύστημα της χώρας αλλάζει σε όλα τα αστικά κέντρα της χώρας αντικατοπτρίζοντας τη στροφή της οικονομίας προς την τριτογενοποίηση και τη διεθνοποίηση. Πρόκειται για μια εξέλιξη συμβατή με την εικόνα του Ευρωπαϊκού αστικού χώρου που συνεπάγεται μια σειρά ανακατατάξεων ώστε να υπάρξει μια χωρική εξισορρόπηση και ισοκατανομή λειτουργιών που θα οδηγήσει στην ανάπτυξη.

Το χάσμα μεταξύ θεωρητικού στοχασμού και ολοκληρωμένης χωροταξικής πολιτικής αποτελεί τη γενεσιουργό αιτία πολλών σύγχρονων και μη προβλημάτων που πλήττουν όλες ανεξαιρέτως τις πόλεις. Η φύση των προβλημάτων αυτών διαφέρει ανάλογα με το μέγεθός τους και την κοινωνικο-οικονομική δομή τους. Για να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες οποιουδήποτε αστικού κέντρου είναι απαραίτητο να γίνει σωστή χρήση των εργαλείων του χωροταξικού σχεδιασμού με τις κατάλληλες αναπτυξιακές πολιτικές.

Η μητροπολιτική περιοχή της Αττικής αποτελεί ένα εκτεταμένο αστικό σύστημα που παρουσιάζει μια «στρεβλή» ανάπτυξη με την τρομακτική πλέον υπερσυγκέντρωση δραστηριοτήτων. Για να αναδειχθεί σε ένα μητροπολιτικό κέντρο ανταγωνιστικό με τα υπόλοιπα μητροπολιτικά κέντρα της Ευρώπης είναι απαραίτητο, σε ένα εύλογο χρονικό βάθος, να αξιοποιηθούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματά της που ταυτίζονται με τους φυσικούς και πολιτισμικούς πόρους του ευρύτερου χώρου της, παράλληλα με τον εκσυγχρονισμό και την τεχνολογική ανασυγκρότηση της οικονομίας της. Η ποιότητα ζωής και πολιτιστικών αγαθών αποτελούν του βασικότερους παράγοντες για την περίπτωση της Αθήνας, για την αναβάθμιση και βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της πόλης, και δεν θα πρέπει να μένουν στο περιθώριο των προτεραιοτήτων αλλά να μεταφέρονται στο επίκεντρο της αναπτυξιακής πολιτικής. Όσον αφορά το διεθνή της ρόλο θετικές προοπτικές διανοίγονται από τη γεωγραφική εγγύτητα των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης και της Μεσογείου. Η Θεσσαλονίκη ομοίως, ως ένα παραγωγικό σύστημα μεγάλης εμβέλειας, εθνικής και διαβαλκανικής, πρέπει να προλάβει τον «υδροκεφαλισμό» της Αθήνας με σχεδιασμό που να την προβάλλει ως μια πολυκεντρική-πολυλειτουργική πόλη με ανάλογη θέση στην Ευρώπη.

Η διαχείριση μιας μεγαλούπολης δεν είναι βέβαια εύκολη υπόθεση και το παρελθόν έχει αποδείξει ότι η απηρχαιωμένη διοικητική πολυαρχία ευθύνεται για μια πλειάδα φαινομένων αποσυντονισμού και υποβάθμισης. Η έλλειψη μιας Μητροπολιτικής Διοίκησης, ενός νέου οργάνου στην κορυφή της πυραμίδας της πολυβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης (δήμοι και κοινότητες) έχει γίνει πλέον αισθητή και συζητείται ευρέως τελευταία ως ανάγκη επιτακτική.

Η Ελληνική Περιφέρεια είναι καιρός να αναδειχθεί και να αναπτυχθεί ώστε το δίπολο Μητρόπολης - Περιφέρειας να πάψει να αναπαράγει σχέσεις άνισες και καταλυτικές. Η ανάπτυξη μπορεί να ξεκινήσει και να διαχυθεί από τα κέντρα μικρού και μεσαίου μεγέθους τα οποία μπορούν στα πλαίσια πολιτικών

περιφερειακής ανάπτυξης με κίνητρα, επενδύσεις δημόσιες και ιδιωτικές, και κατασκευή υποδομών να αποκτήσουν ρόλο στο αστικό σύστημα της χώρας εξυπηρετώντας συγκεκριμένους σκοπούς και λειτουργίες.

Ιδιαίτερα οι μεσαίες πόλεις της Ελλάδας με πλεονεκτική γεωγραφική θέση και σημαντική δραστηριότητα ως κέντρα υπηρεσιών, μπορούν να εκμεταλλευτούν το δυναμικό τους, με όλους τους τρόπους που έχουν αναφερθεί, να αξιοποιήσουν τα πλεονεκτήματά τους εκσυγχρονίζοντας την παραγωγική τους βάση και το προφίλ τους, και να γίνουν ανταγωνιστικές και εκτός του ελλαδικού χώρου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 1 : Πολεοδομικά Συγκροτήματα και δήμοι και κοινότητες που περιλαμβάνουν

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ	ΔΗΜΟΙ & ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ	ΔΗΜΟΙ & ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ
Θεσσαλονίκης	Δ.Θεσσαλονίκης Δ.Αγίου Παύλου Δ.Αμπελοκήπων Κ.Ελευθερίου Δ.Ευόσμου Δ.Καλαμαριάς Δ.Μενεμένης Δ.Νεαπόλεως Δ.Πολίχνης Δ.Πυλαίας Δ.Σταυρουπόλεως Δ.Συκεών Δ.Τριανδρίας Κ.Ευκαρπίας Κ.Πανοράματος	Αγρινίου	Δ.Αγρινίου Δ.Νεάπολης Κ.Αγ.Κωνσταντίνου Κ.Δοκιμίου
		Καλαμάτας	Δ.Καλαμάτας Κ.Αβίας Κ.Ασπροχώματος Κ.Βέργας Κ.Μικράς Μαντινείας
		Κατερίνης	Δ.Κατερίνης Κ.Περιστάσεως
		Κερκύρας	Δ.Κερκυραίων Κ.Αλεπούς Κ.Καναλίου
		Χίου	Δ.Χίου Δ.Ομηρούπολης Κ.Θυμανών
Πατρών	Δ.Πατρέων Κ.Ακταίου Κ.Βραχναϊκών Κ.Μιντιλογλίου Κ.Μονοδενδρίου Κ.Οβριάς Κ.Παραλίας Κ.Ρίου Κ.Ρογιτικών Κ.Τσουκαλαϊκών	Αιγίου	Δ.Αιγίου Κ.Αγ.Κωνσταντίνου Κ.Βαλιμιτικών Κ.Διγελιωτικών Κ.Κουλούρας Κ.Ροδοδάφνης Κ.Τεμένης
		Ρεθύμνης	Δ.Ρεθύμνης Κ.Άδελε
		Ερμούπολεως	Δ.Ερμούπολεως Κ.Άνω Σύρου Κ.Μάννα
Ηρακλείου	Δ.Ηρακλείου Κ.Νέας Αλικαρνασσού	Σπάρτης	Δ.Σπαρτιατών Κ.Μαγούλας
Βόλου	Δ.Βόλου Δ.Ιωλκού Δ.Νέας Ιωνίας Κ.Αγριάς Κ.Άλλης Μεριάς Κ.Διμηνίου	Ιωαννίνων	Δ.Ιωαννιτών Κ.Ανατολής Κ.Κατσικά Κ.Νεοχωροπούλου Κ.Σταυρακίου
		Χαλκίδας	Δ.Χαλκιδέων Δ.Νέας Αρτάκης Κ.Δροσιάς
Χανίων	Δ.Χανίων Δ.Μουρνιών Δ.Νέας Κυδωνίας Δ.Σούδας Κ.Βαμβακοπούλου Κ.Νεροκούρου Κ.Περιβολίων		

Πίνακας 2: Δήμοι του Υπολοίπου Αττικής με πληθυσμό > 10.000 κατ.

ΔΗΜΟΙ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 1991
Μέγαρα	25061
Ελευσίνα	22793
Άνω Λιόσια	21397
Κορωπί	16813
Ασπρόπυργος	15715
Νέα Μάκρη	13009
Μαραθώνας	12979
Μάνδρα	11343
Παλλήνη	10908
Μαρκόπουλο	10499

Πίνακας 3: Απασχόληση κατά ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας στα αστικά κέντρα της Ελλάδας το 1981

Αστικά κέντρα	Γεωργία,κτηνοτροφία,δάση,θήρα,αλιεία (1)	Ορυχεία(μεταλλεία, λατομεία,αλυκές (2)	Βιομηχανία-Βιοτεχνία (3)	Ηλεκτρισμός,φωτάεριο,ατμός,ύδρευση (4)	Οικοδομήσεις,δημόσια έργα (5)	Εμπόριο,εστιατόρια,ξενοδοχεία (6)	Μεταφορές,αποθηκεύσεις,επικοινωνίες (7)	Τράπεζες,ασφάλειες,διεκπαιρώσεις υποθέσεων (8)	Λοιπές υπηρεσίες (9)	Νέοι (10)	Δεν δήλωσαν (11)
Π.Σ. Πρωτευούσης	4699	1996	282643	10165	101529	174352	125102	74294	237650	27709	24803
Υπόλοιπο Αττικής	14915	822	28854	841	17647	13100	10321	3062	14099	2419	5647
Θεσσαλονίκη (Π.Σ)	2484	276	76248	1113	23636	42673	19839	11698	48023	7675	9289
Πάτρα (Π.Σ)	2368	50	16800	334	6007	7874	5072	2181	10366	1670	764
Ηράκλειο (Π.Σ)	2422	71	6472	229	6292	7889	3608	1570	6434	774	1176
Βόλος (Π.Σ)	1903	143	11425	311	4061	5049	3638	1130	6393	1010	995
Λάρισα	2062	41	8745	242	4126	5236	2448	1502	7931	980	1493
Χανιά (Π.Σ)	791	151	3185	173	2169	3553	1537	792	5329	583	800
Ιωάννινα (Π.Σ)	539	133	2397	81	2223	2705	1219	873	4513	792	227
Χαλκίδα (Π.Σ)	961	420	5919	132	2048	2261	1551	629	2344	333	1318
Καβάλα	474	236	5201	41	2008	2818	1537	758	4280	444	563
Λειβαδιά	456	32	1608	52	1029	666	432	232	1058	112	326
Σέρρες	892	11	3279	60	2021	2850	1089	722	3487	564	144
Τρίκαλα	1667	31	2729	43	2106	2746	1193	565	2879	650	190
Καλαμάτα (Π.Σ)	1108	40	3445	150	1688	1768	1360	549	2833	401	509
Κατερίνη (Π.Σ)	1469	40	2294	121	1737	1753	966	495	2209	350	942
Λαμία	595	170	2024	223	2046	2049	1490	491	3156	321	653
Ρόδος	168	12	1662	119	1516	4623	1867	661	3169	278	996
Κέρκυρα (Π.Σ)	456	20	1406	73	1247	4152	1417	577	2713	263	578
Κομοτηνή	2050	20	1920	80	1598	1963	1007	275	3015	290	223
Βέροια	1662	40	2389	93	1998	2166	893	377	2233	361	838
Δράμα	860	181	3078	51	986	2324	1067	509	2530	557	115
Αλεξανδρούπολη	1066	41	1181	81	1532	1748	1287	448	2748	335	146
Ξάνθη	710	72	2974	81	1608	1777	797	273	2383	324	329
Κοζάνη	178	601	1808	864	1072	1601	979	503	2441	270	122
Έδεσσα	690	0	1231	40	800	800	521	134	1377	250	94
Καρδίτσα	975	0	1612	100	1300	1667	515	357	2400	365	158
Χίος (Π.Σ)	749	0	897	82	1149	1319	1398	199	1528	103	76
Πύργος	913	20	902	90	975	1153	739	331	1939	222	163
Κόρινθος	542	21	2249	91	1368	1081	723	453	1658	190	211
Μεσσολόγγι	543	10	413	20	442	458	329	182	1028	161	198
Ρέθυμνο (Π.Σ)	478	20	816	50	797	1137	415	274	1582	161	181
Μυτιλήνη	546	21	1005	100	931	1431	830	384	2162	202	201
Τρίπολη	264	121	934	403	841	1202	835	250	2140	234	106
Άργος	1158	10	1764	70	1254	1184	560	282	1148	111	156

Πίνακας 3: (συνέχεια)

Άρτα	661	12	895	164	1086	1137	605	269	1299	311	164
Ερμούπολη (Π.Σ)	340	21	1820	70	413	714	893	176	1002	112	87
Καστοριά	336	0	4558	30	258	803	178	163	901	83	55
Σπάρτη (Π.Σ)	1047	0	547	71	706	859	538	209	948	290	78
Πρέβεζα	806	40	587	30	453	513	418	141	1250	132	112
Ζάκυνθος	408	10	781	71	308	638	355	126	707	166	22
Κιλκίς	724	14	745	30	467	544	297	132	1157	124	82
Φλώρινα	314	20	409	41	303	786	180	131	1480	120	13
Αίγιο (Π.Σ)	1977	0	2180	40	881	939	748	274	1125	240	140
Πτολεμαΐδα	232	1317	1042	708	643	682	437	111	936	295	43
Νάουσα	1012	0	2723	0	545	880	405	61	663	180	384
Αμαλιάδα	1588	0	798	71	545	690	521	180	956	210	214
Ορεστιάδα	1712	0	952	60	602	669	245	113	683	112	62
Αλεξάνδρεια	990	0	772	0	461	471	221	90	409	130	290
Ιεράπετρα	1500	0	330	1	520	721	188	113	397	80	59
Τύρναβος	1730	20	400	30	280	360	230	80	300	180	50
Ναύπλιο	211	71	535	42	285	683	232	301	989	64	122
Ναύπακτος	331	0	364	20	562	385	315	74	596	60	155
Αργίριο (Π.Σ)-	1832	10	2062	203	1653	1932	838	469	2171	545	307
Γιαννιτά	2533	0	1733	0	953	981	382	231	1015	370	73
Θήβα	735	30	2063	40	611	870	380	113	861	111	306
Κάλυμνος	544	10	442	30	862	466	472	100	699	40	97
Κώς	333	0	449	58	837	1205	293	84	579	51	122

Σημείωση:

* Τα αστικά κέντρα Ιωάννινα, Χαλκίδα, Κέρκυρα και Ρέθυμνο συμπεριλαμβάνονται στα Πολεοδομικά Συγκροτήματα το 1991

* Ορισμένες κοινότητες που έχουν προστεθεί στα παραπάνω Πολεοδομικά Συγκροτήματα δεν έχουν ληφθεί υπόψη στα στατιστικά δεδομένα λόγω δυσκολίας συλλογής στοιχείων

Χάρτης 1: Αστικά κέντρα που ο πληθυσμός τους ξεπερνά το μέσο μέγεθος αστικού κέντρου 1991

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αυγερινού - Κολώνια, Σ. (1987): *Η σημασία του πληθυσμού στο σχεδιασμό*. Αθήνα.

Γετίμης, Π. (1994): «Αστική Ανάπτυξη και Πολιτική» στο Γετίμης Π. - Καυκαλάς Γ. - Μαραβέγιας Ν.: *Αστική και Περιφερειακή Ανάπτυξη*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Commission of the European Communities (1994): «Guide line for the realization of strategic development plans in medium-sized cities». Lisbon, November.

Δεμαθάς, Ζ. - Τσιλένης Σ. (1986): «Προβλέψεις πληθυσμού και απασχόλησης στα πρόσφατα σχέδια της Αθήνας». *Σύγχρονα Θέματα*: Τεύχος 27, Απρίλης - Ιούνιος.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1992): *Ευρώπη 2000 - Προοπτικές Ανάπτυξης του Κοινοτικού Εδάφους*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία επισήμων εκδόσεων των Ε.Κ.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1995): *Ευρώπη 2000+ Συνεργασία για τη Χωροταξία στην Ευρώπη*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία επισήμων εκδόσεων των Ε.Κ.

Ε.Σ.Υ.Ε (1996): Πίνακας 29 - Οικονομικός Ενεργοί και Απασχολούμενοι (Nuts I, II, III, Δήμοι - Κοινότητες). Αθήνα.

Ησαίας, Δ. - Κοτζμάνης, Β. (1985): *Πάτρα - Βόλος - Καβάλα*. Αθήνα: Ε.Κ.Κ.Ε - Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ, Σεπτέμβριος.

Henderson, J. Vernon (1993): «The Role of Medium Size Cities in Economic Development: Lessons from International Experience». Bruxelles, March.

Κατοχιανού, Δ. - Θεοδωρή-Μαρκογιαννάκη, Ε. (1989): *Το ελληνικό σύστημα αστικών κέντρων*. Αθήνα: Κ.Ε.Π.Ε.

Κομνηνός, Ν. (1986): *Θεωρία της αστικότητας - κρίση μητροπολιτική, αναδιάρθρωση, νέα πολεοδομία*. Θεσσαλονίκη: Σύγχρονα Θέματα.

Λαμπριανίδης, Λ. (1992): *Στοιχεία Οικονομικής Γεωγραφίας*. Θεσσαλονίκη.

Lavergne, F. - Mollet. P. (1991): «The international development of intermediate sized cities in Europe». *Ekistiks 350/351*, September - November.

Μπεριάτος, Η.: Σημειώσεις μαθήματος *Χωροταξία IV*. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 1996.

Νένου, Ε. - Σαμαρίνα, Α. (1995): «Θεσμικό πλαίσιο Χωροταξίας: Απολογισμός και Προοπτικές» *Διπλωματική Εργασία*. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Πετράκος, Γ. - Μαρδάκης, Π. (1996): «Οι πρόσφατες μεταβολές στο ελληνικό σύστημα αστικών κέντρων». Βόλος.

Πετράκος, Γ. - Μαλούτας, Θ. - Οικονόμου, Δ. (1993): «Χωρικές Αναπτυξιακές Πολιτικές και Βιομηχανική Απασχόληση στα αστικά κέντρα». *Τεχνικά Χρονικά*, Τομ.13, Τεύχος 4.

Πυργιώτης, Ι.: Σημειώσεις μαθήματος *Πολεοδομία V*. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 1996.

Πυργιώτης, Ι. (1996): «Η Μητροπολιτική περιοχή στον εθνικό και διεθνή χώρο». *Ενημερωτικό δελτίο Τ.Ε.Ε.*, Τεύχος 1934.

